

TÍMOVÁ PRÁCA ZÁCHRANNÝCH ZLOŽIEK

V MIMORIADNYCH
SITUÁCIÁCH

Ladislav Bučko
Mária Jackulíková
Ján Culka
Milica Páleníková
Zuzana Ulman

2024

TÍMOVÁ PRÁCA ZÁCHRANNÝCH ZLOŽIEK V MIMORIADNYCH SITUÁCIÁCH

**Ladislav Bučko
Mária Jackulíková
Ján Culka
Milica Páleníková
Zuzana Ulman**

2024

Tímová práca záchranných zložiek v mimoriadnych situáciách

Publikácia – vysokoškolská učebnica je určená najmä študentom humanitárnych, záchranných, misijných a charitatívnych štúdií ako aj všetkým, ktorí sa o danú problematiku zaujímajú.

Autori

© prof. PhDr. Ing. Ladislav Bučko, PhD. (kapitoly 1, 3, 4, 5, 6 a editor)

© doc. Mgr. Mária Jackulíková, PhD. (kapitoly 3, 4, 5, 6)

© PhDr. Ján Culka (kapitoly 4, 5, 6)

© doc. RNDr. Milica Páleníková, PhD. (kapitola 2)

© Mgr. MUDr. Zuzana Ulman, PhD. (kapitola 6)

Recenzenti

prof. MUDr. Jozef Šuvada, PhD., MPH, MBA, MSc.

prof. MUDr. Mgr. Marián Bartkovjak, PhD.

doc. PhDr. Jaroslava Drgová, PhD.

Venované pamiatke profesora Vladimíra Krčméryho

© Inštitút misijnej práce a tropického zdravotníctva sv. Jána Pavla II.

Grafický návrh obalu: Ing.arch. Mária Kurinová

Vydavateľ: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n.o., 2024

ISBN 978-80-8132-289-1

OBSAH

ÚVOD	3
1 TÍM A TÍMOVÁ PRÁCA	4
1.1 Základné charakteristiky tímu	
1.2 Štruktúra tímu	
1.3 Fázy vývoja tímu	
1.4 Pozitíva a riziká tímovej práce	
1.5 Princípy a riadenie tímovej práce	
2 HUMANITÁRNE KRÍZY V SÚČASNOM SVETE	17
2.1 Násilie vo svete	
2.2 Chudoba	
2.3 Klimatické zmeny	
2.4 Migrácia	
2.5 Katastrofy	
3 MIMORIADNA SITUÁCIA A NÁSTROJE ŠTÁTU NA JEJ RIEŠENIE	35
3.1 Kríza, mimoriadna udalosť, mimoriadna situácia, katastrofa	
3.2 Klasické nástroje štátu na zvládanie krízových situácií	
3.3 Krízový manažment vo verejnej správe	
3.4 Sily a prostriedky krízového manažmentu vo verejnej správe	
3.5 Integrovaný záchranný systém	
4 ZÁCHRANNÉ TÍMY	53
4.1 Druhy záchranných tímov	
4.2 Kompetencie členov záchranných tímov	
4.3 Zdravotný záchranný tím	
4.4 Špecifiká vedenia ľudí v záchrannom tíme	
5 OSOBNOSŤ ZÁCHRANÁRA A ETIKA ZÁCHRANÁRSKÝCH ČINNOSTÍ	66
5.1 Osobnosť človeka	
5.2 Charakteristika osobnosti záchránára	
5.3 Etické princípy záchranárskych činností	
6 PRÍKLADY TÍMOVEJ PRÁCE V HUMANITÁRNYM NASADENÍ	71
6.1 Zemetrasenie na Haiti v roku 2010	
6.2 Požiar v utečeneckom tábore Moria na ostrove Lesbos v roku 2020	
6.3 Vojnový konflikt na Ukrajine v rokoch 2022, 2023	
LITERATÚRA	96

ÚVOD

Žijeme vo svete plnom prírodných krás a jedinečných výtvorov ľudského umu. Sily prírody nás však niekedy zaskočia svojou nečakanou intenzitou a deštruktívnym účinkom. Ľudia sa chránia pred touto ohromujúcou energiou, ktorá môže spôsobiť ničivé katastrofy, ako je to napríklad v prípade zemetrasení, výbuchov sopiek, cunami, hurikánov a tornád, povodní, zosuvov pôdy a snehových lavín, silných a dlhotrvajúcich horúčav či mrazov. Ľudská civilizácia tiež prináša so sebou negatívne javy, kam môžeme zaradiť vojnové konflikty, terorizmus, priemyselno-technologické havárie či vážne dopravné nešťastia. K tomu sa pridávajú epidémie infekčných chorôb, ktoré ohrozujú verejné zdravie a životy veľkého množstva ľudí.

V poslednom období pozorujeme, že prírodné ako aj človekom spôsobené katastrofy sa navzájom kumulujú. Môžeme spomenúť aspoň tie najzávažnejšie za uplynulých dvadsať rokov: cunami v Indonézii a iných krajinách juhovýchodnej Ázie (2004), zemetrasenia na Haiti (2010), zemetrasenie spojené s cunami a následná havária v jadrovej elektrárni Fukušima v Japonsku (2011), vznik teroristickej organizácie Islamský štát, vojna v Sýrii a Iraku a následná vlna masovej migrácie z Blízkeho východu do Európy (2015-16), pandémie ochorenia Covid-19 (2020-21), ničivé zemetrasenie v Turecku a Sýrii (2023) a v neposlednom rade trvajúca vojna na Ukrajine (2014, 2022).

Niet pochyb, že otázka prípravy záchranných zložiek pre prácu v krízových situáciách je vysoko aktuálna. Jedným z cieľov humanitárnej sekcie Inštitútu misijnej práce a tropického zdravotníctva sv. Jána Pavla II. Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety je podporovať a rozvíjať štúdium záchranárstva a záchranárskych činností. K tomu slúži detašované pracovisko inštitútu v Gabčíkove. Podnet na jeho vznik vyšiel zo spolupráce medzi Vysokou školou sv. Alžbety a Komplexnou centrálnou záchrannou službou, keď boli tímy obidvoch organizácií vyslané vládou Slovenskej republiky do humanitárnej misie na Haiti, ktoré v roku 2010 postihlo katastrofické zemetrasenie.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety od roku 2004 ponúka študijný program Misijná a charitatívna práca, ktorý je čiastočne zameraný aj na humanitárnu pomoc. Pre potreby študijného programu sa vydáva táto vysokoškolská učebnica, ktorá je určená študentom príslušných pracovísk ako aj všetkým záujemcom o predkladanú problematiku. Napísal ju tím autorov so skúsenosťami v humanitárnych činnostiach na území Slovenska i v zahraničí. Publikácia je venovaná pamiatke profesora Vladimíra Krčméryho, zakladateľa a dlhoročného rektora Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, ktorý svoj život zasvätil práci pre pomoc ľuďom.

1 TÍM A TÍMOVÁ PRÁCA

Záchranné zložky pracujú v tímoch. Tímová práca je efektívny spôsob pri riešení a zvládaní mimoriadnych situácií. Bez tímovej spolupráce by bola záchranná činnosť vlastne nerealizovateľná.

1.1 Základné charakteristiky tímu

Tím je skupina ľudí, ktorá spoločne pracuje na plnení nejakej úlohy alebo dosiahnutí vytýčeného cieľa. Členovia tímu majú rozličný súbor schopností, vzájomne sa motivujú a dopĺňajú vo svojich vedomostiach, nápadoch a zručnostiach. Tím však nie je len pracovnou skupinou, ktorej členovia pracujú spoločne na splnení zadanej úlohy. Tímová práca je vrcholnou formou skupinovej práce, keďže utvára optimálne podmienky pre iniciatívu a tvorivosť. Je to spôsob organizácie práce, ktorý je založený na spoločnom zapojení, spolupráci a zodpovednosti všetkých členov tímu pri plnení úloh a dosahovaní vytýčených cieľov. Tímy vznikajú v situáciách, kedy je potrebné riešiť náročné úlohy, ktoré si vyžadujú veľkú angažovanosť a efektivitu pri ich plnení.

Tímová forma spolupráce sa líši od hierarchického modelu (vertikálny rozmer riadenia), v ktorom je zodpovednejšou úlohou poverovaný napríklad predák, majster alebo veliteľ a od neho závisí, ako prácu zorganizuje. Tímový model kladie väčší dôraz na horizontálne vzťahy, na diskusiu, dohodu a spoluprácu priamo medzi jednotlivými členmi tímu. Takáto forma spolupráce kladie vyššie nároky na samostatnosť a zodpovednosť členov tímu a vyžaduje, aby tím mal jasný cieľ, s ktorým všetci členovia súhlasia a musia aktívne kooperovať na jeho dosiahnutí. Organizácia tímovej spolupráce môže byť náročnejšia v porovnaní s prácou v skupine alebo so skupinou, ale výsledky sú zvyčajne kvalitnejšie.

Tím musí byť poňatý ako samostatná jednotka a musí mať definované zodpovednosti, právomoci a vzťah s externým prostredím. Najčastejšími formami tímov sú pracovné tímy, športové tímy, ale aj tímy v hrách – hracie tímy.

Tím sa môže chápať jednak ako zohratá skupina ľudí na určitom pracovisku, ale tiež ako súhrn jednotlivých útvarov v celej organizácii a aj ako tím prierezový – interdisciplinárny, zostavený zo zástupcov rôznych útvarov.

Rozdiel medzi pracovnou skupinou a tímom

Rozdiel medzi prácou v skupine a prácou v tíme môžeme zhrnúť do týchto bodov:

- členovia pracovnej skupiny sledujú skôr vlastné záujmy, členovia tímu ťahajú za jeden koniec,
- v skupine sa môžu sledovať rôzne ciele, v tíme všetci idú za spoločným cieľom,

- príslušnosť k skupine často nemá vysokú prioritu, príslušnosť k tímu má vysokú prioritu,
- organizácia skupiny je voľnejšia a menej záväzná, organizácia tímu je pevná a záväzná,
- motivácia v skupine je skôr typu „musím“, v tíme typu „chcem“,
- vnútri skupiny si členovia môžu konkurovať, v tíme by konkurencia nemala nastávať, týka sa vonkajších vzťahov,
- členovia skupiny môžu i nemusia mať povedomie, že sú členmi skupiny, členovia tímu sú si vedomí, že tvoria tím,
- komunikácia a vzťahy v skupine môžu byť voľnejšie či dokonca skryté, členovia tímu intenzívnejšie budujú vzťahy medzi sebou, tieto vzťahy sú jasnejšie a pevnejšie, v tíme existuje otvorená diskusia a mítingy zamerané na riešenie problémov,
- v skupine je zodpovednosť skôr individuálna, členovia tímu majú okrem individuálnej aj silnú kolektívnu zodpovednosť, tím má mocného kolektívneho ducha.¹

Ak by sme urobili syntézu, vyšli by nám tieto charakteristické črty tímu:

- spoločný cieľ,
- prepojenosť a vzájomná spolupráca členov tímu,
- definované roly a funkcie členov,
- spoločná a individuálna zodpovednosť,
- synergické efekty,
- autonómnosť tímu (zmocnenie, uchopenie vecí, rozhodovanie),
- spokojnosť členov zo spoločnej práce.²

Typy pracovných tímov

Existuje niekoľko klasifikácií pracovných tímov. Po komparácii a syntéze týchto klasifikácií môžeme dôjsť k nasledovnému triedeniu tímov:

- Poradenské tímy – plnia úlohu poradcu vo veciach organizácie práce a rozhodovania, zamerané sú na vykonávanie rozhodnutí na príslušnej úrovni.
- Výrobné tímy / tímy poskytujúce služby – predstavujú relatívne homogénne skupiny zamestnancov, ktoré vyrábajú produkty alebo poskytujú služby. Tieto tímy sú kľúčovou zložkou každodenných operácií organizácie.
- Akčné tímy – sú tvorené vysoko špecializovanými profesionálmi, ktorí využívajú tímovú spoluprácu v rámci relatívne krátkych období za účelom improvizovaného riešenia nepredvídaných okolností. Činnosť spomínaných tímov je zvyčajne vysoko integrovaná so zvyškom organizácie.

¹ Hayes, Nicky. 2018. *Fundamentals of Social Psychology*, s. 328.

Debnár, Róbert. 2017. *Tímová práca*.

Bay, Rolf. 2000. *Účinné vedenie tímu*, s. 87.

Babjak, Štefan. 2011. *Tímová práca v produkt dizajne I*, s. 223-225.

² Higgs, Malcolm. 2006. *What Makes for Top Team Success?* s. 164.

- Tímy vrcholových manažérov – sú tvorené vysoko postavenými a skúsenými manažérmi organizácie.
- Tímy s osobitným zameraním – riešia nerutinné problémy alebo vykonávajú unikátne úlohy s relatívnou slobodou od ostatných zložiek organizácie.
- Podporné tímy – podporujú svoju organizáciu nepriamo, a to poskytovaním asistencie iným tímom alebo jednotlivcom v rámci organizácie.
- Paralelné tímy – predstavujú spôsob riešenia komplexných problémov s viac ako jedným spôsobom riešenia.
- Multifunkčné tímy – tvoria členovia s expertízou z rôznych oblastí organizácie.³

Efektívnosť tímu

Efektívny tím je pre organizáciu veľká výhoda. Pracovať v efektívnom tíme je pre členov tímu motivujúce a naplňujúce zároveň. Tému efektívnosti tímu sa venuje mnoho autorov. Urobili sme akýsi prieskum a vyšli nám tieto základné charakteristiky efektívneho tímu:

- členovia majú vedomie identity ako tímu s určenými hodnotami,
- jasne stanovené ciele tímu,
- jasne definované pravidlá v tíme, úlohy, zodpovednosti a kompetencie členov, roly,
- jasná komunikácia v tíme a otvorená spätná väzba,
- rešpekt a dôvera medzi členmi tímu,
- individuálna a kolektívna zodpovednosť,
- rozmanitosť členov (využitie ich talentov, rôznorodosť názorov) a inklúzia,
- riešenie konfliktov, tímové mítingy (plánovanie, brainstorming, reflexia, zdieľanie), tímbildingy,
- flexibilita, reorganizácia a zmena tímovej dynamiky (zmena funkcií, pozícií, rolí v tíme),
- naplnenie potrieb a motivácia členov tímu,
- vzdelávanie členov tímu.⁴

Kultúra tímu

Kultúra tímu úzko súvisí s kultúrou organizácie, do ktorej tím patrí. Kultúru organizácie definovalo už mnoho autorov. Napríklad Armstrong a Taylor ju definujú ako *sústavu hodnôt, noriem, presvedčení, postojov, domnienok, ktoré síce neboli nikde sformulované, ale určujú*

³ Sundstrom, Eric – De Meuse, Kenneth – Futrell, David. 1990. *Work teams: Applications and effectiveness*.
 Hackman, J. Richard. 1991. *Groups that work (and those that don't): Creating conditions for effective teamwork*.
 Cohen, Susan – Bailey, Diane. 1997. *What makes teams work: Group effectiveness research from the shop floor to the executive suite*.

Devine, David. 2002. A review and integration of classification systems relevant to teams in organizations.

⁴ Hayes, Nicky. 2018. *Fundamentals of Social Psychology*.
 msg life Slovakia. 2022. *8 tipov, ako vybudovať úspešný a fungujúci pracovný tím*.
 Plamínek, Jiří. 2009. *Týmová spolupráce a hodnocení lidí*, s. 21.

*spôsob správania a konania ľudí a spôsoby vykonávania práce.*⁵ Najdôležitejším prvkom v kultúre nejakej organizácie sú hodnoty. Treba si odpovedať na otázky typu: Aké hodnoty uznáva, rešpektuje a zdieľa organizácia? Aké správanie sa v organizácii cení? Aký je vzťah ľudí k organizácii a jej produktom (materiálnym a nemateriálnym)? Aké sú zvyklosti, tradície a hrdinovia organizácie? Aké sú jej symboly a heslá? Všetky tieto otázky sú spojené s etikou, ktorá je charakterom kultúry. Preto si organizácie alebo ich združenia vytvárajú etické kódexy. Etické hodnoty tímu a organizácie, ktorej je tím súčasťou, by mali byť v zhode. Kultúra tímu je jedna z jeho základných charakteristík. Určuje motiváciu členov tímu pracovať pre spoločný cieľ.

Medzi znaky zdravej kultúry tímu môžeme zaradiť:

- jasnú víziu, jasné ciele, jasne definované hodnoty,
- efektívnu komunikáciu,
- včasné pomenovanie a adresovanie problémov,
- otvorenú a transparentnú spätnú väzbu,
- stálu možnosť pre každého člena tímu prispieť svojimi názormi, podnetmi, prácou, tvorivosťou, výsledkami, budovaním tímu,
- spoločné oslavovanie úspechov.⁶

Za kultúru v tíme sú zodpovední všetci členovia tímu, najmä však jeho vedúci (líder, koordinátor, animátor, kouč). Pri problémoch netreba hľadať výhovorky, ale riešenia. Ak prišiel čas na zmenu, treba ju uskutočniť, aj keď je to ťažké a nikomu sa do toho nechce.

Stratégia tímu

Medzi stratégiou organizácie a stratégiou tímu, ktorý je súčasťou tejto organizácie, by mala byť jasná súvislosť. Stratégiu všeobecne môžeme definovať ako model celkového správania nejakej organizácie, ktorý zahŕňa hlavné zámery a ciele organizácie, postupnosť činností na dosiahnutie týchto cieľov a k tomu potrebné zdroje. Stratégia je teda dlhodobý program činnosti organizácie vrátane určenia zdrojov na dosiahnutie stanovených cieľov. Stratégia rieši najpodstatnejšie, zásadné a rozhodujúce otázky, ktoré sa týkajú existencie a rozvoja organizácie. Strategické rozhodnutia majú dlhodobý charakter. Medzi stratégiou tímu (cieľmi, metodikou práce a zdrojmi) a stratégiou organizácie musí byť súlad.

1.2 Štruktúra tímu

Každý tím má štruktúru. Štruktúra tímu je vnútorný systém vzťahov, pozícií, rolí a hodnôt. Tím má formálnu štruktúru určenú organizáciou (inštitúciou), do ktorej tím patrí, ale môže mať aj neformálnu štruktúru, ktorá vzniká spontánne na základe skupinovej dynamiky, ktorá môže byť podmienená rôznymi faktormi, ako napríklad povahou a charakterom členov tímu,

⁵ Armstrong, Michael – Taylor, Stephen. 2015. *Řízení lidských zdrojů*, s. 164.

⁶ Kolárovský, Ondrej. 2022. *6 vecí pre zdravú kultúru tímu*.

blízkosťou názorov členov a pod. Každá pozícia v tíme by mala mať opis povinností a kompetencií, aby sa predišlo chaosu či nezdravým napätiam.

Vo väčších tímoch môžu vznikať skupiny, čo môže byť prirodzený jav, ktorý nemusí byť na škodu práce tímu. Ak však dochádza k negatívnemu správaniu sa skupiny vzhľadom k ostatným členom tímu, potom nastáva problém. Môže za tým byť nejaký typ súperenia, nerešpektovanie pravidiel, cieľa a pod. Takáto situácia v tíme môže výrazne narušiť tímovú prácu a jej efektivitu. Preto sa snažíme o to, aby tím mal optimálnu veľkosť a aby mal nastavené správne pravidlá.

Veľkosť tímu závisí od jeho funkcie a úloh, ktoré má plniť. Počet členov v tíme sa pohybuje od 3 do 12. Optimálny počet je 5 až 7 členov. Početnejšie tímy, ak je to možné, je vhodné deliť na viaceré tímy (podtímy). Tím môže ale nemusí mať formálneho vedúceho – obidva prípady majú svoje výhody aj nevýhody.

Pozície a roly v tíme

Roly v tíme sa vyvinuli prirodzeným spôsobom z rolí v skupine: vodca (predák, náčelník) – členovia skupiny. V tíme môžu byť formálne i neformálne roly. Dnešné tímy môžu mať jednoduchý model „vedúci – členovia tímu“, ale môžu mať aj zložitejšiu formu „vedúci – facilitátor – členovia tímu“, prípadne „vedúci – členovia tímu vo formálne stanovených rolách“.⁷

Britský výskumník Meredith Belbin v 70. rokoch minulého storočia definoval tímovú rolu ako sklon správať sa, prispievať a byť vo vzájomnom vzťahu s ostatnými členmi tímu určitým spôsobom. Vytvoril známu sústavu deviatich rolí v tíme, ktoré rozdelil do troch kategórií: tri roly sú zamerané na ľudí a vzťahy v tíme (sociálne roly), tri na myslenie a tri na činnosť (akčné roly). Belbinove roly však môžeme rozdeliť aj iným spôsobom: tvorcovia, vodcovia, zavádzači, dokončovatelia, špecialisti.⁸ Aby tím dobre fungoval je potrebné sa vyhnúť kombinácii podobných rolí v tíme, čiže aby členmi tímu neboli ľudia s podobnými vlastnosťami. Vo funkčných a úspešných tímoch sú spravidla zastúpené roly zo všetkých kategórií.

Ďalej stručne uvedieme charakteristické črty jednotlivých rolí. Každá rola nesie so sebou pozitívne (silné) stránky ale aj negatívne (slabé) stránky. Pozitívne stránky sú prínosom pre tím a jeho efektívnu prácu, negatívne stránky môžu prekážať efektívnosti tímu, alebo vnášať do tímu nevhodnú atmosféru.

⁷ Plamínek, Jiří. 2009. *Týmová spolupráce a hodnocení lidí*, s. 38.

⁸ Belbin, Meredith. 2010. *Team Roles at Work*.
Belbin, Meredith. 2013. *Management Teams*.

Roly v tíme podľa Belbina

1. Roly zamerané na ľudí a vzťahy:

Koordinátor: vedúci tímu, líder, vodca, zameraný na dosiahnutie cieľa; koordinuje a ťahá ostatných členov tímu k splneniu úloh; členom dokáže vhodným spôsobom delegovať potrebné úlohy, vnáša do tímu disciplínu. Môže mať sklon k manipulativnosti.

Vyhľadávač zdrojov: hľadá zdroje na uskutočnenie nápadov, vie ako je možné v daných podmienkach niečo urobiť, vyhľadáva nové kontakty, má schopnosť vyjednávať a často plní funkciu komunikátora s vonkajším prostredím. Je zameraný na potenciál, detaily mu však môžu unikať.

Stmeľovateľ – opora v tíme, flexibilný, priateľský a spoločenský člen, zakladá si na dobrých vzťahoch, predchádza konfliktom, obvyčajne býva dobrý poslucháč. Môže byť váhavý, ťažšie sa rozhoduje v krízových situáciách, má tendenciu vyhýbať sa konfliktom za každú cenu, čo môže byť prekážkou v rozvoji tímu.

2. Roly zamerané na myslenie:

Inovátor – kreatívna úloha: kreatívny a inovatívny člen, má veľa nápadov, prináša nové postupy a spôsob myslenia, dokáže riešiť aj náročné úlohy inovatívnym spôsobom, pohýna tím ďalej. Môže mu chýbať praktické myslenie a máva sklon ignorovať autority.

Vyhodnocovateľ – kontrolná úloha: má rozsiahle znalosti a silné kritické myslenie, rozhodnutia dopodrobna preskúma, odoláva tlaku, zvažuje tímové možnosti nezaujatým spôsobom. Môže sa pridlhho rozhodovať a byť skeptický k novým nápadom.

Špecialista – špecializovaná úloha: expert v určitej oblasti, nositeľ jedinečných vedomostí a zručností, ktoré nepatria medzi bežnú výbavu členov tímu; má potrebu získavať nové informácie vo svojom odbore. Môže byť príliš zaujatý svojou špecializáciou a nevidieť širšie súvislosti.

3. Roly zamerané na činnosť:

Formovateľ – vodcovská úloha: veľmi motivovaný člen tímu s veľkou energiou a potrebou dosiahnuť úspech, hnací motor v tíme, dokáže presadiť aj menej populárne opatrenia, činnosti vie riadiť. Môže mať sklon k súťaživosti, tvrdohlavosti a niekedy môže pôsobiť až agresívne.

Implementátor, realizátor – realizačná úloha: tvrdo pracujúci, disciplinovaný a prakticky orientovaný člen tímu, ktorý dokáže vykonať množstvo práce. Niekedy sa môže zdať ako málo kreatívny, málo flexibilný či ťažkopádny, neochotne sa vzdáva určených plánov. Realizuje skôr myšlienky iných členov tímu.

Dokončovateľ – dokončovacia úloha: spoľahlivý člen tímu, ktorý dodržiava termíny, má zmysel pre detaily a chuť dotiahnuť začatú úlohu do konca. Väčšinou zodpovedá za finálnu časť projektov. Môže mať sklon k perfekcionizmu a ustráchanosti, nerád deleguje veci, ale radšej ich robí sám.⁹

Iné triedenie tímových rolí:

Tvorcovia: vyhľadávač zdrojov - inovátor

Vodcovia: koordinátor - formovateľ

Zavádzачi: stmelovateľ - realizátor

Dokončovatelia: vyhodnocovateľ - dokončovateľ

Špecialisti: špecialista

Hoci máme deväť tímových rolí, neznamená to, že každý tím potrebuje deväť ľudí. Tieto roly sú vlastne osobnostné vlastnosti členov tímu, takže každý člen môže uskutočňovať aj viacero rolí. Väčšina ľudí je schopná vykonávať dve alebo tri tímové roly, ktoré im najviac sedia, čo sa však môže časom zmeniť. Každá tímová rola má silné aj slabé stránky a každá rola je dôležitá pre úspech tímu. Nie vždy je potrebné, aby všetky tímové roly fungovali súčasne. Je dôležité zvážiť ciele tímu a potom zistiť, ktoré úlohy je potrebné vykonať.

Belbinove roly sa pokladajú za klasické rozdelenie funkcií a rolí v tíme. Tento prístup môže byť dnes už do istej miery prekonaný, ak berieme do úvahy súčasné tímy, ktorých práca je ovplyvňovaná prostredím tzv. tekutej spoločnosti či spôsobom komunikácie a spolupráce. Niektorí autori robia variácie klasických rolí alebo vytvárajú iné modifikované systémy rolí v tíme.

V misijnej a charitatívnej práci počítame s ďalším členom tímu, ktorý je síce neviditeľný ale reálny a je ním Duch Svätý ako „agent“ trojičného¹⁰ prístupu so svojou inšpiráciou, energiou a neviazanou tvorivosťou. Belbin nastavoval tímové roly skôr na produkčné tímy v komerčnom biznise. V misijnej, charitatívnej, humanitárnej a rozvojovej oblasti však pracujeme s tímami, ktorých motivácie sú ovplyvňované nielen benefitom produkčno-komerčnej sféry, ale do hry vstupujú širšie a hlbšie motivačné podnety a v synergii sa uplatňujú aj ďalšie činitele, ako napríklad štýl lásky typu „agapé“ a eucharistie – bytie pre druhého.

⁹ *The Nine Belbin Team Roles.*

Belbinove roly. Firemný kouč.

Bělohlávek, František. 2008. *Jak vést svůj tým*, s. 29-40.

¹⁰ Pod „trojičným“ prístupom rozumieme spiritualitu, ktorá je východiskom pre misijné, charitatívne a rozvojové diela. Táto spiritualita je odleskom vnútorného života Svätej Trojice – Otca, Syna a Ducha Svätého ako prameňa, cieľa a zmyslu sveta a ľudských dejín.

1.3 Fázy vývoja tímu

Na základe modelu, ktorý v šesťdesiatych rokoch minulého storočia zostavil americký psychológ Bruce Tuckman, môžeme určiť tieto fázy vývoja tímu:

1. Formovanie (forming)

V začiatkovej fáze sa tím formuje a členovia tímu sú zvyčajne nadšení, že môžu byť súčasťou tímu. Správajú sa zdvorilo a priateľsky. Zároveň však môžu pociťovať aj určitú úzkosť s tým, ako zapadnú do kolektívu a ako zvládnu úlohy. Členovia tímu nie sú navzájom prepojení a hrajú ešte stále za seba.

Hlavnou úlohou tímu počas fázy formovania je vytvoriť tím s jasnou štruktúrou, cieľmi, smerovaním, rolami a hodnotami. Treba tiež vytvoriť atmosféru budovania dôvery medzi členmi tímu. Dobrá orientácia, čiže začiatkový proces formovania členov tímu môže pomôcť zreálniť ich očakávania a môže vytvoriť tímové očakávania týkajúce sa cieľov a práce tímu. Počas fázy formovania sa veľká časť energie tímu sústreďuje na definovanie tímu, takže plnenie úloh môže byť na relatívne nízkej úrovni.

2. Konfrontácia (storming)

V druhej fáze prichádza konfrontácia, či akési experimentovanie s rôznymi formami spolupráce a rolami. Členovia začínajú súťažiť o vplyv a identifikujú svoju rolu, s čím môžu byť spojené nedorozumenia, napätia a konflikty. Členovia môžu vyjadriť obavy z neschopnosti splniť ciele tímu. Počas tejto fázy môžu členovia tímu byť kritickí voči pôvodným cieľom tímu.

Tím by sa mal preorientovať na reálne ciele, napríklad rozdelením väčších cieľov na menšie, ktoré sa dajú dosiahnuť. V tejto fáze bude pravdepodobne potrebné rozvíjať zručnosti orientované na úlohy, ako aj zručnosti v oblasti skupinových procesov a zvládania konfliktov. Preurčenie cieľov, rolí a úloh tímu môže pomôcť členom tímu prekonať frustráciu alebo zmätok, ktoré nastali v tejto fáze.

3. Normovanie (norming)

Členovia tímu sa naučia zvládať napätia a nájsť konsenzus pri riešení konfliktov. Začínajú si navzájom viac dôverovať a spolupracovať, pričom okrem racionálnej inteligencie (IQ) zapájajú aj svoju emocionálnu inteligenciu (EQ). V tíme sa podarilo nastaviť pravidlá, kompetencie a zodpovednosti, ktoré sa každý snaží dodržiavať. Konštruktívna kritika je možná aj vítaná. Členovia sa začínajú cítiť ako súčasť tímu a môžu mať radosť zo zvýšenej súdržnosti tímu. Uvedomujú si, že rôznorodosť názorov a skúseností robí tím silnejším. Tím môže začať rozvíjať svoj vlastný jazyk (prezývky) a humor. Dochádza k tvorbe tímovej identity.

Počas fázy normovania členovia presúvajú svoju energiu na ciele tímu a dosahujú zvýšenie produktivity v individuálnej aj kolektívnej práci. Tím môže zistiť, že je to už vhodný čas aj na vyhodnotenie tímových procesov a produktivity.

4. Výkon (performing)

Vo výkonnej fáze je tím už formovaný, zjednotený a funkčný. Vládne v ňom spolupráca, rešpekt a dôvera. Efektivita a produktivita tímu rastú. Členovia tímu sú si vedomí svojich i vzájomných silných a slabých stránok. Podľa potreby môžu prevziať rôzne roly a zodpovednosti.

Tím je schopný samostatne a efektívne riešiť problémy a integrovať spoluprácu s partnermi a vonkajším prostredím. Výrazne napreduje k splneniu úloh a dosiahnutiu cieľov. Členovia tímu by mali pokračovať v prehľbovaní svojich vedomostí a zručností, vrátane práce na neustálom zlepšovaní rozvoja tímu.

5. Ukončenie (adjourning, ending)

Tímy môžu zvyčajne skončiť, keď je ich práca dokončená alebo keď sa zmenia potreby organizácie. Členovia tímu budú pravdepodobne prežívať rôzne emócie ohľadom konca tímu. Môžu pociťovať smútok alebo pocit straty zo zániku tímu a tiež určitú úzkosť z dôvodu neistoty ohľadom budúcnosti. Zároveň však môžu nadobudnúť pocit hlbokého zadosťučinenia z úspechov tímu. Počas záverečnej fázy sa niektorí členovia tímu môžu menej sústrediť na úlohy tímu a ich produktivita môže klesnúť. Na druhej strane iní členovia sa môžu zamerať na danú úlohu ako odpoveď na ich smútok alebo pocit straty a ich produktivita sa môže zvýšiť.

Počas ukončovacej fázy by sa tím mal zamerať na tieto úlohy:

- dokončenie všetkých výstupov a ukončenie zostávajúcej tímovej práce,
- hodnotenie práce a dosiahnutých výsledkov tímu, zhrnutie skúseností a získaných „poučení“, ktoré môžu využiť ďalšie tímy,
- uskutočnenie záverečného stretnutia spojeného s oslavou, na ktorom sa ocení práca jednotlivcov a úspechy celého tímu a ktoré formálne ukončí existenciu daného tímu.¹¹

Uvedené fázy formovania tímu netreba brať absolútne. V niektorých prípadoch môže nastať minimalizovanie alebo prekrytie fáz, vo výnimočných situáciách absencia či preskočenie niektorej fázy.

¹¹ Stein, Judith. *Using the Stages of Team Development*.

Bonebrigt, Denise. 2010. *40 years of storming: a historical review of Tuckman's model of small group development*.

Tuckman, Bruce - Jensen, Mary. 1977. *Stages of small-group development revisited*.

1.4 Pozitíva a riziká tímovej práce

Rôzne výzvy, ktoré vznikajú pri dosahovaní cieľov či riešení problémov, môžu byť motívom, aby sme zaviedli tímovú prácu. O tímovej práci je možné hovoriť vtedy, ak je skupina spolupracujúcich osôb spojená spoločným cieľom, spoločnou zainteresovanosťou a zodpovednosťou, vzájomnou dôverou i spoločne prijatými pravidlami spolupráce. Často je pre túto skupinu charakteristické, že ich spoločná práca aj baví.

Relevantným faktorom úspechu práce tímu sú vzťahy v tíme, vyváženosť rolí tímu a motivácia členov tímu riešiť danú úlohu či problém. Členovia tímu môžu mať rozličné pohľady, ktoré môžu viesť k rôznym riešeniam. V tíme je možný aj konflikt, ktorý popri negatívnych stránkach prináša aj pozitívne javy. V tímovej práci je potrebné podporovať otvorenú diskusiu a spätnú väzbu, komunikáciu, odhaľovanie skutočných príčin a konštruktívnu kritiku.¹²

Podmienkou úspešného tímu je výkonnosť. Samotná tímová práca ju ale nezaručuje. K tomu je nevyhnutná tímová disciplína, vzájomná zodpovednosť všetkých členov za výsledok, kolektívna atmosféra dôvery a pocit spolupatričnosti – členovia tímu sa navzájom motivujú, povzbudzujú (energetizujú) a podporujú. Kľúčovými pojmami pre pochopenie a vykonávanie tímovej práce sú komunikácia, jednota poslania, ochota spolupracovať a odhodlanie. V ďalšom texte sa viac dotkneme spomenutých prvkov.

Pozitíva tímovej práce

Práca v tíme prináša viacero pozitív a výhod najmä na riadiacej, ekonomickej a personálnej úrovni. Výhody a pozitíva tímovej práce vychádzajú zo synergie tímu. Tím využíva tzv. *synergický efekt*, ktorý znamená, že spolupôsobenie členov tímu má väčší potenciál a efekt ako súčet potenciálov a efektov jednotlivých členov tímu. Zjednodušene povedané, celok je viac ako súčet jeho častí. Ľudia v tíme sú prepojení rôznymi väzbami, čo napríklad umožňuje, že neznalosť jedných je nahradená znalosťami iných a pod. Členovia tímu sa pri plnení spoločného cieľa navzájom dopĺňajú a motivujú, čo vedie k novej kvalite a efektivite práce.¹³ Medzi hlavné pozitíva tímovej práce patrí:

Efektivita plnenia úloh: Tímová práca môže vychádzať z existujúcich stratégií a modelov, pričom má veľký potenciál ich inovovať. Práca v tíme spravidla prispieva k optimalizácii procesov a znížovaniu nákladov organizácie. V tíme sa rozdeľujú problémy, ktoré je potrebné riešiť, medzi všetkých členov, čím je väčšia možnosť prísť k lepšiemu a rýchlejšiemu riešeniu. Tímová práca spravidla umožňuje zoštíhlenie organizačnej štruktúry danej organizácie. V niektorých prípadoch nie je potrebné vytvárať ďalšie pracovné miesta, dokonca ich počet možno aj redukovať.

¹² Jusko, Slavomír – Fazekašová, Martina – Becík, Branislav. 2006. *Tímová práca*, s. 853.

¹³ Bučko, Ladislav. 2021. *Misijná a charitatívna práca*, s. 180.

Kreativita a sila: Práca v tíme vytvára priestor na vyšší stupeň kreativity v porovnaní s prácou jednotlivca. Tímy majú potenciú stať sa akýmisi generátormi kreatívnych myšlienok. Tímová sila vyjadruje kolektívne presvedčenie členov tímu o tom, že ich tím môže byť naozaj úspešný.

Rozhodovanie: Tím v porovnaní s jednotlivcom má väčšiu kapacitu pri rozhodovaní. Tímy môžu mať rozdielne vedomosti a informácie, rozličné schopnosti a skúsenosti potrebné pri plnení úloh. Táto mnohotvárnosť názorov v tíme môže hrať dôležitú úlohu pri rozhodovaní – prípadné chyby je možné jednoduchšie korigovať, či predísť chybnému rozhodnutiu. Tím má väčšiu šancu na rozvážne myslenie a objektivitu pri rozhodovaní. Na druhej strane treba tiež povedať, že prílišná pluralita názorov môže proces rozhodovania predĺžiť či skomplikovať.

Zodpovednosť: V tímovej práci sa posilňuje spoluzodpovednosť jednotlivých pracovníkov, komunikácia medzi pracovníkmi a ich informovanosť sa dostáva na vyššiu úroveň.

Personálne výhody: Tímová práca umožňuje prepojenie medzi pracovnými a súkromnými záujmami pracovníkov. Možno to odôvodniť tým, že práca v tíme uspokojuje ľudské potreby z hľadiska sociálneho kontaktu, blízkosti, istoty, uznania a ocenenia. Vo vzťahu k samotnej práci umožňuje práca v tíme väčšie možnosti časového rozvrhu práce, rozdelenia práce, vyššej kvalifikácie, vyššieho zárobku, lepšej sebarealizácie, vzájomnej pomoci pri problémoch, možnosti rotácie práce atď. Tímová práca ďalej umožňuje flexibilné plánovanie personálneho nasadenia. Pracovné zaťaženie, ktoré býva zapríčinené jednostrannou a monotónnou prácou, je vďaka tímu možné „zmierniť“ pomocou rotácie pozícií či rolí. Práca v tíme pozitívne vplyva aj na fluktuáciu pracovníkov, zvýšenie motivácie a umožnenie osobného rastu.¹⁴

Riziká a negatíva tímovej práce

O rizikách či negatívach tímovej práce sa zmieňujú mnohí autori. Medzi riziká môže patriť napríklad situácia, keď organizácia v tímovej práci vidí svoje ohrozenie hierarchickej kontroly, čo môže oslabiť lojalitu pracovníkov k organizácii. Zavedenie tímov môže znížiť úroveň riadenia a zvýšiť dopyt po skutočných manažérskych osobnostiach, pričom vedúci pracovníci sa možno nebudú chcieť vzdať vplyvu. Šéf tímu ako kvalitný odborník nemusí byť aj skvelým vedúcim.

Čo sa týka jednotlivcov, problémom môže byť, že svoje záujmy musia prispôbiť tímu. Ak skupinový tlak v tíme, ktorý podporuje príslušnosť k tímu prekročí isté hranice, môže to mať negatívny dopad na fungovanie tímu. Tím ako celok nesie zodpovednosť za plnenie úloh, ktorá sa prenáša na spoluzodpovednosť všetkých členov tímu. V niektorých problémových situáciách môže vzniknúť určitý spôsob nátlaku na pocit spoluzodpovednosti či povinnosti, čo môžu niektorí členovia tímu vnímať negatívne. Zdieľaná zodpovednosť v tíme môže viesť tiež k nižšej osobnej zodpovednosti členov.

¹⁴ Jusko, Slavomír – Fazekašová, Martina – Becík, Branislav. 2006. *Tímová práca*, s. 854.
Shea, G. P. – Guzzo, R. A. 1987. *Groups as human resources*.

K rizikám tímovej práce patria aj rôzne konflikty v tíme: medzi jednotlivými členmi tímu, medzi členom a zvyškom tímu, alebo medzi prípadnými skupinami v tíme. Napríklad nevyhnutnosť dodatočných výkonov môže prispieť k narušeniu vzťahu medzi členom tímu a tímom (ak trebárs dodatočné úlohy nie sú zvlášť ohodnotené).

Medzi ďalšie riziko tímovej práce spojené s negatívami patrí akési nesprávne skupinové myslenie, čo by sme mohli nazvať skôr „skupinovou predpojatosťou“ až „skupinovou hlúposťou“. Znakmi takéhoto negatívneho tímového myslenia sú:

- vznik ilúzie o úspešnosti a nezraniteľnosti tímu, čo môže viesť k vytyčovaniu nereálnych cieľov a spôsobov ich dosiahnutia alebo k riskantným rozhodnutiam bez spätnej väzby. Následne môže vzniknúť akýsi skupinový tlak proti názorom a argumentom, ktoré spochybňujú spoločnú tímovú ilúziu – takýto stav môže viesť ku skupinovej slepote a v krajných prípadoch až k nefunkčnosti tímu,
- stereotypný pohľad na vonkajšie okolie a vyhýbanie sa kritike z vonku,
- autocenzúra, čiže vedomé potláčanie vlastných názorov, pokiaľ nie sú v súlade s kolektívnym názorom tímu, hoci môžu mať racionálne jadro – vzniká tak ilúzia jednomyselnosti, čo znamená, že členovia tímu hovoria iba o veciach, s ktorými všetci súhlasia a nehovoria o tom, na čo majú iný názor,
- zdieľanie myšlienkových stereotypov a schém vnútri tímu, čím sa môžu vytláčať či bagatelizovať iné názory,
- tlak na nekonformných členov, aby sa udržala akási zdanlivá harmónia,
- presvedčenie o tom, že rozhodnutie tímu je lepšie ako rozhodnutie jednotlivca.¹⁵

1.5 Princípy a riadenie tímovej práce

Medzi základné princípy tímovej práce patrí:

- Tím tvoria pracovníci viazaní nie na určitú osobu alebo na funkciu, ale na úlohy a ciele.
- Pri budovaní tímu sa začína s menším rozsahom úloh, ktoré sa postupne rozširujú.
- Pri tímovej práci ide o riešenie rôznorodých komplexných problémov.
- Častokrát sa využíva rotácia pracovníkov spojená so zmenou úloh. Tento princíp môže pôsobiť pozitívne pri práci, kde dominujú rutinné činnosti, ale môže kladne ovplyvniť i zvyšovanie pružnosti personálu. Používa sa aj rotácia pracovníkov, ktorá je zameraná na zlepšenie vzájomného porozumenia a spolupráce v tíme.
- Tím má presne vymedzený manévrovací priestor a nesmie pôsobiť proti cieľom vlastnej inštitúcie, prípadne zasahovať do oblastí, ktoré nepatria do jeho pôsobnosti.
- Všetci členovia tímu sú rovnocenní. Organizácia spravidla určí vedúceho, alebo si ho zvolia členovia tímu spomedzi seba, ktorý reprezentuje tím navonok a komunikuje s vonkajším

¹⁵ Jusko, Slavomír – Fazekašová, Martina – Becík, Branislav. 2006. *Tímová práca*, s. 855.
Bedrnová, Eva – Nový, Ivan a kol. 2007. *Psychologie a sociologie řízení*, s. 140-144.
Meier, Rolf. 2009. *Úspěšná práce s týmem*, s. 96.

prostredím, moderuje tímové diskusie, rieši konflikty v tíme, má funkciu kontaktnej osoby (vedúci – líder, moderátor, hovorca tímu).

- Manažéri, ktorým podliehajú pracovné tímy, koordinujú, podporujú tím, radia a vytvárajú podmienky pre jeho bezproblémovú prácu.

Riadenie tímovej práce

Riadenie tímovej práce je proces, v ktorom ide o to, aby bol čo najefektívnejší. Efektívny proces riadenia tímovej práce je založený na týchto hlavných prvkoch a vzťahoch medzi nimi:

- **orientácia:** uskutočniť vstupnú orientáciu členov tímu vzhľadom na hodnoty a ciele tímu,
- **komunikácia:** nastaviť pravidlá komunikácie v tíme,
- **dôvera:** vybudovať vzájomnú dôveru medzi členmi tímu,
- **roly, úlohy, kompetencie, zodpovednosti:** nastaviť ich správne pre všetkých členov tímu,
- **vedenie, koordinácia:** vykonávať transparentné vedenie a koordináciu práce tímu,
- **rozhodovanie:** dôležité rozhodnutia vykonávať na základe tímového konsenzu, ak to situácia dovoľuje,
- **monitorovanie a vyhodnocovanie:** zabezpečiť pravidelné monitorovanie a vyhodnocovanie činnosti a výsledky tímu,
- **spätná väzba:** zabezpečiť otvorenú a konštruktívnu spätnú väzbu v tíme,
- **odmeňovanie:** uskutočňovať spravodlivé odmeňovanie členov tímu.¹⁶

Podpora a rozvoj tímovej práce

Organizácie využívajúce tímovú prácu by mali dbať na podporu a rozvoj práce svojich tímov. Na tento účel môžu slúžiť nasledovné činnosti:

- odpovedať na podnety a výzvy z vnútorného prostredia (organizácia, tím) i vonkajšieho (externého) prostredia,
- hľadať nové ciele,
- predchádzať syndrómu vyhorenia (supervízia, tímbildingy, tímové oslavy),
- podporovať vzdelávanie členov tímu, rozvíjať ich zručnosti a kompetencie, osobný rast,
- motivovať a správne ohodnotiť členov tímu,
- rozvíjať kultúru tímu.¹⁷

¹⁶ Meier, Rolf. 2009. *Úspešná práca s týmem*.

Cohen, Susan – Bailey, Diane. 1997. *What makes teams work: Group effectiveness research from the shop floor to the executive suite*.

Bělohávek, František. 2008. *Jak vést svůj tým*, s. 29-40.

¹⁷ Meier, Rolf. 2009. *Úspešná práca s týmem*.

Hackman, J. Richard. 1991. *Groups that work (and those that don't): Creating conditions for effective teamwork*.

2 HUMANITÁRNE KRÍZY V SÚČASNOM SVETE

Globálne otázky sa týkajú každého jednotlivca, skupiny, komunity, či spoločnosti a poskytujú priestor na zmenu postojov jednotlivca – ponúkajú uvedomenie si seba samého a vlastného poslania v spoločnosti a vo svete. Globalizáciu môžeme vnímať ako kultúrno-spoločenský proces smerujúci k intenzívnejšej výmene skúseností a informácií medzi národmi. Z ekonomického hľadiska môžeme chápať globalizáciu ako tvorbu pravidiel a inštitúcií na presadzovanie deregulácie medzinárodného obchodu v záujme dosahovania rýchlejšieho ekonomického rastu. Kľúčovým faktorom pri procese globalizácie je jej priestorový dosah (globálny, celoplanetárny). Tento závisí od geografickej a časovej dostupnosti¹⁸. Dobrá či zlá stránka globalizácie sú vždy vecou interpretácie, globalizačný proces je závislý od toho, ako sa realizuje, aké mechanizmy kontroly uplatňujeme a aké podoby globálnej zodpovednosti praktizujeme. Globalizácia so sebou prináša javy, ktoré významne ovplyvňujú zdravie v celosvetových rozmeroch, ako napríklad migrácia vo všetkých jej podobách, katastrofy, vojnové konflikty a terorizmus spojené s migráciou utečencov, chudoba či klimatické zmeny.

Členskými štátmi Organizácie Spojených národov boli v roku 2015 prijaté *Ciele udržateľného rozvoja – Agenda 2030*.¹⁹ Pozostávajú zo 17 cieľov zameraných na najzávažnejšie výzvy súčasnosti, akými sú chudoba, zmena klímy, neudržateľná výroba a spotreba či rapídne sa zvyšujúce ekonomické a sociálne nerovnosti. Základnými princípmi sú transformácia, integrácia a univerzálnosť. Agenda 2030 nadväzuje na Miléniovú deklaráciu OSN z r. 2000. Miléniové rozvojové ciele boli prvým široko akceptovaným rámcom pre globálny rozvoj a tvorbu rozvojovej politiky. Agenda 2030 usmerňuje štrukturálnu politickú, ekonomickú a sociálnu premenu jednotlivých krajín pre spoločné globálne dobro a prepája tri dimenzie udržateľného rozvoja: ekonomickú, sociálnu a environmentálnu. Nie je právne záväzná. Vyjadruje zámer krajín viesť ich rozvoj smerom k udržateľnosti a nastaviť ich národné politiky, stratégie a plánovanie tak, aby prispievali k dosiahnutiu globálnych cieľov udržateľného rozvoja²⁰.

V tejto kapitole priblížime globálne problémy s poukázaním na aktivity Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce svätej Alžbety pri eliminácii ich negatívnych následkov. Podľa hodnotenia medzinárodnej akreditácie z roku 2017²¹, je VŠZaSP sv. Alžbety celosvetovým unikátom z pohľadu skúseností v krajinách tretieho sveta (rozvojové sociálno-edukačné a zdravotnícke aktivity vo svete), v humanitárnej pomoci pri katastrofách (Haiti) a pri migrácii spojenej s vojnovými konfliktmi (pôsobenie na slovensko-maďarsko-rakúskej hranici a v utečeneckých táboroch v Grécku, Srbsku, Slovinsku, Rwande či v Iraku). V posledných rokoch

¹⁸ Olah, Branislav. 2014. Život ako hra. In: Andreotti, V. 2014: Globálne vzdelávanie kontext a kritika.

¹⁹ Take Action for the Sustainable Development Goals, UN 2020.

²⁰ Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj.

²¹ Akreditačná správa VŠZaSP sv. Alžbety 2017.

sa VŠZaSP sv. Alžbety viac orientuje na zdravotné a sociálne problémy Slovenska a okolitých európskych štátov, ktoré sú aj nosnými programami Agendy 2030 ako aj agendy UNDP a WHO (práca s bezdomovcami, rodinami v kríze, týranými ženami, rómskou populáciou, so seniormi)²².

Podkapitoly sú rozdelené podľa vybraných globálnych tém: násilie vo svete, chudoba, klimatické zmeny, migrácia a katastrofy. Treba zdôrazniť, že jednotlivé problematiky sa prelínajú a vzájomne súvisia (napríklad konflikty majú za následok chudobu, hlad, migráciu).

2.1 Násilie vo svete

Načrtne mnohostranné a vzájomne prepojené dopady konfliktov na populáciu. Je málo pravdepodobné, že krajiny postihnuté konfliktom dosiahnu ciele udržateľného rozvoja Agendy 2030. Konflikty sú dnes čoraz zložitejšie a zdĺhavejšie. Konflikt poškodzuje zdravie priamo bojom a nepriamo širšími sociálno-ekonomickými dopadmi. Ovplyvňuje aj determinanty zdravia, napríklad potravinovú bezpečnosť a stav výživy. Nedostatok zdravotníckeho personálu, zničenie infraštruktúry a prerušenie dodávateľských reťazcov – to všetko nepriaznivo ovplyvňuje dostupnosť a kvalitu zdravotnej starostlivosti²³. Ďalšími dôsledkami ozbrojených konfliktov je ničenie, zabíjanie, násilie, rozvrat ekonomiky, životného prostredia, potláčanie ľudských práv, ale celkové prejavy deštrukcie a zlyhania ľudského rozumu a ľudskosti. Súčasné vojnové konflikty ohrozujú a zaťažujú hladom najmä obyvateľov chudobných krajín, ktoré už aj tak trpia mnohými problémami a nedostatkom potravín. Vojna dokáže dohnať situáciu až do vzniku hladomorov. Zničená infraštruktúra krajiny často neumožňuje humanitárnym pracovníkom do regiónu potraviny dopraviť. Ďalším rizikom je zneužitie dodaných zásob potravín a ich použitie pre armádu. Problémom rozvojových krajín je aj fakt, že väčšina vlád minie na svoju armádu viac ako majú v štátnom rozpočte vyčlenené na sociálnu sféru. Podľa Svetovej banky v súčasnosti žijú dve miliardy ľudí v oblastiach, ktoré sú ohrozené alebo zasiahnuté konfliktmi²⁴.

Vojny pripravujú o domov obrovské množstvo ľudí. Veľké populácie utečencov sa presúvajú väčšinou do susedných krajín, kde nájdu síce relatívne bezpečie, ale bojujú s hladom a chudobou. Títo ľudia nemajú v cudzom prostredí zázemie, ťažko si nachádzajú prácu a nedokážu si vytvoriť podmienky na zabezpečenie dostatočného množstva jedla. Ich zdroje na nákup a výrobu potravín sú značne obmedzené. V utečeneckých táboroch je hlad, chorobnosť, nie sú podmienky na vzdelávanie.

²² Príhovor emeritného rektora profesora Krčméryho, seu.sk.

²³ Garry, Sylvia – Checchi, Francesco. 2019. Armed Conflict and Public Health: Into the 21st Century.

²⁴ World Bank. Helping Countries Navigate a Volatile Environment, 2018.

<https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/overview#>

V roku 2021 bolo vysídlených takmer 90 miliónov ľudí v dôsledku dlhotrvajúcich konfliktov v Etiópii, Burkine Faso, Nigérii, Afganistane, a nových kríz v Konžskej demokratickej republike a Mjanmarsku, ako aj pretrvávajúceho konfliktu v Sýrii. V roku 2022 v dôsledku ruskej invázie na Ukrajinu počet vysídlených po prvý raz v dejinách prekročil hranicu 100 miliónov ľudí, ktorí boli nútení utiecť pred konfliktom, násilím, porušovaním ľudských práv a prenasledovaním. To je skoro jedno percento svetovej populácie. Vo svete je takmer 35 miliónov detí so statusom utečencov²⁵.

Dôležitým dokumentom sa stáva Uznesenie Európskeho parlamentu v roku 2015 o vzdelaní pre deti v núdzových situáciách a dlhotrvajúcich krízach²⁶. Vzdelanie ako základné ľudské právo a právo každého dieťaťa má kľúčový význam v jeho výchove a ďalšom smerovaní ako zodpovedného občana. UNICEF (Detský fond OSN) informoval, že štvrtina detí na svete – približne 535 miliónov – žije v krajine postihnutej konfliktom alebo katastrofou²⁷. Deti sú tak vystavené čoraz väčším hrozbám nielen z tohto bezpečnostného hľadiska, ale aj z hľadiska ich ďalšieho životného rozvoja, hrozieb a zmarenia vyhliadok na lepší život.

Európska Únia²⁸ vyčlenila v rokoch 2014–2020 4,7 miliardy EUR na vzdelávania v rozvojových krajinách. Rozvojová pomoc sa týka nielen zabezpečenia a kvality vyučovania, ale i psychologickú pomoc pre deti v oblastiach konfliktu. Vzdelávanie je primárnou zložkou obnovy spoločnosti po skončení konfliktu. Môže napomôcť k zvýšeniu potenciálu zdravšieho života, prekonania chudoby a diskriminácie, obmedzenia spolupráce detí s extrémistami, či zamedzenie zneužívania detí a obchodovania s nimi²⁹. VŠZaSP sv. Alžbety pôsobí v ohrozených oblastiach, kde poskytuje zdravotnícku a sociálnu pomoc a podporu.

Jemen

Konflikt v Jemene sa začal v roku 2014. Následky vojny znášajú najmä civilisti, od roku 2015 o život prišlo viac ako 10 000 ľudí. Z domovov utiekli tri milióny ľudí (do Džibuti či Somálska) a v krajine podľa Svetovej banky³⁰ panuje jedna z najväčších humanitárnych kríz na svete. Po rokoch vojny dnes v tejto arabskej krajine nefunguje takmer nič. Siedmim miliónom Jemenčanov hrozí smrť od hladu. Z 27 mil. Jemenčanov 16,4 miliónov je v situácii, ktorá si vyžaduje humanitárnu pomoc.³¹ Veľkým problémom je aj nedostatok pitnej vody. Zničených

²⁵ Európsky parlament 2022: Azyl a migrácia v EÚ - fakty a čísla.

²⁶ Uznesenie Európskeho parlamentu 2015.

²⁷ UNICEF 2018, Annual Report 2017

²⁸ EÚ je najväčším darcom rozvojovej pomoci na svete. Vízia je venovať aspoň 0,7% svojho hrubého národného dôchodku ročne. Porovnaj European Commission 2020: International development aid https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/international-economic-relations/international-development-aid_en

²⁹ Hikmet, Nina. 2016: Výskum otázok vojny a mieru v súčasnej spoločnosti. Issues Of War And Peace In Contemporary Society, s. 51

³⁰ WORLD BANK 2019: <https://data.worldbank.org/country/YE>

³¹ OCHA, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2018: About OCHA Yemen.

bolo mnoho vodných infraštruktúr, čím sa zdroje stali zdraviu škodlivými. To má za následok rozšírenie chorôb, ako sú žltá zimnica a cholera, ktoré napríklad v roku 2016 postihli viac než milión obyvateľov a tisíce z nich prišlo o život³². Podľa Fragile States Index³³ Jemen je na prvom mieste čo sa týka ukazovateľov nestability a zraniteľnosti krajiny. V júli 2020 vysokí úradníci Rady bezpečnosti OSN skonštatovali, že humanitárna kríza v Jemene nikdy nebola horšia a vydali novú výzvu na okamžité prímerie³⁴. Akoby nebolo dosť trápenia tejto krajiny, silné dažde a bleskové povodne v lete 2020 tu pripravili počas troch mesiacov o strechu nad hlavou, úrodu i hospodárske zvieratá približne 300 000 ľudí.

Sýria

Sýria je v kríze v dôsledku dlhotrvajúcej občianskej vojny, ktorá sa začala v roku 2011 ako séria protestov vyzývajúcich na demokratické a hospodárske reformy. Kedysi nábožensky a etnicky rozmanitá krajina sa vďaka režimu al-Assada a ISISu stala nepriateľským miestom pre všetkých. Režim al-Assada prenasleduje a pácha zločiny proti ľudskosti proti sunnitským moslimom a ostatným, a ISIS masovo perzekvuje, znásilňuje, vraždí a mučí civilistov, vrátane náboženských lídrov a členov komunít. Podľa IDMC (Internal Displacement Monitoring Centre)³⁵ ku decembru 2019 sýrskych utečencov bolo takmer šesť miliónov, viac ako 6,45 milióna osôb presídlených v rámci krajiny; celkový počet úmrtí prekročil ku roku 2020 približne 600 tisíc. Presídľovaní ľudia prežívajú vo veľmi zlých podmienkach. Ubytovaní sú v zberných miestach, s nedostatkom pre život nevyhnutných potrieb. Deťom sa nedostáva vzdelanie. Sýria zohráva rozhodujúcu úlohu v globálnej utečeneckej kríze. Utečenci zo Sýrie prichádzajú do susedného Libanonu a predpokladá sa, že tvoria približne 20% obyvateľov krajiny. Exodus Sýrčanov vo veľkom prispel k destabilizácii celého Blízkeho východu. Najviac utečencov prijal o susedné Turecko (3,6 milióna), Libanon, Jordánsko, ale aj Irak. Státisíce ľudí zamierili aj na dlhšiu cestu do Európy, len Nemecko v roku 2018 evidovalo vyše pol milióna sýrskych utečencov.

Priamo v Sýrii podľa UNHCR potrebuje pomoc vyše 13 miliónov ľudí. Správa Svetovej banky z roku 2017 hovorí, že konflikt zničil alebo úplne zrovnal so zemou zhruba tretinu obydľia a polovicu zdravotníckych a vzdelávacích zariadení.³⁶ Jedenásť rokov od prepuknutia vojny v Sýrii situácia v krajine stále nie je bezpečná pre návrat utečencov, uviedli vyšetrovatelia OSN, ktorí sa zaoberajú vojnovými zločinmi. Miera násilia sa podľa ich informácií v Sýrii zvyšuje. Utečencov zo Sýrie po návrate do vlasti vystavujú násiliu, mučeniu aj nelegálnemu väzneniu, tvrdí správa Amnesty International. Podľa nej nemožno Sýriu považovať za bezpečnú krajinu.

³² Topoľská, Alexandra et al. *Infekcie v dôsledku bojových operácií na Blízkom východe tzv. Libanonský paradox verzus epidémia cholery v Jemene* (Review), s 23-25.

³³ Fragile States Index 2020: <https://fragilestatesindex.org/data/>. Slovensko je na 151 mieste zo 178 krajín.

³⁴ United Nations 2020, News.

³⁵ GLOBAL INTERNAL DISPLACEMENT DATABASE 2019.

³⁶ World Bank 2017: The Visible Impacts of the Syrian War May Only be the Tip of the Iceberg.

K utrpeniu ľudí sa pridala cholera, podľa OSN je situácia v krajine najhoršia za posledné roky. Nákaza súvisí so zavlažovaním plodín kontaminovanou vodou a s tým, že ľudia pijú vodu z rieky Eufrat.

VŠZaSP sv. Alžbety mala a má viaceré projekty zamerané na pomoc utečencom zo Sýrie a z Blízkeho východu (maďarsko-rakúska hranica Hegyeshalom – Nickelsdorf, Slovinsko, Srbsko, Grécko a Irak). V rámci projektov humanitárnej pomoci utečencom a migrantom im vysoká škola zabezpečuje zdravotnícku starostlivosť a krízovú intervenciu. Snahou je i podporovať dialóg rôznych kultúr.³⁷

Sudán

Konflikty počas posledných pätnástich rokov, chronická chudoba a klimatický šok spôsobili, že 5,5 milióna obyvateľov Sudánu je na hranici prežitia. Každé šieste dieťa je podvyživené a jedno z dvadsiatich trpí najťažšou život ohrozujúcou formou podvýživy. Krajinu pravidelne trápia povodne a sucho. Silné dažde a prívalové povodne v roku 2018 zasiahli viac ako 200 000 ľudí. Sudán hostí 923 tisíc utečencov, jedno z najvyššieho počtu utečencov v Afrike a predstavuje to tlak na sudánske hospodárstvo. Viac ako 764 tisíc je z Južného Sudánu. Kým južní susedia vyhľadávajú Sudán ako bezpečné útočisko, samotný Sudán trpí násilím, podvýživou, nedostatkom potravín a prístupu k základným službám. Výsledkom toho sú takmer 2 milióny Sudáncov vysídlených v ich vlastnej krajine.³⁸ Sudán potrebuje akútnu pomoc s utečencami, zdravotnú starostlivosť, vodu, antimalnutričný program. VŠZaSP sv. Alžbety pomáha v Južnom Sudáne zdravotníckymi projektmi.

Ukrajina

Kríza na Ukrajine začala na jeseň 2013. Konflikt svojim pokračovaním zhoršoval životnú situáciu miliónov miestnych obyvateľov. Tisíce ľudí prišli o strechu nad hlavou a živorili v zničených domoch. Rusko vojensky napadlo Ukrajinu 24. februára 2022, čím sa rozpútala ničivá vojna. Ruská vláda ju nazýva „špeciálna vojenská operácia na denacifikáciu a demilitarizáciu Ukrajiny“.

Vojna na Ukrajine má obrovský dosah na zmenu nielen bezpečnostnej architektúry v Európe, ale globálne ovplyvňuje geopolitiku. Konflikt mení nielen geo-strategickú otázku v severnej Európe, ale má ďalekosiahle politické, ekonomické a sociálne dôsledky.³⁹

V dôsledku vojny svoje domovy na Ukrajine opustilo do mesiaca máj 2022 osem miliónov ľudí, z toho viac ako šesť miliónov odišlo do iných krajín. Nevyhnutnú pomoc potrebuje približne

³⁷ Bučko, Ladislav et al. 2018. *Skúsenosti z výskumu medzi-náboženského dialógu z pohľadu sýrskych migrantov v tábore Alexandria v Grécku*, s. 27-38; Páleníková, Milica. 2021: Platformy moslimsko-kresťanskej spolupráce z pohľadu moslimských utečencov.

³⁸ CARE INTERNATIONAL. 2018. *Suffering in Silence*.

³⁹ EURACTIV. 2023. *Zahraničie a bezpečnosť Únie v roku 2023: Začína zákopová vojna mocností*.

3,4 milióna ľudí vrátane 510 tisíc detí žijúcich v oblasti Donecka a Luhanska, kde sa miera detskej chudoby pohybuje na úrovni 60 %.

Krízové tímy humanitárnych pracovníkov UNICEF a partnerov poskytujú základnú zdravotnú starostlivosť, výživu a podporné vzdelávanie na miestach, kde tieto služby fungujú len veľmi obmedzene alebo nefungujú vôbec. Zameriavajú sa na ochranu detí pred násilím a zneužívaním či pred zvýšeným nebezpečenstvom výbuchu mín či iných zbraní. Ukrajinský zdravotnícky systém vrátane krízových služieb, ktoré už boli aj predtým na nízkej úrovni, je vystavený dvojnásobnému tlaku ozbrojeného konfliktu a pandémie COVID-19. Miera zaočkovanosti na Ukrajine je jednou z najnižších vo východnej Európe, napriek dostatočným dodávkam vakcín. A hoci sa miera zaočkovanosti detí proti bežným ochoreniam v posledných rokoch zvýšila, pokrytie stále nie je dostatočné, čo zvyšuje riziko vypuknutia nákazy napríklad osýpok.⁴⁰ VŠZaSP sv. Alžbety okamžite reagovala na situáciu na Ukrajine. Pomáhala ľuďom utekajúcim z Ukrajiny na hraničných priechodoch so Slovenskou republikou, spolu koordinovala poľnú pohotovostnú kliniku pre utečencov z Ukrajiny vo veľkokapacitnom centre pre utečencov v Michalovciach, ďalej poskytovala a naďalej poskytuje základné životné potreby pre utečencov z Ukrajiny v budove rektorátu v Bratislave, v Pruskom zabezpečuje bývanie pre 60 až 80 ukrajinských ľudí v spoločnom projekte s františkánmi. Priamo na Ukrajine sa venuje predovšetkým vnútorným vysídlencom.

2.2 Chudoba

Populácia chudobných žije v nevhodných sociálno-ekonomických, kultúrnych či environmentálnych podmienkach, ktoré majú nepriaznivé účinky na zdravie: vyššia miera chronických chorôb, prenosných chorôb, zdravotne rizikovejšie správanie a predčasná úmrtnosť. Ľudia žijúci v chudobe sú tiež zbavení sociálneho, psychologického a politického potenciálu, čo vedie k ďalšiemu zhoršovaniu zdravia a chronickej deprivácii po celé generácie. Spoločenstvá chudoby sú pravdepodobnejšie neusporiadané a zažívajú vyššiu mieru kriminality, násilia a environmentálnych stresových faktorov⁴¹.

Príčiny chudoby možno hľadať jednak v prírodných podmienkach (napr. geografická poloha, dostupnosť prírodných zdrojov, katastrofy a podobne), a v politických príčinách (napr. koloniálna minulosť, nestabilný politický systém, vysoká miera korupcie, občianske či náboženské konflikty, odliv kvalifikovanej pracovnej sily, slabá ekonomika a s ňou súvisiaca nízka úroveň zdravotníctva a školstva, šírenie infekčných chorôb).

⁴⁰ UNICEF. 2022. Ako UNICEF aktuálne pomáha na Ukrajine. <https://www.unicef.sk/ukrajina/>

⁴¹ Kováč, Robert – Krčméry, Vladimír – Páleníková, Milica. 2018: False Fear from Marginalized Groups (Homeless, Orphans, Migrants) to Our Society – No Carriers of Dangerous Microorganisms. s. 54-5; HARDY, Mária et al. 2019. Is the homeless sheltered population a public health threat, s. 151-153.

V histórii výskumu chudoby sa vyvinuli najrôznejšie prístupy k vymedzeniu chudoby. Absolútny koncept chudoby spočíva v určení hodnoty minimálneho príjmu alebo spotreby nevyhnutnej na uspokojenie základných potrieb. Tento koncept používa napríklad Svetová banka. Ďalším prístupom k vymedzeniu chudoby je relatívna deprivácia: za určitú hranicu človek prežije, ale cíti sa vylúčený zo spoločnosti. Amartya Sen v tomto kontexte zdôrazňuje, že chudobný nie je len menej bohatý. Chudoba je výsledkom nielen nedostatku financií, ale nedostatku rozvojových možností ako je sloboda (slobodný pohyb), vzdelanie alebo zdravotná starostlivosť⁴².

Mapa 3: Krajiny postihnuté hladomorom

Zdroj: FAO 2020, <http://www.fao.org/emergencies/crisis/fightingfamine/en/>

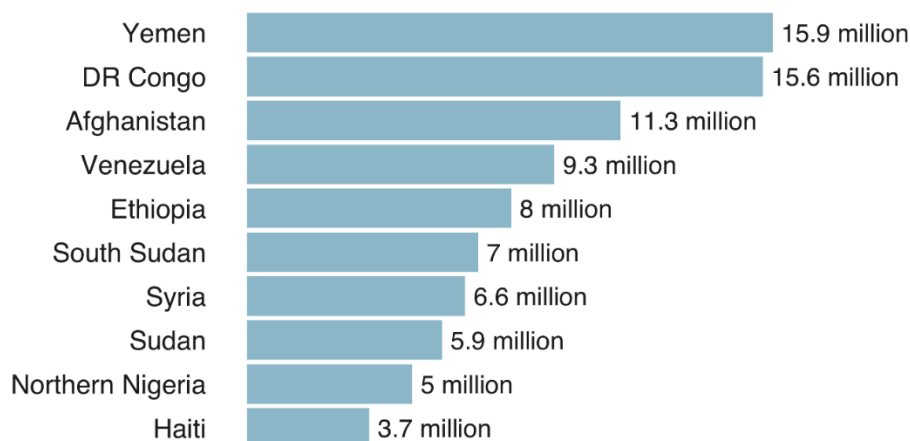
⁴² Sen, Amartya. 1999: *Development As Freedom*, s. 147-174.

kvôli prísnemu režimu z týchto krajín informácie prichádzajú veľmi mizivo. Hospodárska kríza v Libanone ovplyvnila nielen Libanončanov, ale i milióny sýrskych utečencov. Pridružila sa i kríza spojená s covid-19.

Obr. 1: Krajiny najviac postihnuté hladom, 2020

Worst-affected countries

People who face acute food insecurity

Source: FSIN, GRFC, WFP 2020

BBC

Zdroj BBC 2020 <https://www.bbc.com/news/world-52379956>

Niekoľko čísel: 821 miliónov ľudí na svete chodí každý večer spať hladných. 135 miliónov ľudí na zemi je na pokraji hladu. Analýza Svetového potravinového programu ukazuje, že v dôsledku koronavírusu bolo ďalších 130 miliónov ľudí posunutých na pokraj hladu. To je spolu 265 miliónov ľudí. Každý deň ponúka Svetový potravinový program (WFP) záchrannú pomoc takmer 100 miliónom ľuďom. Tu je započítaných asi 30 miliónov ľudí, ktorí fatálne závisia od pomoci WFP⁴⁴. Ak pomoc nedostanú, denne je na živote ohrozených 300 tisíc ľudí počas nasledujúcich troch mesiacov.

Za milióny hladujúcich vo všetkých týchto krajinách môže človek. Krvavé vojny, povstalci, rebélie – to sú dôvody, prečo sú dnes nevinní obyvatelia týchto krajín vystavení každodennému strachu z toho, či sa ešte niekedy vôbec najedia. Problémom väčšiny rozvojových krajín v minulosti bolo nízke tempo rastu oproti ostatným regiónom. Rozvojové krajiny boli a sú často zasiahnuté občianskymi vojnami, prírodnými katastrofami, ktoré pri nízkom rozvoji v krajinách znamenali veľké prekážky pre rozvoj do budúcnosti. Niektorým sa podarilo reštrukturalizovať svoje hospodárstva a dostať sa zo začarovaného kruhu chudoby. Týchto krajín je však v tejto skupine zatiaľ málo. Ostatné majú aj v súčasnosti nedostatočne

⁴⁴ WFP – The United Nations World Food Programme . <https://www.wfp.org/overview>

rozvinutý priemysel a dopravnú infraštruktúru, čo spôsobuje ich malú konkurencieschopnosť na svetových trhoch⁴⁵.

V Agende 2030 sa Globálne spoločenstvo zaväzuje do roku 2030 ukončiť hlad, dosiahnuť potravinovú bezpečnosť, zlepšiť výživu a podporiť udržateľné poľnohospodárstvo. Poľnohospodárstvo poskytuje obživu 40 percentám svetovej populácie. Je najväčším zdrojom príjmov a pracovných miest pre chudobné vidiecke domácnosti. 500 miliónov malých fariem z celého sveta, z ktorých väčšina je zavlažovaná len dažďom, poskytuje až 80 percent jedla spotrebovaného vo veľkej časti rozvojového sveta. Investície do drobného poľnohospodárstva majú významný vplyv na zvyšovanie potravinovej bezpečnosti a výživy najchudobnejších, aj na produkciu⁴⁶.

V bohatých krajinách extrémna bieda neexistuje alebo vystupuje iba marginálne. Za chudobnú populáciu sa považuje to obyvateľstvo, ktoré je vylúčené z účasti na „bežnom“ štandarde spotreby spoločnosti, v ktorej žije. Špecifické postavenie patrí transformujúcim sa krajinám strednej a východnej Európy, v ktorých problém chudoby, hoci existoval i v období socializmu, sa zviditeľnil po politicko-ekonomických zmenách v dôsledku ekonomických problémov, ale i v dôsledku zintenzívnenia procesov príjmovej a majetkovej diferenciácie obyvateľstva a zmien sociálnej stratifikácie spoločnosti.

Keďže chudoba je problémom všetkých krajín a spoločností, je predmetom vedeckého výskumu už takmer dve storočia. Zvládnuť chudobu a eliminovať všetky jej riziká si vyžaduje okrem pragmatických opatrení i exaktný výskum, ktorý by pomohol k jej predvídaní a systematickému riešeniu. Dôležité je vzdelávanie a podpora vzdelávania, solidarita a spolupatričnosť.

2.3 Klimatické zmeny

Zmena podnebia ovplyvňuje sociálne a environmentálne determinanty zdravia – čistý vzduch, pitnú vodu, dostatok potravy a bezpečné prístrešie. Predpokladá sa, že medzi rokmi 2030 a 2050 spôsobí zmena podnebia približne 250 000 ďalších úmrtí ročne na podvýživu, maláriu, hnačky a tepelný stres.⁴⁷

Zdravotné následky klimatických zmien sú ovplyvňované aj inými faktormi ako environmentálnymi. Je to i socioekonomický rozvoj (oblasti so slabou zdravotníckou infraštruktúrou – najmä v rozvojových krajinách – sú najmenej schopné zvládnuť tieto zmeny bez pomoci), miera zavedenia účinných opatrení pre adaptáciu ku klimatickým zmenám, či opatrenia ako eliminovať nepriaznivé klimatické zmeny a ich negatívny dopad. Extrémne

⁴⁵ Baumgartner, Boris. 2015. *Postavenie rozvojových krajín vo svetovom hospodárstve*.

⁴⁶ OSN CZ. 2020. *Fakta o Hladu*; WHO. 2018. *Climate Change and Health*.

⁴⁷ WHO. 2018. *Climate Change and Health*.

poveternostné podmienky, premenlivé podnebie, ktoré ovplyvňuje dodávky potravín a vody, zmeny ekosystémov, sú spojené s globálnym otepľovaním a predstavujú zdravotné riziká: pozoruje sa zvýšený počet úmrtí kvôli horúčavam, prírodným katastrofám, ako sú povodne, ako aj meniace sa vzorce života nebezpečných chorôb prenášaných vektormi, ako je malária a ďalšie existujúce a objavujúce sa infekčné choroby šíriace sa do oblastí, kde sa ešte v nedávnej minulosti nevyskytovali.⁴⁸

Celosvetovo sa počet hlásených prírodných katastrof súvisiacich s počasím od 60. rokov 20. storočia viac ako strojnásobil. Výsledkom týchto katastrof je každý rok viac ako 60 000 úmrtí, najmä v rozvojových krajinách. Globálna zmena klímy hrozí celým spektrom ťažko predvídateľných vplyvov i následkov. Uvádza sa stúpnutie hladiny svetového oceánu hroziace zaplavením nízko položených, najmä pobrežných oblastí, ale aj zvyšovanie frekvencie a nevypočítateľnosti katastrofických klimatických javov a poveternostných situácií. S otepľovaním súvisí aj výskyt nových zoonotických patogénov presúvajúcich sa z trópov po subtrópy a mierne podnebie Európy a USA. Následkom nepredvídateľného prepuknutia choroby sú veľké ekonomické straty v globálnej ekonomike. Ako príklad uvádzame inváziu zika, chikungunya a horúčky dengue do Európy (Madeira, Rimini, Marseille), Leishmaniasis na Balkán, výskyt malárie v Grécku.⁴⁹

V našom regióne sa začali po roku 1980 priemery teploty najprv pomaly a potom dosť rýchlo zvyšovať a teraz sú v strednej Európe asi o 2 °C vyššie ako v minulosti.⁵⁰ Pre prírodu aj pre nás je nebezpečné otepľovanie klímy o viac ako 2°C za sto rokov. Niektoré miesta na Zemi či v Arktíde sa stihli oteplieť už o 3°C. To súvisí so zmenami v atmosférickej cirkulácii, čo mení nepriaznivo režim atmosférických zrážok a zvyšuje premenlivosť počasia. Tiež sa mení režim suchých a dažďových ročných období v tropickom pásme Zeme. To môže ohroziť potravinovú bezpečnosť a dostupnosť pitnej vody pre viac ako polovicu ľudí na Zemi a vyvolať masívnu migráciu v rozvojových krajinách.⁵¹ S týmto súvisí dezertifikácia, definovaná Rámcovým dohovorom OSN o boji s dezertifikáciou ako degradácia krajiny v arídnych, semiarídnych a suchých subhumídnych oblastiach, ktorá vyplýva z viacerých faktorov, vrátane variability podnebia a aktivít človeka.⁵² Odhady podielu dezertifikáciou postihnutých alebo ohrozených regiónov ukazujú závažnosť problému hlavne v rozvojovom svete. Afrika je veľmi ohrozená týmto problémom, približne 43 % jej suchých oblastí je buď postihnutých, alebo náchylných na tento jav. Ázia je najhoršie postihnutým kontinentom, kde 65 % suchých oblastí Západnej Ázie je náchylných na degradáciu krajiny a rozširovanie púští. Podobné údaje platia pre teritórium Číny a viac ako 50 % suchých oblastí Strednej Ázie. 25 % oblastí Latinskej Ameriky a Karibiku je

⁴⁸ WHO. 2018. Climate change and health.

⁴⁹ Kafková, Jiřina et al. 2020. *Global Climate change related zoonotic ID and impact on global healthcare economics*.

⁵⁰ Pozri detailnú správu Slovenského Hydrometeorologického Ústavu, SHMÚ 2017.

⁵¹ Lapin, Milan. 2018: Globálne otepľovanie môžeme spomaliť.

⁵² UNITED NATIONS Convention to Combat Desertification. 2017.

tiež náchylných na rozširovanie púští. Svet stráca 60 000 km² produktívnej krajiny každý rok ako dôsledok procesu dezertifikácie a 1 % všetkých zavlažovaných plôch kvôli vyčerpaniu vodných zdrojov a salinizácii.⁵³ Nedávno sa viac ako 20 afrických štátov zaviazalo do roku 2030 naprieč africkým kontinentom vysadiť pás zelene dlhý 8-tisíc kilometrov a široký 15 kilometrov a obnoviť viac ako 100 miliónov hektárov degradovanej a odlesnenej pôdy. Tento zelený múr by mal, okrem iného, pomôcť k obnove viac ako 100 miliónov hektárov momentálne degradovanej pôdy, odfiltrovať 250 miliónov ton uhlíka a vytvoriť 10 miliónov pracovných miest vo vidieckych oblastiach.⁵⁴

Klimatické zmeny v rozvojovom svete majú na kvalitu života obrovský vplyv a sú príčinami najväčších humanitárnych kríz na svete: napríklad hladomor v Jemene, obrovské suchá v Etiópii či ničivý cyklón na Filipínach.

Zmena klímy má a bude mať vplyv na všetky vrstvy populácie. Zraniteľnejší sú však ľudia žijúci v malých ostrovných rozvojových štátoch a iných pobrežných regiónoch, mestách a horských a polárnych oblastiach.

WHO v roku 2015 schválila nový pracovný plán v oblasti zmeny podnebia a zdravia. Týka sa celej spoločnosti a každého jednotlivca.⁵⁵ Európska únia sa zaviazala k viacerým cieľom v oblasti klímy a energetiky, ktoré sú zamerané na zníženie emisií skleníkových plynov, zlepšenie energetickej efektívnosti a posilnenie využívania obnoviteľných zdrojov energie.⁵⁶ Každý z nás má príležitosť, možnosť a zodpovednosť za životné prostredie. K prírode a k svojmu prostrediu treba mať osobný vzťah.

2.4 Migrácia

Migrácia je pohyb osôb alebo skupín osôb v geografickom a sociálnom priestore spojený s prechodnou alebo trvalou zmenou miesta pobytu. Znamená to prechod v rámci štátu, alebo cez medzinárodnú hranicu. Je to akýkoľvek pohyb ľudí bez ohľadu na jeho dĺžku, zloženie a príčiny. Dobrovoľná migrácia predstavuje cestovanie za turistikou, zamestnaním, z dôvodu zlúčenia rodiny, vzdelávania, a pod. Nedobrovoľná či nútená migrácia znamená opustenie bydliska či krajiny pôvodu pre dlhodobu pretrvávajúcu krízovú situáciu (politické a sociálne problémy, vojnové konflikty, prírodné katastrofy, závažné existenčné a ekonomické problémy, alebo iné)⁵⁷.

⁵³ Černota, Mikuláš. 2013: Životné prostredie a rozvoj v podmienkach 21. storočia, s.139.

⁵⁴ <https://www.greatgreenwall.org/>

⁵⁵ WHO 2018: Climate Change and Health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health>

⁵⁶ EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY 2018: Sledovanie pokroku Európy v plnení cieľov v oblasti klímy a energetiky do roku 2020 <https://www.eea.europa.eu/sk/themes/climate>

⁵⁷ IOM 2017: Key Migration Terms. <http://www.iom.int/key-migration-terms>

Podľa *United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs*⁵⁸ počet medzinárodných nedobrovoľných migrantov z roku 2000 do roku 2017 stúpol o 49%: zo 173 milióna v roku 2000 na 271 miliónov v roku 2017. Počet ľudí, ktorí migrovali do zahraničia, sa tak od roku 2000 do roku 2017 zvýšil o 85 miliónov (o 49 %). Vážnym problémom je i vnútorné presídľovanie v rámci domovskej krajiny.

Vnútorne vysídlená osoba je človek utekajúci pred ozbrojeným konfliktom, alebo politickou perzekúciou v rámci svojej krajiny čiže neprekročí hranicu domovského štátu. Často sa sťahujú do oblastí, kde je ťažké poskytnúť humanitárnu pomoc, a preto títo ľudia patria k najzraniteľnejším na svete. Vnútorne vysídlená osoba je vo svojej vlastnej krajine a zostáva pod ochranou svojej vlády, aj keď je táto vláda dôvodom ich vysídlenia⁵⁹.

Podľa IDMC⁶⁰ (Internal Displacing Monitoring Centre) sa vnútornému presídľovaniu nevenuje adekvátna pozornosť, i keď týchto migrantov je dvakrát viac ako cezhraničných migrantov. Neoficiálne prieskumy opakovane poukazujú na súvislosť medzi vysídlením a nízkou úrovňou sociálno-ekonomického rozvoja a potrebu vlád investovať do preventívnych riešení, ak chcú zabezpečiť inkluzívny a udržateľný rozvoj⁶¹.

Špeciálny status má utečenec. **Utečenec** je človek, ktorý uteká do bezpečných krajín pred ozbrojeným konfliktom alebo politickou perzekúciou. Status utečenca môže dostať v štáte, do ktorého utiekol, a to na základe preukázanej obavy perzekúcie z dôvodu príslušnosti k určitému etniku, náboženstvu, sociálnej skupine, alebo na základe politického presvedčenia, či národnosti. EU prijala kvalifikačné smernice s uvedenými pokynmi pre priznanie medzinárodnej ochrany.⁶² Životná situácia utečencov je vynútená priamym ohrozením života, čo je dôvod, prečo utekajú do prostredia, ktoré sa javí pre nich ako bezpečné. V slovenskom právnom slovníku ide o pojem *azylant* tiež *osoba s poskytnutou doplnkovou ochranou* v zmysle zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Na konci roka 2015 bolo na celom svete 21,3 milióna utečencov. V roku 2022 v dôsledku ruskej invázie na Ukrajinu po prvý raz v dejinách prekročil hranicu 100 miliónov počet ľudí, ktorí boli nútení utiecť pred konfliktom, násilím, porušovaním ľudských práv a prenasledovaním. To je jedno percento svetovej populácie. Vo svete je takmer 35 miliónov detí so statusom utečencov⁶³. Viac ako dve tretiny (68 %) všetkých utečencov na svete pochádza len z piatich krajín: zo Sýrie (6,3 milióna), Afganistanu (2,6 mil.), Južného Sudánu (2,4 mil.), Mjanmarska (1,2 mil.) a Somálska (0,98 mil.), a teraz sa k nim pridali ľudia z Ukrajiny.

⁵⁸ UN DESA 2019: Trends in International Migrant Stock; UN DESA – International Migration Report 2017.

⁵⁹ UNHCR. Internally displaced people. On line. <https://www.unhcr.org/internally-displaced-people.html>

⁶⁰ Internal Displacing Monitoring Centre. <https://www.internal-displacement.org/>

⁶¹ Cazabat, Christelle. 2017: The ripple effect: economic impacts of internal displacement IDMC Geneva,

⁶² Európsky parlament 2022: Azyl a migrácia v EÚ - fakty a čísla.

⁶³ EU. 2021. Situace migrantů a uprchlíků v Evropě.

⁶³ Európsky parlament. 2022. Azyl a migrácia v EÚ - fakty a čísla.

Najviac utečencov vo svete už niekoľko rokov po sebe prijalo Turecko (3,5 milióna, z toho 3 424 200 utečencov zo Sýrie). Nasleduje Pakistan (1,4 mil.), Uganda (1,4 mil.), Libanon (0,99 mil.), Irán (0,98 mil.), Nemecko (0,97 mil.), Bangladéš (0,93 mil.) a Sudán (0,9 mil.). 85 % (16,9 mil.) utečencov prijali rozvojové krajiny. Najväčší počet utečencov v pomere k domácomu obyvateľstvu je v Libanone – jeden zo šiestich ľudí na území tejto krajiny je utečencom⁶⁴.

V roku 2015 vstúpilo do Európy vyše 1,3 milióna migrantov a utečencov, hlavne z Afriky a Blízkeho východu (390 tisíc v roku 2016 a v roku 2017 to bolo 187 tisíc ľudí)⁶⁵. Podľa výskumov má väčšina Slovákov⁶⁶, ale i veľká časť Európanov, strach a obavy z príchodu migrantov do nášho regiónu. Ako dôvod uvádzajú strach z ohrozenia bezpečnosti v našej krajine (strach z terorizmu), strach o vyčerpávanie nášho sociálneho systému, obavy z islamizácie či pred chorobami, ktoré migranti prinášajú. Podľa výskumov Vysokej školy sv. Alžbety, migranti z tretích krajín nie sú zdravotným rizikom pre obyvateľov Európy. Trpeli bežnými ochoreniami vyskytujúcimi sa v našej oblasti⁶⁷. Za dôležitý považujeme vzájomný dialóg, spoznávanie a interpretovanie faktov. V rokoch 2015-2017 vykonala Katedra misiológie VŠ sv. Alžbety výskum medzináboženského dialógu, ktorý prebehol v dvoch utečeneckých táboroch severného Grécka⁶⁸. Sledovali sme, ako sú moslimskí utečenci nastavení na spoluprácu s kresťanmi, aké sú možné formy spolupráce. Z výskumu vyplýva, že je dôležité rozvíjať vzdelávanie a dialóg medzi kultúrami, aby sa vytvárali podmienky pre atmosféru porozumenia a pre kvalitu života na primeranej úrovni.

Otázky verejného zdravia a zdravotný stav ľudí, ktorí môžu prenášať rôzne ochorenia je globálnym problémom migrácie ako takej, nielen utečeneckých kríz. Či sú to turisti, ľudia migrujúci za lepšími životnými podmienkami, za prácou, či utečenci utekajúci v ohrození života. Podľa ICAO (International Civil Aviation Organization) bolo v roku 2018 letecky prepravených 4,3 miliardy pasažierov⁶⁹. Je to obrovské číslo ľudí, potenciálnych nosičov chorôb. Protiepidemiologické opatrenia (proti šíreniu covid 19) by mohli byť zachované aj v budúcnosti. Ľudia odchádzajúci za turistikou či prácou by mali byť adekvátne pripravení či už na cestu, alebo na pobyt.⁷⁰ Spomenieme humanitárnych a misijných pracovníkov, ktorí sú vo väčšej miere ohrození. U viac ako 35 % dochádza k celkovému narušeniu zdravia počas alebo

⁶⁴ IOM Slovensko. Fakty a čísla o svetovej migrácii.

⁶⁵ International Organization for Migration.

⁶⁶ 66% (Polis), respektíve 70% (Výzva k ľudskosti). Za prijatie súhlasilo v jednotlivých výskumoch 18% (Polis) či 23% (Výzva k ľudskosti) slovenskej populácie. DUBÉCI, M., URBÁNIKOVÁ, M. 2015: Výzva k ľudskosti. Postoje slovenskej verejnosti k utečencom. Polis Slovakia pre agentúru SITA, 2015.

⁶⁷ Haj Ali, Peri et al. 2019. *Migrants and refugees from Syria and Iraq, via Balkan route are not a public health threat (research note)*, s. 155-156, a iné zo zoznamu publikácií.

⁶⁸ Bučko, Ladislav et al. 2018. *Interfaith dialogue from the viewpoint of Syrian migrants in the Alexandria refugee camp in Greece*.

⁶⁹ ICAO. 2020.

⁷⁰ Páleníková, Milica et al. 2019: Cestovateľské poradenstvo (travel advice) ako dôležitá psychologicko-mediínska súčasť prípravy na letnú dovolenku, s. 12-14.

po skončení misie. Dopravné nehody a násilné činy, ktorým sú humanitárni pracovníci vo zvýšenej miere vystavení, sa vo väčšej miere podieľajú na ich úmrtiach. Humanitárni pracovníci musia byť pred cestou adekvátne vyškolenia zdravotne pripravení.⁷¹

2.5 Prírodné katastrofy

Prírodné katastrofy sú udalosti, ktoré vyplývajú z extrémov prírodných procesov a ktoré negatívne ovplyvňujú ľudskú spoločnosť a jej záujmy. Vo svojich ničivých účinkoch sa stále viac spájajú s negatívnym pôsobením človeka. Podstatnou vlastnosťou prírodných katastrof je systémová vzájomná previazanosť mnohých prírodných katastrofických procesov, ktorá spôsobuje, že sa často vyskytujú následne tesne za sebou. Prírodné katastrofy spôsobujú straty na životoch a zdraví obyvateľov, ekonomické (ale následne aj sociálne a politické) straty, či straty na ekosystémoch. Závisia od intenzity prírodného procesu, ktorý katastrofu spôsobuje, od stavu dlhodobej technickej ochrany proti danej katastrofe (napr. protipovodňové hrádze), od kvality územného plánovania (ktoré by malo napríklad zabezpečiť, aby si ľudia nestavali domy v zátopových územiach), od existencie a kvality predpovedného varovného systému, od krízového manažment územia (evakuačné plány a ich realizácia, pomoc postihnutým a pod.), od vedomia a kompetencií obyvateľstva (schopnosť správne a rýchlo zareagovať na danú katastrofu).

Zemetrasenie

Zemetrasenia sú podľa počtu obetí, škôd, veľkosti zasiahnutého územia, ako aj zložitosti ochrany proti nim, najstrašnejšie prírodné katastrofy. Podstatná časť populácie sveta žije v blízkosti seizmoaktívnych zlomov. Na človeka veľmi negatívne pôsobí aj skutočnosť, že zdroj zemetrasenia je neviditeľný, zostáva hlboko pod zemou, no v priebehu niekoľkých sekúnd môže spôsobiť obrovské škody. Zemetrasenia vznikajú uvoľnením obrovskej mechanickej energie vo vnútri zeme (v litosfére) a spôsobujú otrasy horninového prostredia. Pri žiadnom inom krátkodobom fyzikálnom procese na Zemi sa jednorazovo neuvoľní toľko energie ako pri veľkom zemetrasení.

Aj keď zemetrasenia nedokážeme priamo predpovedať, na základe doterajších pozorovaní, meraní a záznamov môžeme redukovať ich následky. Dôležité je budovať systém včasného varovania, ktorý sa čoraz viac pokladá za neoddeliteľnú súčasť pripravenosti na katastrofy a zahŕňa široké spektrum aktérov. Existujú systémy včasného varovania pre prirodzené geofyzikálne a biologické riziká, sociálno-politické krízové situácie, priemyselné riziká a osobné zdravotné riziká. Systém včasného varovania je "integrováný systém monitorovania,

⁷¹ Bartkovjak, Marián et al. 2019: Príprava humanitárnych pracovníkov a očkovanie pred odletom na projekty.

prognózovania a predpovedania nebezpečenstva, hodnotenia rizika katastrof, systémov a procesov komunikácie a pripravenosti, ktoré jednotlivcom, komunitám, vládam, podnikom a iným umožní včas uskutočniť opatrenia na zníženie rizika katastrof pred nebezpečnými udalosťami"⁷² Nevyhnutná spolupráca medzi tvorcami politik, odborníkmi a výskumníkmi z viacerých disciplín a všetkých geografických regiónov z miestnej, národnej, regionálnej a medzinárodnej úrovne je potrebná na zabezpečenie efektívnych systémov včasného varovania (Emergency Warning System). Na to, aby boli efektívne a udržateľné, musia byť aktívne zapojené ohrozené komunity.⁷³

V roku 2010 postihlo zemetrasenie s magnitúdou 7,0 Haiti. Po hlavnom otrase nasledovalo v priebehu 12 dní asi 52 otrasov s magnitúdou 4,5 a viac. Vyžiadalo si až 230 000 obetí. Zásahový tím zložený z lekárov a sestier Tropic teamu VŠZSP sv. Alžbety a záchranárov KCZS Gabčíkovo prevádzkoval od šiesteho dňa mobilnú jednotku, založil poľnú nemocnicu v stanoch, a dezinfekčný a vyprošťovací tím.⁷⁴

Dôvodom obrovských škôd zemetrasenia boli okrem iných faktorov aj nedostatočné stavebné štandardy v postihnutej oblasti, ako aj následná obnova/neobnova krajiny. V správe OSN pre Koordináciu humanitárnych záležitostí (OCHA) z roku 2018 sa uvádza, že 2,8 milióna Haiťanov (z 10 miliónov populácie) stále potrebuje pomoc. Potrebné sú ďalšie investície do pripravenosti a znižovania rizika katastrof (vrátane hurikánov, okrem zemetrasení).⁷⁵ Zemetrasenie na Haiti v roku 2010 je jasným príkladom rizika vyplývajúceho zo zraniteľnosti obyvateľstva. Pokiaľ sa tieto nedostatky neznížia prostredníctvom vzdelávania, vedy, technológií, globálnej spolupráce, v budúcnosti sa môžu vyskytnúť ťažké dôsledky katastrof. Roky po zemetrasení a po preinvestovaní peňazí (je otázne, či na miesto katastrofy naozaj prišli všetky deklarované peniaze), Haiti ostáva jednou z najchudobnejších, najskorumpovanejších a najnebezpečnejších krajín sveta. Časť peňazí, ktoré svet posielal na rekonštrukciu krajiny, sa stratili v rukách skorumpovaných vládnych predstaviteľov.

Spomeňme tiež ničivé zemetrasenia v Japonsku v roku 2011. Zemetrasenie s amplitúdou 9,1 a následne až 40 metrové cunami, si vyžiadali životy takmer 16.000 ľudí a 2500 nezvestných. Na pobreží provincie Fukušima cunami s výškou 14 metrov ťažko poškodilo dve jadrové elektrárne. Vlna mala dvojnásobnú výšku, s akou počítali pri ich výstavbe japonské úrady. Úroveň radiácie v reaktore atómovej elektrárne Daiiči narástla na tisíc násobok normálu, časť radiácie prenikla mimo elektrárne. Úrady varovali pred možným únikom radiácie a evakuovali z oblasti hneď prvý deň po zemetrasení 20.000 obyvateľov. Išlo o najhoršiu katastrofu, aká

⁷² UNISDR. 2016. Report of the Open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction.

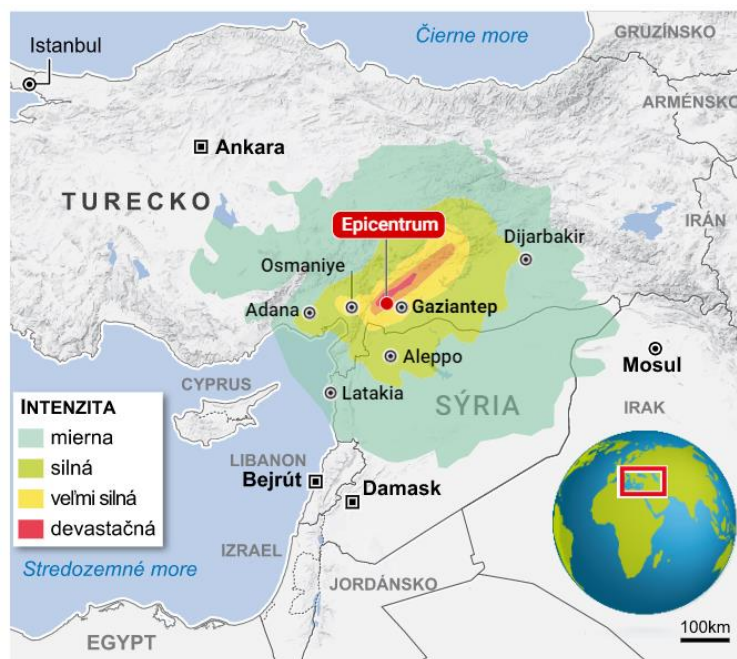
⁷³ Cumiskey, Lydia et al. 2017. Developing and Implementing Effective (Multi-hazard) Early Warning Systems: The Vital Role of Young Professionals | Request PDF.

⁷⁴ Páleníková, Milica et al. 2019: Antibiotické minimum počas živelných katastrof. (Antibiotic „minimum“ drug catastrophes) Skúsenosti z rokov 2010-2019 a z Haiti 2010.

⁷⁵ OCHA. 2018: Revised Humanitarian Response Plan.

Japonsko postihla od druhej svetovej vojny. Obyvatelia dostali varovanie minútu pred zemetrasením, vďaka japonskému systému včasného varovania. Zabránilo sa tak mnohým úmrtiam zastavením vysokorýchlostných vlakov a továrenských montážnych liniek. Ľudia tiež dostali textové upozornenia na zemetrasenie a cunami do svojich mobilných telefónov.

V skorých ranných hodinách 6. februára 2023 postihlo rozsiahle zemetrasenie s magnitúdou 7,8 stupňa pohraničnú južnú časť Turecka a severnú Síriu. O niekoľko hodín nastalo opäť zemetrasenie s magnitúdou 6,4 stupňa. Veľkosť zasiahnutého územia bola porovnateľná s veľkosťou Slovenska. Zemetrasenie pripravilo o život vyše 50 tisíc ľudí, viac ako 44 tisíc v Turecku a vyše 6 tisíc v Sýrii. Ide o najhroznejšiu prírodnú katastrofu v moderných dejinách Turecka. Zemetrasenie postihlo okolo 13,5 milióna ľudí, celé štvrte v mestách sú zničené, vyše 150 tisíc budov sa zrútilo alebo ťažko poškodilo s celkovým počtom 520 tisíc bytov. Odhaduje sa, že 1,5 milióna ľudí prišlo o strechu nad hlavou. Jeden z dôvodov takýchto vysoko tragických následkov zemetrasenia odborníci pripisujú takzvaným „stavebým amnestiám“ (miestne úrady povoľovali pokračovať po zaplatení pokuty vo výstavbe domov napriek tomu, že na nich našli nedostatky). Turecké úrady dlhoročne zanedbávali stavebné zákony a povoľovali neprimeranú výstavbu v oblastiach ohrozených zemetraseniami. Zhodli sa na tom viacerí experti. V Sýrii bola situácia o to ťažšia, že väčšina zasiahnutej oblasti patrí do regiónu mimo oficiálnej vládnej kontroly a pomoc sa zvonka k postihnutému obyvateľstvu dostávala veľmi ťažko, alebo sa nedostávala vôbec.

Zdroj: Geologický prieskum USA, Reuters
© GRAPHIC NEWS.

Záplavy, povodne

Správa OSN o ľudských stratách súvisiacich s katastrofami spôsobenými počasím poukazuje na to, že v posledných 20 rokoch zomrelo 157 000 ľudí v dôsledku povodní. Priorita by mala byť

venovaná chudobným regiónom s vysokým rizikom opakujúcich sa povodní (spolu s programami na predchádzanie podvýživy). V správe sa ďalej uvádza, že pre ochranu pred povodňami existujú efektívne nízkonákladové riešenia, ako sú zalesňovanie, zónovanie v údolí, nábrežia, lepšie varovania a obnovenie mokradí. Srí Lanka a Indonézia sa nedávno pustili do obnovy a ochrany mangrovníkov, aby zvýšili pobrežnú protipovodňovú ochranu.

Povodeň je prírodný proces, počas ktorého voda dočasne zaplaví zvyčajne nezaplavené územie, a vzniká v dôsledku:

- zväčšenia prietoku vody vo vodnom toku,
- vzniku prekážok v koryte vodného toku alebo na objektoch križujúcich vodný tok, ktoré obmedzujú plynulé prúdenie vody, spôsobujú jej vzdutie a vyliate z koryta,
- dlhotrvajúcich alebo intenzívnych zrážok alebo topenia snehu,
- povrchového odtoku vody zo zrážok alebo topiaceho sa snehu pritekajúceho na územie z priľahlých oblastí,
- vystúpenia hladiny podzemnej vody nad povrch terénu v dôsledku dlhotrvajúceho nadpriemerne vysokého vodného stavu vo vodnom toku,
- pobrežné povodne sa vyskytujú, keď veľká búrka alebo cunami spôsobia vniknutie mora do vnútrozemia.

Povodne sú stálou súčasťou kolobehu vody v prírode, pričom sú extrémnym hydrologickým javom, ktorý sa vyskytoval v minulosti, vyskytuje sa v súčasnosti a bude sa vyskytovať aj v budúcnosti. Vzniku povodní sa nedá zabrániť, rovnako ako sa nedá zabrániť vzniku vetra alebo dažďa⁷⁶. Väčšina záplav potrebuje niekoľko hodín alebo dokonca niekoľko dní na to, aby obyvatelia mali dostatok času na prípravu alebo evakuáciu. Iné vznikajú rýchlo a bez varovania. Tieto búrlivé povodne môžu byť veľmi nebezpečné, valiaca sa voda má ničivú silu. Pri ústupe povodní sú zasiahnuté oblasti často pokryté bahnom. Po povodniach sa na zariadeniach domov či bytov tvoria povlaky. Plesne rozmnožované spórmi sú zdrojom alergénov, ktoré môžu zhoršovať zdravotný stav alergikov, najmä v súvislosti s ochoreniami dýchacieho systému. Voda a krajina môžu byť kontaminované nebezpečnými materiálmi, ako, pesticídy, ropné látky a nespracované odpadové vody. Silný prúd vody so sebou odnáša aj zásoby krmiva či zvieratá a v privalovej vlne sa premiešajú aj skládky hnojiva, fekálií. Celý proces návratu k pôvodnému stavu by mal preto podliehať špeciálnym opatreniam, aby sa zabránilo novej epidémii. Veľmi dôležité je dôsledne očistiť studne (zdroje pitnej vody), aby sa predišlo prepuknutiu smrteľných chorôb ako je týfus, hepatitída A a cholera⁷⁷. Povodňové vody predstavujú bezprostredné nebezpečenstvo pre ľudské zdravie, ale aj následne dlhodobé účinky vyplývajúce z presídľovania a zhoršených životných podmienok.

⁷⁶ Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky.

⁷⁷ Pozri viac na stránke Úradu verejného zdravotníctva: Povodne – riziko vzniku prenosných ochorení a zásady na predchádzanie ich vzniku.

Podľa predpovedí a klimatických scenárov sa riziko povodní v Európe v budúcnosti zvýši. Pripravujú sa riešenia, ktoré by mali vychádzať z medzinárodnej koncepcie ochrany pred povodňami na základe predpovedných, varovných a záchranných systémov⁷⁸. Podľa záznamov Európskej únie len v roku 2010 bolo asi 27 krajín ovplyvnených 321 povodňami. V období rokov 1980 až 2010 sa v 37 európskych krajinách stalo celkom 3.563 povodňových udalostí. Najviac v jednom roku bolo registrovaných 321 povodní v roku 2010. Príčinou opakujúcich sa povodní v mestách je strata tzv. inundačných území. Inundačné územie je územie priľahlé k vodnému toku, zaplavované vyliatím vody z koryta, vymedzené záplavovou čiarou najväčšej známej alebo navrhovanej úrovne vodného stavu. Dnes je v mestách takmer všetko zastavané. V Nemecku a v Rakúsku na hornom toku rieky Dunaj bolo kedysi inundačné územie na ploche 1762 km² a dnes je na ploche 95 km². Bolo zmenšené o takmer 95%. Na strednom toku rieky Dunaj (Slovensko, Maďarsko, Chorvátsko, Srbsko) bolo inundačné územie 8161 km² a dnes je len asi 2000 km² čo je 25% pôvodnej plochy. Podobne rieka Rýn mala v Nemecku záplavové územie v rozsahu 2064 km² a dnes je na ploche 454 km² čím sa zmenšilo o 80 %. Rieka Seina vo Francúzsku stratila až 99% záplavového územia. O týchto zmenách vieme, lebo sú výsledkom riadeného územného plánovania.

⁷⁸ Porovnaj Smernica o povodniach EÚ, Osobitná správa 2018.

3 MIMORIADNA SITUÁCIA A NÁSTROJE ŠTÁTU NA JEJ RIEŠENIE

Mimoriadna situácia patrí do oblasti krízových javov. Krízový jav je podľa Šimáka všeobecný pojem, ktorý zahrňuje mimoriadne udalosti, mimoriadne situácie, krízové situácie, krízy i krízové stavy, ktoré môžu nastať vo všetkých sférach spoločenského, technologického a prírodného prostredia.⁷⁹ Krízový jav sa môže vyskytnúť neočakávane. Každý štát by mal preto vytvoriť systém prevencie, intervencie a pomoci na elimináciu či minimalizáciu nepriaznivých následkov vzniknutej krízovej situácie. V tejto kapitole vysvetlíme základné súvisiace pojmy a uvedieme klasické nástroje štátu na zvládanie krízových situácií.

3.1 Kríza, mimoriadna udalosť, mimoriadna situácia, katastrofa

Krízu môžeme všeobecne definovať ako sled zväčša neočakávaných udalostí, ktoré tvoria potenciál pre nepriaznivé následky. Súvisí s tým ohrozenie bezproblémového pokračovania nejakej činnosti či významné narušenie základných štruktúr a štandardov spoločenského systému. **Krízová situácia** je „časovo a priestorovo vymedzený alebo ohraničený priebeh javov a procesov po narušení rovnovážneho stavu spoločenských, prírodných a technologických systémov a procesov, ktoré ohrozujú životy ľudí, životné prostredie, ekonomiku, duchovné a hmotné hodnoty štátu alebo regiónu a jeho obyvateľov a môže sa narušiť fungovanie inštitúcií verejnej moci“.⁸⁰ Krízová situácia je teda obdobie, počas ktorého je bezprostredne ohrozená alebo narušená bezpečnosť v danej lokalite či oblasti. Štátne orgány môžu na riešenie krízovej situácie po splnení zákonných podmienok vyhlásiť výnimočný stav, núdzový stav, vyhlásenie vojnového stavu, vypovedanie vojny.⁸¹ Môžu tiež vyhlásiť mimoriadnu situáciu.⁸²

Krízové situácie podľa zdroja príčiny delíme na:

- Prírodné – zapríčinené prírodnými činiteľmi (klíma – sucho, požiare, povodne, víchrice, zosuvy pôdy, lavíny, zemetrasenia, cunami, sopečná činnosť, pád meteoritu),
- Antropogénne – spôsobené ľudskými faktormi (civilizačné krízové javy, priemyselné havárie, terorizmus, vojnové konflikty).⁸³

Náhle a neočakávane vzniknutú závažnú priestorovo ohraničenú udalosť, ktorá je spôsobená vplyvom živeľnej pohromy, technickej alebo technologickej havárie, prevádzkovej poruchy prípadne úmyselného konania človeka, ktorá vyvolala narušenie stability systému alebo prebiehajúcich dejov a činností, ohrozuje životy a zdravie osôb, hmotné a kultúrne statky či životné prostredie, označujeme ako **mimoriadna udalosť**.⁸⁴ Podrobnejšie môžeme definovať mimoriadnu udalosť ako jav, dej alebo proces spätý s neočakávaným a niekedy aj s

⁷⁹ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 38.

⁸⁰ Bezpečnostná rada SR. 2017. *Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania*, s. 14.

⁸¹ Ústavný zákon 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

⁸² Masár, Oto et al. 2016. *Kompendium medicíny katastrof pre študentov medicíny*, s. 11.

⁸³ Šramková, Mária et al. 2020. *Akútne situácie a katastrofy v zdravotníckej a sociálnej práci*, s. 26-59, 108-111.

⁸⁴ Bezpečnostná rada SR. 2017. *Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania*, s. 20.

nepredvídateľným zlomom či zvratom v podmienkach existencie systému, skokom v jeho kvalitatívnom vývoji, ktorý vychýľuje systém z normálnej dynamickej rovnováhy. Dochádza pri ňom k nežiaducemu uvoľňovaniu kumulovaných hmôt a energií, narušeniu informačných tokov a štrukturálneho usporiadania systému, k následnej deštrukcii systému, k narušeniu jeho funkcie, schopnosti a jeho odolnostných hraníc, jeho tvaru a obsahu doposiaľ neobvyklou, mimoriadnou intenzitou javu, deja.⁸⁵

Ohrozenie je obdobie, počas ktorého sa predpokladá nebezpečenstvo vzniku alebo rozšírenia následkov mimoriadnej udalosti.

Mimoriadnu udalosť tiež definuje zákon o civilnej ochrane obyvateľstva,⁸⁶ ktorý pod mimoriadnou udalosťou rozumie živelnú pohromu, haváriu, katastrofu alebo teroristický útok.⁸⁷ Podľa tohto zákona **živelná pohroma** je mimoriadna udalosť, pri ktorej dôjde k nežiaducemu uvoľneniu kumulovaných energií alebo hmôt v dôsledku nepriaznivého pôsobenia prírodných síl, pri čom môžu pôsobiť nebezpečné látky alebo pôsobia ničivé faktory, ktoré majú negatívny vplyv na život, zdravie alebo na majetok.

Havária je mimoriadna udalosť, ktorá spôsobí odchýlku od usporiadaného prevádzkového stavu systému, v dôsledku čoho dôjde k úniku nebezpečných látok alebo k pôsobeniu iných ničivých faktorov, ktoré majú vplyv na život, zdravie alebo na majetok.⁸⁸

Katastrofa je taká mimoriadna udalosť, pri ktorej dôjde k narastaniu ničivých faktorov a ich následnej kumulácii v dôsledku živelnej pohromy a havárie.⁸⁹ Katastrofa je mimoriadna udalosť veľkého rozsahu. Ide o závažnú, náhle alebo pomaly vzniknutú udalosť mimoriadneho rozsahu, keď postihnuté spoločenstvo jej musí čeliť nadmerným úsilím, často za príspevku vonkajšej pomoci (nadregionálnej, medzinárodnej). Katastrofu charakterizuje viac ako 50 postihnutých, málo času na rozhodovanie a riešenie situácie, nedostatok personálu a prostriedkov. Sprievodnými znakmi býva panika, emočný stres a nebezpečenstvo vzniku epidémií.⁹⁰ Katastrofy sú zapríčinené prírodnými javmi alebo činnosťou ľudí (antropogénne), môžu však byť zapríčinené aj kombináciou oboch prípadov.⁹¹

⁸⁵ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 47.

⁸⁶ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva č. 444/2006 Z.z.

⁸⁷ Podľa zákona č. 42/1994 Z.z. mimoriadna udalosť je živelná pohroma, havária, katastrofa, ohrozenie verejného zdravia II. stupňa, hromadný prílev cudzincov na území Slovenskej republiky alebo teroristický útok.

⁸⁸ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva č. 444/2006 Z.z., § 3.

⁸⁹ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva č. 444/2006 Z.z., § 3.

⁹⁰ Masár, Oto et al. 2016. *Kompendium medicíny katastrof pre študentov medicíny*, s. 14.

⁹¹ Môžeme tu uviesť napríklad podmorské zemetrasenie v roku 2011 neďaleko východného pobrežia Japonska s následnou výšou 10 m vlnou cunami, ktorá zaplavila jadrovú elektrárňu Fukušima dôsledkom čoho bolo prerušené elektrické napájanie chladiaceho okruhu reaktorov, čo spôsobilo výbuch a poškodenie troch funkčných reaktorov. Katastrofa (zemetrasenie + cunami + výbuch jadrovej elektrárne + niekoľko priemyselných požiarov v zasiahnutých územiach Japonska + poškodené železnice, cesty, letiská) mala za následok výšou 15 tisíc mŕtvych, 5 tisíc zranených, 250 miliárd dolárov materiálnych škôd a masívne rádioaktívne zamorenie morskej vody. Táto udalosť sa pokladá za jednu z najničivejších prírodných katastrof v novodobých dejinách.

Teroristický útok znamená nezákonné použitie hrozby alebo násilia proti osobám, skupinám alebo majetku pri sledovaní politických, náboženských alebo sociálnych cieľov. Využíva sa na zastrašenie obyvateľstva, destabilizovanie spoločnosti, vynucovanie konania či ústupkov.

Zmeny klímy sa odrážajú vo zvyšovaní výskytu mimoriadnych udalostí na celom svete, globálne otepľovanie spôsobuje roztápanie ľadovcov, zvýšenie vodných hladín, rôzne smršte, hurikány a mnoho ďalších vážnych situácií. Ďalším faktorom je však aj narastajúca industrializácia, zvyšovanie hustoty zaľudnenie v niektorých oblastiach a z toho vyplývajúca zvýšená možnosť vzniku mimoriadnych udalostí z dôvodu rôznych priemyselných havárií, porúch v inžinierskych sieťach, prípadne obmedzenia prúdenia zdrojov potrebných pre bežné fungovanie v každodennom živote (elektrina, plyn, pohonné látky, iné sieťové zdroje).

Mimoriadna udalosť spôsobuje situáciu, ktorá sa označuje aj ako krízová situácia, nešťastie, prípadne núdza, tieseň či katastrofa. Na obdobie ohrozenia mimoriadnej udalosti alebo pôsobenia jej nepriaznivých následkov na život, zdravie, majetok alebo životné prostredie, môže byť vyhlásená mimoriadna situácia.

Mimoriadna situácia je časovo a priestorovo determinované ohrozenie života, zdravia, majetku a životného prostredia, hospodárstva štátu, ako aj orgánov verejnej správy vyvolané pôsobením negatívnych následkov mimoriadnych udalostí, ktoré si vyžaduje použitie postupov, nástrojov, zdrojov a síl a prostriedkov krízového riadenia.⁹² Mimoriadna situácia sa vyhlasuje a odvoláva prostredníctvom masovokomunikačných prostriedkov. Po vyhlásení mimoriadnej situácie sa vykonávajú tieto úlohy a opatrenia:

- a) záchranné práce uskutočnené silami a prostriedkami z celého územia, na ktorom bola vyhlásená mimoriadna situácia,
- b) evakuácia ohrozeného obyvateľstva,
- c) núdzové zásobovanie a núdzové ubytovanie pre postihnuté a ohrozené obyvateľstvo,
- d) použitie základných zložiek a ostatných zložiek integrovaného záchranného systému.

Mimoriadna situácia sa nevyhlasuje, ak bol vyhlásený výnimočný stav alebo núdzový stav. Ak bol po vyhlásení mimoriadnej situácie vyhlásený výnimočný stav alebo núdzový stav, postupuje sa podľa osobitného zákona.⁹³

3.2 Klasické nástroje štátu na zvládanie krízových situácií

Poskytovanie pomoci obyvateľstvu v kríze je jednou zo základných povinností štátu, ktorá je definovaná v Ústave Slovenskej republiky a následne aj v iných právnych normách, ktoré zabezpečujú jej realizáciu v praxi. Medzi krízové situácie, ako sme už uviedli, patrí núdzový

⁹² Bezpečnostná rada SR. 2017. *Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania*, s. 20.

⁹³ Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o civilnej ochrane obyvateľstva č. 444/2006 Z.z., § 3.

stav, výnimočný stav, vyhlásenie vojnového stavu a vypovedanie vojny.⁹⁴ Živelné pohromy, havárie a katastrofy svojou nepredvídateľnosťou, charakterom a dôsledkami predstavujú permanentnú hrozbu pre život, zdravie a majetok vo veľkom rozsahu. Účinnosť bezpečnostnej politiky na Slovensku je podmienená mierou efektívnosti orgánov štátu, aktívnym pôsobením predstaviteľov Slovenskej republiky v medzinárodnom prostredí, mierou spolupráce štátnych orgánov a orgánov územnej samosprávy, mimovládnych organizácií, právnických osôb a fyzických osôb, mierou stotožnenia sa občanov s bezpečnostnými cieľmi a schopnosťou vlády získať pre tieto ciele podporu širokej verejnosti.⁹⁵

Prijatie zákona o bezpečnosti Slovenskej republiky spustilo budovanie legislatívneho prostredia pre uplatnenie takzvaného krízového manažmentu na najvyššej úrovni zaistovania bezpečnosti Slovenskej republiky (ide o jednotné vnímanie vonkajšej a vnútornej bezpečnosti, ponímanie nevojenských a vojenských krízových situácií). Rozhodujúcimi sa pri tom stali ustanovenia uvedeného zákona, ktoré upravujú povinnosť štátnych orgánov podieľať sa na zaistovaní bezpečnosti Slovenskej republiky: „Základnou úlohou verejnej moci v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu je vykonávať všetky potrebné opatrenia na obranu štátu a zachovanie jeho bezpečnosti, na ochranu života a zdravia osôb, na ochranu majetku, na dodržiavanie základných práv a slobôd, na odvrátenie ohrozenia alebo na obnovu narušeného hospodárstva, najmä riadneho fungovania zásobovania, dopravy a verejných služieb v obciach a na riadne fungovanie ústavných orgánov.“⁹⁶

Všetky ministerstvá skúmajú spoločenskú problematiku v okruhu svojej pôsobnosti, analyzujú dosahované výsledky, činia opatrenia k riešeniu aktuálnych otázok a spracovávajú koncepcie rozvoja zverených odvetví.

Štátne orgány môžu po splnení zákonných podmienok vyhlásiť výnimočný stav, núdzový stav alebo mimoriadnu situáciu.

Výnimočný stav môže vyhlásiť prezident na návrh vlády za podmienky, „že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k teroristickému útoku, k rozsiahlym pouličným nepokojom spojeným s útokmi na orgány verejnej moci, drancovaním obchodov a skladov alebo s inými hromadnými útokmi na majetok alebo dôjde k inému hromadnému násilnému protiprávnemu konaniu, ktoré svojím rozsahom alebo následkami podstatne ohrozuje alebo narušuje verejný poriadok a bezpečnosť štátu, ak ho nemožno odvrátiť činnosťou orgánov verejnej moci a ak je znemožnené účinné použitie zákonných prostriedkov“. Výnimočný stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie

⁹⁴ Ústavný zákon 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, čl. 1.

⁹⁵ Ministerstvo vnútra SR. *Bezpečnostný systém*. In: Krízové riadenie.

⁹⁶ Ústavný zákon 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, čl. 1.

Slovenskej republiky. Podľa zákona možno výnimočný stav vyhlásiť len v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 60 dní. Pri nových okolnostiach, ktoré bezprostredne súvisia s dôvodmi vyhlásenia výnimočného stavu, možno výnimočný stav predĺžiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najviac však o ďalších 30 dní.⁹⁷

Núdzový stav môže vyhlásiť vláda Slovenskej republiky len za podmienky, „že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, k ohrozeniu životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živeľnej pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie“. Núdzový stav môže vláda vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky. Podľa zákona možno núdzový stav vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 90 dní.⁹⁸

V súvislosti s otázkou krízových situácií sa pokladá za dôležité Nariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky z 13. januára 2017 o plnení úloh pri príprave na krízové situácie a pri ich riešení, ktoré nadobudlo účinnosť 1. februára 2017 a ktoré bolo vydané na zabezpečenie jednotného postupu v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pri plnení úloh pri príprave na krízové situácie a pri ich riešení.⁹⁹

Bezpečnostný systém Slovenskej republiky

Základným cieľom bezpečnostného systému na Slovensku je zaistenie stavu bezpečnosti štátu, jeho občanov, materiálnych hodnôt a životného prostredia v krízových situáciách, ako v čase vojny a vojnového stavu, tak aj mimo nich. Bezpečnostný systém SR má byť spôsobilý:

- zabezpečovať jednotný systém riadenia vo všetkých krízových stavoch,
- identifikovať vznikajúcu krízovú situáciu a zabezpečiť včasné varovanie,
- analyzovať dosah krízovej situácie na bezpečnostné záujmy Slovenskej republiky a navrhovať spôsob účasti Slovenskej republiky na jej riešení,
- preventívne pôsobiť proti vzniku krízových situácií, v prípade ich vzniku tieto eliminovať na ich začiatku,
- reagovať na najpravdepodobnejšie hrozby, prispôbovať sa zmenám bezpečnostnej situácie vrátane reakcie na neočakávané hrozby,
- zabezpečiť rýchle odstránenie následkov krízovej situácie a obnovu pôvodného stavu,
- zaručiť kontinuitu svojho fungovania.¹⁰⁰

⁹⁷ Ústavný zákon 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, čl. 4.

⁹⁸ Ústavný zákon 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu, čl. 5.

⁹⁹ Neumanová, P. A. 2017. Vybrané kapitoly psychosociálnej práce pre záchranárov.

¹⁰⁰ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. *Krízové riadenie. Bezpečnostný systém.*

Aktérmi bezpečnostného systému sú štátne orgány, orgány samosprávy, ozbrojené sily, ozbrojené bezpečnostné zbory, záchranné zbory a služby, fyzické a právnické osoby.

3.3 Krízový manažment vo verejnej správe

Krízový manažment vo všeobecnosti môžeme chápať ako utváranie a aplikovanie stratégií určených na pomoc spoločenstvu či organizácii vysporiadať sa s náhlou krízovou udalosťou. Krízový manažment sa snaží minimalizovať škody spôsobené krízou, ale nie je to len reakcia na krízu. Krízový manažment je komplexný proces, ktorý sa zavádza do praxe ešte predtým, ako kríza nastane. Postupy krízového manažmentu sa používajú pred krízou, počas nej a po nej.

Krízový manažment vo verejnej správe je cieľavedomý koordinovaný proces zameraný na prevenciu, elimináciu priebehu a odstraňovanie dôsledkov javov, ktoré ohrozujú bezpečnosť, životy a zdravie ľudí, ich majetok ako aj životné prostredie. V odbornej literatúre je krízový manažment definovaný ako *„súhrn činností vecne príslušných inštitúcií určených na analýzu bezpečnostných rizík a ohrození, na monitorovanie rizikových činiteľov, na prevenciu vzniku krízových situácií a na plánovanie, organizovanie, uskutočňovanie a kontrolu činností určených na vytváranie podmienok na riešenie a na samotné riešenie krízových situácií“*.¹⁰¹

Ciele a úlohy krízového manažmentu

Základný cieľ krízového manažmentu je minimalizovať škody a straty spôsobené krízovými javmi. Tento cieľ je v literatúre rozvedený do čiastkových cieľov:

- a) posúdiť potencionálne riziká ohrozujúce daný celok a navrhnúť opatrenia na ich znižovanie,
- b) analyzovať podmienky vzniku kríz a krízových situácií,
- c) odhadnúť a sformulovať vývoj a priebeh krízových javov:
 - vypracovať varianty vývoja krízy (vyhodnotiť silné a slabé stránky krízy),
 - analyzovať varianty zo systémového pohľadu a z hľadiska účasti jednotlivých subjektov na kríze,
- d) prijať adekvátne riešenia,
- e) dostať krízu pod kontrolu a minimalizovať straty.¹⁰²

Medzi hlavné úlohy krízového manažmentu patrí:

- navrhnúť a uskutočniť preventívne opatrenia na predchádzanie vzniku krízových javov a ich negatívnych dôsledkov,
- vytvoriť predpoklady na riadenie krízových javov (personálne, materiálne, odborné),
- vykonať patričnú reakciu na vzniknutý krízový jav,
- na všetkých úrovniach byť pripravený reagovať na vzniknutú krízovú situáciu a uskutočniť zásah a záchranné akcie.¹⁰³

¹⁰¹ Šimák, Ladislav. 2006. *Terminologický slovník krízového riadenia*, s. 19.

¹⁰² Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 97;

Masár, Oto. et al. *Kompendium medicíny katastrof pre študentov medicíny*, s. 24.

Organizácia krízového manažmentu na Slovensku

Krízový manažment štátu je súčasťou bezpečnostného systému daného štátu, ktorý je inštitucionálnym a funkčným vyjadrením bezpečnostnej politiky štátu. Je tvorený sústavou inštitúcií verejnej správy, ozbrojených síl a ozbrojených bezpečnostných zborov, záchranných zborov a služieb, právnických a fyzických osôb, právnych noriem, väzieb a vzťahov, pomocou ktorých sa dosahuje bezpečnosť štátu, občanov, komplexu hodnôt (materiálnych, kultúrnych a duchovných) a životného prostredia.¹⁰⁴

Orgány krízového manažmentu na Slovensku majú takúto hierarchickú štruktúru:

1. Vláda Slovenskej republiky, Bezpečnostná rada Slovenskej republiky
2. Ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy
3. Národná banka Slovenska
4. Bezpečnostná rada kraja
5. Okresný úrad
6. Bezpečnostná rada okresu
7. Obec
8. Vyšší územný celok.¹⁰⁵

Výkonné prvky krízového manažmentu musia byť schopné zasiahnuť rovnako presvedčivo a účinne v prípade jedného z najzložitejších krízových javov – vojnového konfliktu (pomocou ozbrojených síl a iných prostriedkov), ako aj v prípade dopravnej nehody (rýchlou zdravotníckou pomocou, automobilovým záchranným systémom, silami Hasičského a záchranného zboru, prípadne ďalšími zložkami Integrovaného záchranného systému). Príslušníci síl krízového manažmentu musia byť schopní plniť úlohy s vysokou profesionálnosťou od náročných, vyžadujúcich odborné vzdelanie, až po jednoduché manuálne práce, vyžadujúce predovšetkým fyzickú silu a manuálne zručnosti.

Úrovne krízového manažmentu

Z pohľadu rozsahu pôsobenia je možné rozlišovať niekoľko úrovní krízového manažmentu. Tie sa od seba líšia obsahom ako aj rozsahom plnenia úloh, tiež rozsahom právomocí vzťahom k jednotlivým druhom krízových javov a možnosťami použitia síl a prostriedkov. Medzi úrovne krízového manažmentu patrí: medzinárodná/nadnárodná, štátna/národná, regionálna (krajská, okresná), miestna (obec, mesto, okres), individuálna (jednotlivci, samostatné ekonomické, sociálne, kultúrne a iné subjekty) úroveň.¹⁰⁶

¹⁰³ Masár, Oto et al. 2016. *Kompendium medicíny katastrof pre študentov medicíny*, s. 24;

Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 95-97.

¹⁰⁴ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 108.

¹⁰⁵ Ministerstvo vnútra SR, *Krízové riadenie, Orgány krízového riadenia*.

Zákon o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu 387/2002 Z.z.

¹⁰⁶ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 103;

Medzinárodná / nadnárodná úroveň krízového manažmentu

Medzinárodná úroveň krízového manažmentu je koncipovaná na riešenie krízových javov medzinárodného charakteru, ktoré ohrozujú bezpečnosť viacerých štátov. Medzinárodné inštitúcie majú možnosť konať preventívne kroky a príslušné diplomatické opatrenia, môžu uplatňovať aj ekonomické nástroje a v nevyhnutných prípadoch použiť aj vojenskú silu. Medzi najvýznamnejšie organizácie medzinárodného krízového manažmentu patrí OSN (Organizácia spojených národov a jej Bezpečnostná rada, OBSE), Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, Rada Európy so svojim Parlamentným zhromaždením, NATO (Severoatlantická aliancia a jej Severoatlantická rada), Úrad rýchlej reakcie Európskej komisie a iné.

K medzinárodným krízam patria aj vnútroštátne krízy, ktoré sú hrozbou nielen pre danú krajinu, ale aj pre medzinárodnú bezpečnosť. Mnohé medzinárodné inštitúcie krízového manažmentu sa intenzívne venujú riešeniu humanitárnych kríz, čiže sekundárnych kríz v dôsledku vojnových konfliktov, epidémií, prírodných katastrof, rozsiahlych priemyselných havárií, ale riešia aj problematiku hladomoru. Humanitárne krízy môžu byť potenciálnym ohrozením bezpečnosti okolitých štátov, prípadne celých regiónov. Riešenie takýchto krízových javov je v záujme medzinárodných inštitúcií a organizácií vytvorených na tento účel, respektíve vytvorených ad hoc v snahe vzniknutú krízu eliminovať. Veľký význam pri riešení týchto spoločných problémov majú aj mimovládne medzinárodné organizácie, medzi ktoré patrí napríklad Medzinárodný červený kríž, Svetová zdravotnícka organizácia a iné.¹⁰⁷

Štátna / národná úroveň krízového manažmentu

Základným bezpečnostným záujmom štátu je najmä zachovanie mieru a bezpečnosti štátu, zabezpečenie demokratického poriadku, ochrany života a zdravia osôb, ochrany majetku vrátane objektov, v ktorých orgány verejnej moci vykonávajú svoju činnosť, riadneho fungovania hospodárstva a orgánov verejnej moci a ochrany životného prostredia.¹⁰⁸ Úlohou štátnej úrovne krízového manažmentu je zaistiť vnútornú a vonkajšiu bezpečnosť štátu, jeho obyvateľov, materiálnych a kultúrnych hodnôt. Zahŕňa nadrezortné i rezortné inštitúcie, pôsobnosti a aktivity.

Národná úroveň krízového manažmentu zahŕňa štátne inštitúcie (prezident, parlament, vláda, príslušné orgány štátnej správy, ústredný krízový štáb a i.) a verejnoprávne organizácie (Slovenský Červený kríž, Dobrovoľná požiarna ochrana Slovenskej republiky, dobrovoľní členovia Horskej záchrannej služby a i.).¹⁰⁹

Ivančík, Radoslav. 2013. *Teoretický pohľad na základné pojmy krízového manažmentu z vojensko – bezpečnostného hľadiska*, s. 18.

¹⁰⁷ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 104;

¹⁰⁸ Zákon č. 387/2002 Z. z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu.

¹⁰⁹ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 104-105.

Bezpečnostný systém štátu musí byť pripravený na akékoľvek krízové javy, či ide o mierové krízové javy, alebo krízy vojenského charakteru.

Regionálna (krajská, okresná) úroveň krízového manažmentu

Regionálna úroveň krízového manažmentu je zameraná na riešenie všetkých krízových situácií, ktorých predpoklad vzniku môže ohroziť stabilitu a ďalší rozvoj na dotknutom území. Prioritné postavenie v systéme regionálnej úrovne krízového manažmentu má krajský stupeň. Vyžaduje sa, aby bol komplexný a zároveň samostatný, podporený dostatočným množstvom špecializovaných síl a prostriedkov. Regionálnu úroveň krízového manažmentu tvoria štátne inštitúcie (okresné úrady v sídle kraja, okresné úrady, bezpečnostná rada kraja, bezpečnostná rada okresu, krajské a okresné krízové štáby, úrady samosprávnych krajov, krajské a okresné riaditeľstvá policajného zboru, krajské a okresné riaditeľstvá hasičského a záchranného zboru), verejnoprávne organizácie (Slovenský Červený kríž, letecká záchranná služba, vodná záchranná služba, horská záchranná služba, dobrovoľný požiarny zbor).¹¹⁰

Miestna úroveň krízového manažmentu

Na tejto úrovni musí mať krízový manažment schopnosť reagovať na dve základné skupiny ohrození:

- vnútorné ohrozenie krízovými javmi s antropogénnymi príčinami (havárie, nehody, technické a technologické poruchy a iné).
- vonkajšie ohrozenie prírodnými krízovými javmi (živelné pohromy a i.) či antropogénnymi príčinami (teroristické útoky).

Krízový manažment na miestnej úrovni uskutočňujú orgány miestnej samosprávy (starostovia obcí, primátori miest, krízové štáby obcí a miest, krízové komisie zriadené pre konkrétny krízový jav) a krízové opatrenia vykonávajú záchranné zložky (hasičské a záchranné útvary, dobrovoľné požiarné jednotky, záchranná zdravotná služba, horská záchranná služba, banská záchranná služba, miestna polícia a i.).¹¹¹

Individuálna úroveň krízového manažmentu

Táto úroveň nemusí mať inštitucionálny charakter. Je dôležité si však pripomenúť, že jednotlivец je konečnou adresou pôsobenia negatívnych účinkov prakticky všetkých krízových javov. Človek sa môže v krízovej situácii ocitnúť buď z vlastnej viny (nedodržanie dopravných predpisov, porušenie technologických postupov, precenenie vlastných síl, zanedbanie bezpečnostných opatrení a pod.) alebo bez vlastného zavinenia (nepredvídateľné pôsobenie prírodných činiteľov, pasívna účasť na nehodách a haváriách, a pod.).¹¹²

¹¹⁰ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 105-106.

¹¹¹ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 106.

¹¹² Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 107.

Krízový manažment je riadiacou činnosťou ľudí, ktorí plnia manažérske funkcie v špecifickom prostredí odlišnom od bežného administratívno správneho a výrobného prostredia. Je to tiež umenie vedieť riešiť konkrétne krízové javy a voliť zodpovedajúce prístupy v konkrétnych podmienkach a prostredí.

Civilná ochrana

Zákon o civilnej ochrane obyvateľstva definuje civilnú ochranu ako „*system úloh a opatrení zameraných na ochranu života, zdravia a majetku, spočívajúcich najmä v analýze možného ohrozenia a v prijímaní opatrení na znižovanie rizík ohrozenia, ako aj určenie postupov a činnosti pri odstraňovaní následkov mimoriadnych udalostí*“. Poslaním civilnej ochrany je chrániť život, zdravie a majetok a utvárať podmienky na prežitie pri mimoriadnych udalostiach a počas vyhlásenej mimoriadnej situácie.¹¹³

Civilná ochrana má podľa zákona spĺňať najmä tieto úlohy:

- organizovať, riadiť a vykonávať záchranné práce ktoré spočívajú hlavne v záchrane osôb, poskytnutí predlekárskej a lekárskej pomoci, vyslobodzovaní osôb a v odsune ranených,
- organizovať a zabezpečovať hlásnu a informačnú službu,
- poskytovať núdzové zásobovanie a núdzové ubytovanie,
- zabezpečovať a vykonávať ukrytia a evakuácie,
- vykonávať protiradiačné, protichemické a protibiologické opatrenia,
- organizovať, riadiť a vykonávať prípravu na civilnú ochranu,
- posudzovať umiestňovanie stavieb a využívanie územia a dodržiavanie záujmov civilnej ochrany na teritóriu pri územnom a stavebnom konaní a technické parametre zariadení civilnej ochrany,
- vykonávať vedecko výskumnú a vývojovú činnosť v civilnej ochrane,
- vykonávať úlohy spojené s plánovaním, organizovaním, materiálnym zabezpečením a kontrolou jednotlivých činností.¹¹⁴

Civilné núdzové plánovanie

Civilné núdzové plánovanie systematizuje komplexné zabezpečenie síl, zdrojov a prostriedkov, ktoré sú nevyhnutné na zvládnutie nevojenských krízových javov. Hlavným cieľom civilného núdzového plánovania (národného i v rámci NATO) je:

- udržanie funkčnosti štátnej správy aj územnej samosprávy počas krízových situácií vrátane vojny a zabezpečenie jej obnovy po narušení,

¹¹³ Zákon č. 444/2006 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva.

¹¹⁴ Zákon č. 444/2006 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva.

- zaistenie prijateľnej úrovne sociálneho a ekonomického života počas krízových situácií vrátane vojny,
- podpora a ochrana života, zdravia a majetku obyvateľov počas krízových situácií vrátane vojny,
- spolupráca s ozbrojenými silami a ich podpora v mieri i počas krízových situácií vrátane vojny (najmä poskytovanie expertov),
- podpora opatrení NATO na prevenciu i zvládnutie krízových situácií,
- vykonávanie poradenstva pre NATO na úseku civilnej podpory humanitárnych operácií.¹¹⁵

Zdravotníctvo ako podsystem bezpečnostného systému štátu

Každá krízová situácia je potenciálnou akciou na záchranu ľudských životov a ochrany zdravia prostredníctvom poskytnutia neodkladnej a ústavnej zdravotnej starostlivosti. Bez organizovanej prípravy zdravotníctva na činnosť v krízových situáciách by bolo zložité zvládnuť extrémne nároky na fungovanie poskytovania zdravotnej starostlivosti možným hromadne postihnutým osobám následkami krízovej udalosti.

Krízový manažment je sústava pracovníkov a špecifická činnosť manažmentu zameraná na analýzu možnosti vzniku kríz v systéme zdravotníctva, ich príčin, možných následkov a hľadanie opatrení a nástrojov na ich predchádzanie a eliminovanie negatívnych dopadov v prípade ich vzniku.

Krízový manažment zdravotníctva Slovenskej republiky tvorí:

- odbor krízového manažmentu Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky,
- samostatné odbory krízového riadenia krajov,
- útvary krízového riadenia zdravotníckych zariadení – subjekty hospodárskej mobilizácie.¹¹⁶

Pri mimoriadnych udalostiach a následných krízových situáciách pomáhajú záchranné tímy na lokálnej či medzinárodnej úrovni. Členovia záchranných tímov sa pri plnení svojich jednotlivých úloh často pohybujú v priestore ohrozujúcom život, v ktorom musia plniť jednotlivé úlohy. Pri zvládaní kritických situácií a vykonávaní záchranných prác má rozhodujúce postavenie komunikácia a manažment záchranných tímov.

3.4 Sily a prostriedky krízového manažmentu vo verejnej správe

Krízový manažment je efektívnym nástrojom na zvládanie krízových javov a minimalizovanie ich negatívnych dôsledkov. Hoci kladie dôraz na preventívne opatrenia a na analýzu priebehu a vývoja kríz, jeho sily a prostriedky musia byť pripravené na okamžitý zásah. Výkonné prvky krízového manažmentu pre prípad krízovej situácie musia spĺňať podľa Šimáka tieto kritériá:

¹¹⁵ Bezpečnostná rada SR. 2017. *Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania*.

¹¹⁶ Ministerstvo zdravotníctva SR. Odbor krízového manažmentu. <https://www.health.gov.sk/?odbor-krizoveho-manazmentu>

- schopnosť zasiahnuť hneď po prijatí informácie o vzniku krízovej situácie na danom mieste a v akomkoľvek prostredí (obec, sídlo, voľná príroda, priemyselný komplex),
- disponovať potrebnou kapacitou ľudí, techniky a technológie,
- mať kompetencie na zásah (geografická lokalita, prostredie, objekty fyzických a právnických osôb, miesta s osobitným režimom, strážené priestory a pod.).¹¹⁷

Vo verejnej správe môžeme všeobecne využiť tieto sily a prostriedky krízového manažmentu:

- príslušné právne normy daného štátu alebo nadnárodného celku (v našom prípade EÚ),
- organizácie zapojené do krízového manažmentu,
- integrovaný záchranný systém,
- domáce a zahraničné skúsenosti.

Ako sme už povedali, hlavným cieľom záchrannárskej činnosti je záchrana životov, majetku a životného prostredia. Na organizovanie činnosti záchranných zložiek v danej krízovej situácii vplývajú najmä tieto faktory:

- **pripravenosť:** na všetkých úrovniach krízového manažmentu musia byť vyškolení a pripravení ľudia ako aj pripravené a preskúšané technológie a technické prostriedky,
- **čas:** záchranné práce sa väčšinou uskutočňujú pod časovým tlakom,
- **prostredie:** záchranné práce sa môžu vykonávať v nebezpečnom prostredí, ktoré môže ohrozovať životy a zdravie záchranárov,
- **osobitný režim:** v priestore zásahu musí platiť osobitný režim a regulácia pohybu.

V riadení záchrannárskych činností sa uplatňujú najmä líniovo-štábne organizačné štruktúry, ktoré sú typické pre vojenské organizácie. Základom je líniové riadenie, ktoré zabezpečujú línioví vedúci so svojimi podriadenými útvarmi. Na zvýšenie kompetentnosti v rozhodovaní sa na všetkých stupňoch riadenia utvárajú štáby, ktoré sa zameriavajú na posudzovanie odborných činností, vypracovanie podkladov, analýz a poskytovanie iných služieb. Línioví vedúci zo svojich štábov dostávajú potrebné podklady pre rozhodovanie.

V krízovom manažmente pri záchranných prácach veľmi dôležitú úlohu zohráva deľba práce a jej koordinácia. Riadiace zložky musia stanoviť konkrétne úlohy jednotlivcom, skupinám a tímom, koordinovať činnosti a zabezpečiť vzájomnú nadväznosť postupov. Pri tom treba riešiť systém riadenia a koordinácie na všetkých úrovniach (vo vertikálnej i horizontálnej dimenzii), spôsob deľby práce a odbornú špecializáciu vo výkonných jednotkách, optimálnu previazanosť činnosti jednotlivcov, záchranných tímov a zložiek, vymedzenie práv, povinností a kompetencií riadiacich a výkonných pracovníkov.

Vo výkonných zložkách krízového manažmentu pri riešení krízových javov môžu byť okrem profesionálnych pracovníkov nasadení aj neprofesionálni pracovníci, ktorí zabezpečujú skôr podporné činnosti. K profesionálnym záchrannárskym pracovníkom patria predovšetkým hasiči,

¹¹⁷ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 135-136.

členovia špeciálnych záchranných tímov, zdravotnícki záchranári, prípadne vojaci, policajti, príslušníci ozbrojených síl, ako aj iní záchranári. Medzi neprofesionálnych záchranárskych pracovníkov môžeme zaradiť dobrovoľníkov prípadne pracovníkov, ktorým bola nariadená pracovná povinnosť podľa osobitného zákona.¹¹⁸

3.5 Integrovaný záchranný systém

Úlohou štátu je chrániť životy a zdravie ľudí, majetok, životné a prírodné prostredie pred účinkami krízových javov. Na tento účel treba vytvoriť previazaný systém síl a prostriedkov, ktorý je schopný v ľubovoľnom čase prijať informáciu o mimoriadnej udalosti, promptne zareagovať a danú krízovú situáciu riešiť. Služi na to integrovaný záchranný systém (IZS).

Základným právnym predpisom pre integrovaný záchranný systém na Slovensku je Zákon 129/2002 Z.z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon“), ktorý *„upravuje organizáciu integrovaného záchranného systému, pôsobnosť a úlohy orgánov štátnej správy a záchranných zložiek v rámci integrovaného záchranného systému, práva a povinnosti obcí a iných právnických osôb, fyzických osôb oprávnených na podnikanie a ostatných fyzických osôb pri koordinácii činností súvisiacich s poskytovaním pomoci, ak je bezprostredne ohrozený život, zdravie, majetok alebo životné prostredie“*.¹¹⁹

Podľa tohto zákona je IZS koordinovaný postup jeho zložiek pri zabezpečovaní ich pripravenosti a pri vykonávaní činností a opatrení súvisiacich s poskytovaním pomoci v tiesni. Ide teda o systém, ktorý zabezpečí rýchlu informovanosť, aktiváciu a zásah záchranných subjektov, ktorý koordinovane a efektívne využíva všetky sily a prostriedky záchranárskych zložiek pre poskytnutie bezodkladnej nevyhnutnej pomoci v tiesňových situáciách. V jednotlivých krajinách je IZS budovaný na základe platnej národnej právnej úpravy.

Organizácia a štruktúra integrovaného záchranného systému na Slovensku

Organizácia IZS na Slovensku je podľa zákona budovaná na základe tejto štruktúry:

- Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky,
- Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky,
- Okresné úrady v sídle kraja,
- Záchranné zložky.¹²⁰

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky podľa zákona vykonáva nasledovné úlohy:

- riadi a koordinuje plnenie úloh na úseku integrovaného záchranného systému,
- vypracúva v spolupráci s ministerstvom zdravotníctva koncepciu organizácie a rozvoja IZS,

¹¹⁸ Šimák, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*, s. 136-152.

¹¹⁹ Zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme.

¹²⁰ Zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme, § 3.

- zabezpečuje v spolupráci s ministerstvom zdravotníctva odbornú prípravu osôb zaradených do koordinačných stredísk, operačných stredísk tiesňového volania a dispečerských pracovísk,
- spolupracuje s orgánmi štátnej správy na príprave a tvorbe automatizovaného systému podpory riadenia a spracúvania informácií,
- zabezpečuje vysielanie záchranných zložiek integrovaného záchranného systému pri poskytovaní pomoci v tiesni medzi krajinami,
- zabezpečuje vyžadovanie pomoci a vysielanie záchranných zložiek IZS v rámci medzinárodnej pomoci a humanitárnej spolupráce,
- zabezpečuje hlasový a dátový prenos informácií telekomunikačnými sieťami a telekomunikačnými zariadeniami alebo rádiovými sieťami s vyslanými záchrannými zložkami IZS v rámci medzinárodnej pomoci a humanitárnej spolupráce,
- ustanovuje technické a prevádzkové podmienky na podporu riadenia a koordinácie záchranných zložiek integrovaného záchranného systému a na zabezpečenie činnosti komunikačnej a informačnej infraštruktúry.

Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky podľa zákona plní tieto úlohy:

- koordinuje prípravu traumatologických plánov, ktoré sú povinní vypracovať poskytovatelia ústavnej zdravotnej starostlivosti zaradení v pevnej sieti poskytovateľov zdravotnej starostlivosti na zabezpečenie úloh súvisiacich s poskytovaním pomoci pri udalosti s hromadným postihnutím osôb,
- spolupodieľa sa na vypracovaní koncepcie organizácie a rozvoja integrovaného záchranného systému.

Okresný úrad v sídle kraja podľa zákona plní nasledovné úlohy:

- zriaďuje koordinačné stredisko IZS,
- utvára technické podmienky na činnosť koordinačného strediska,
- rozhoduje o náhrade výdavkov a náhrade škody a uhrádza tieto náhrady,
- spolupodieľa sa na vypracovaní koncepcie organizácie a rozvoja integrovaného záchranného systému.¹²¹

Sily a prostriedky integrovaného záchranného systému

Základ síl a prostriedkov IZS tvoria tieto zložky:

- Jednotky Hasičského a záchranného zboru – HaZZ,
- Posádky Zdravotnej záchrannej služby – ZZS,
- Útvary policajného zboru Ministerstva vnútra.¹²²

¹²¹ Zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme, § 4, § 4a, § 5.

¹²² TASR, 2.február 2023, Bratislava: *Integrovaný záchranný systém sa upraví – posilní sa pôsobnosť Ministerstva vnútra SR na strategickej úrovni riadenia a koordinácie jednotlivých zložiek. Policajný zbor sa začlení medzi*

Hasičský a záchranný zbor, záchranná zdravotná služba a útvary policajného zboru Ministerstva vnútra, spoločne s Horskou záchrannou službou, Banskou záchrannou službou ako aj Kontrolnými chemickými laboratóriami civilnej ochrany sú základné piliere Integrovaného záchranného systému. V špeciálnych prípadoch sa do záchranného procesu pridáva Letecký útvar Ministerstva vnútra. V prípade krízových javov rozsiahleho charakteru sa do procesu riešenia zapájajú ozbrojené sily, ozbrojené bezpečnostné zbory, vojenské útvary ako aj iné výkonné prvky zdravotníctva a rôzne záchranné služby.¹²³

Záchranné zložky

Záchranné zložky na Slovensku podľa zákona tvoria základné záchranné zložky, ostatné záchranné zložky a útvary Policajného zboru.

Základné záchranné zložky poskytujú bezodkladne odbornú, zdravotnú, technickú a ďalšiu potrebnú pomoc v tiesni, a to bezodkladne na základe pokynu koordinačného strediska IZS alebo svojho operačného strediska tiesňového volania, vykonávajú organizačné, technické a ďalšie opatrenia na poskytovanie pomoci v tiesni a na ten účel sa vybavujú technickými a vecnými prostriedkami. Základné záchranné zložky tvoria:

- Hasičský a záchranný zbor,
- poskytovatelia záchranej zdravotnej služby,
- kontrolné chemické laboratória civilnej ochrany,
- Horská záchranná služba,
- Banská záchranná služba.

Ostatné záchranné zložky poskytujú odbornú, zdravotnú, technickú a ďalšiu potrebnú pomoc v tiesni na základe vyzvania koordinačným strediskom IZS, operačným strediskom tiesňového volania, alebo na základe pokynu svojho dispečerského pracoviska, oznamujú koordinačnému stredisku údaje o svojich silách a prostriedkoch, ktoré môžu poskytnúť na zásah, ako aj údaje o spôsobe svojej aktivizácie pre potreby vypracovania plánu poskytnutia pomoci a pre prípad vyzvania na zásah, vykonávajú opatrenia súvisiace s ich začlenením do informačnej a komunikačnej siete integrovaného záchranného systému vrátane zabezpečovania spojovacích prostriedkov. Medzi ostatné záchranné zložky patrí:

- Armáda Slovenskej republiky (Ozbrojené sily Slovenskej republiky),
- obecné (mestské) hasičské zbory.

základné záchranné zložky Integrovaného záchranného systému. Zavedie sa pojem integrované bezpečnostné centrum, čo umožní vznik spoločných pracovísk základných zložiek integrovaného záchranného systému a útvarov krízového riadenia na území kraja. Rezort ich opisuje ako "moderné krízové manažérske a technologické priestory s benefitom okamžitej bezprostrednej operatívnej a preventívnej spolupráce všetkých najdôležitejších záchranných zložiek v SR".

<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=udalosti/udalost&MasterID=56300>.

¹²³ Masár, Oto. et al. 2016. *Kompendium medicíny katastrof pre študentov medicíny*, s. 34.

- závodné hasičské útvary,
- pracoviská vykonávajúce štátny dozor alebo činnosti podľa osobitných predpisov,
- jednotky civilnej ochrany,
- obecná polícia,
- Slovenský Červený kríž,
- iné právnické osoby a fyzické osoby, ktorých predmetom činnosti je poskytovanie pomoci pri ochrane života, zdravia a majetku.

Útvary Policajného zboru sa podieľajú na poskytovaní bezodkladnej pomoci v tiesni v rozsahu úloh Policajného zboru na základe pokynu operačného strediska Policajného zboru, vykonávajú organizačné, technické a ďalšie opatrenia súvisiace s ich pôsobením v integrovanom záchrannom systéme a na tento účel sa vybavujú technickými a vecnými prostriedkami, spracúvajú údaje o svojej činnosti, silách a prostriedkoch a predkladajú ich okresnému úradu v sídle kraja.¹²⁴

Koordináčné stredisko integrovaného záchranného systému

Koordináčné stredisko IZR podľa zákona plní tieto úlohy:

- zabezpečuje príjem tiesňového volania na telefónnom čísle 112 (medzinárodná linka tiesňového volania pre krajiny Európskej únie),
- spracúva a vyhodnocuje informácie o tiesňovom volaní, volaní eCall a prijatých krátkych textových správ (SMS) a zabezpečuje činnosť súvisiacu s poskytnutím pomoci v tiesni,
- zabezpečuje hlasový a dátový prenos informácií telekomunikačnými sieťami a telekomunikačnými zariadeniami s operačnými strediskami tiesňového volania v územnom obvode kraja, s ostatnými koordináčnymi strediskami, s ministerstvom a s ministerstvom zdravotníctva; ak v územnom obvode kraja nie je zriadené operačné stredisko tiesňového volania, spolupracuje s operačným strediskom tiesňového volania určeného ministerstvom,
- vypracúva plán poskytovania pomoci,
- vedie prehľad o silách a prostriedkoch záchranných zložiek integrovaného záchranného systému a ich zásahových obvodoch,
- vedie prehľad o silách a prostriedkoch právnických osôb a fyzických osôb oprávnených na podnikanie, využiteľných na účely poskytovania pomoci v tiesni,
- vedie evidenciu a dokumentáciu súvisiacu so zabezpečovaním svojich činností a činností integrovaného záchranného systému,
- vykonáva odbornú prípravu záchranných zložiek integrovaného záchranného systému,
- spolupracuje s orgánmi zodpovednými za pátranie po lietadlách a záchranu ľudských životov v prípade pátrania po lietadlách alebo poskytovania pomoci pri leteckej nehode,

¹²⁴ Zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme, § 8, § 9, § 9a.

- vyžaduje prostredníctvom ministerstva pomoc záchranných zložiek IZS z iného kraja, ak na zásah nepostačujú vlastné sily a prostriedky; v prípade, ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania, môže o pomoc požiadať priamo iné koordinačné stredisko,
- vedie evidenciu zvukových záznamov hovorov a prehľad prijatých krátkych textových správ (SMS) súvisiacich s tiesňovým volaním a uchováva ich tri roky od zaznamenania,
- zabezpečuje odovzdanie tiesňového volania z iného štátu pracovisku na príjem tiesňového volania v štáte, odkiaľ bolo tiesňové volanie vyslané.

Koordinačné stredisko je oprávnené vydať pokyn príslušnej základnej záchrannej zložke na vykonanie zásahu, vyzvať niektorú z ostatných záchranných zložiek na vykonanie zásahu alebo tiesňové volanie presmerovať na príslušné operačné stredisko tiesňového volania, dispečerské pracovisko alebo operačné stredisko Policajného zboru, vyžadovať údaje o silách a prostriedkoch využiteľných na zásah od orgánov štátnej správy, obcí a iných právnických osôb a fyzických osôb oprávnených na podnikanie.

Koordinačné stredisko v prípade nebezpečenstva vzniku mimoriadnej udalosti alebo v prípade vzniku mimoriadnej udalosti zabezpečuje varovanie obyvateľstva, ak tak nevykonali zákonom určené právnické osoby alebo fyzické osoby oprávnené na podnikanie, vyzumieva orgány štátnej správy a iné právnické osoby, ktoré zabezpečujú úlohy súvisiace so záchrannými prácami pri mimoriadnych udalostiach, podieľa sa na plnení úloh súvisiacich s vykonávaním záchranných prác na základe rozhodnutia štátnych orgánov podľa osobitných právnych predpisov.¹²⁵

Operačné stredisko tiesňového volania

Operačné stredisko tiesňového volania podľa zákona plní tieto úlohy:

- zabezpečuje príjem tiesňového volania a jeho vyhodnocovanie,
- vysiela základnú záchrannú zložku na zásah a usmerňuje jej činnosť vo svojom zásahovom obvode,
- vyžaduje pomoc od záchranných zložiek integrovaného záchranného systému, ktoré pôsobia v zásahovom obvode základnej záchrannej zložky,
- bezodkladne informuje dátovým prenosom koordinačné stredisko o prijatí tiesňového volania, vyslaní vlastnej základnej záchrannej zložky na zásah a jej opätovnom zaradení do pohotovosti,
- vyžaduje od koordinačného strediska vyslanie ďalších záchranných zložiek IZS na zásah z iného zásahového obvodu, ak je ich účasť pri zásahu potrebná,
- vytvára technické podmienky na zabezpečovanie hlasového a dátového prenosu informácií telekomunikačnými sieťami a telekomunikačnými zariadeniami s koordinačným strediskom a s operačnými strediskami tiesňového volania vo svojom zásahovom obvode,

¹²⁵ Zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme, § 5.

- podieľa sa na plnení úloh súvisiacich s vykonávaním záchranných prác na základe rozhodnutia štátnych orgánov podľa osobitných právnych predpisov,
- spolupracuje s obcami pri plnení úloh súvisiacich s vykonávaním záchranných prác,
- informuje koordinačné stredisko o stave síl a prostriedkov základnej záchrannej zložky,
- spolupracuje so záchrannými zložkami integrovaného záchranného systému, ktoré pôsobia v jeho zásahovom obvode,
- spolupracuje s veliteľom zásahu alebo s oprávnenou osobou pri vyžadovaní osobnej pomoci a vecného plnenia,
- vedie prehľad o silách a prostriedkoch základnej záchrannej zložky a evidenciu o jej činnosti.¹²⁶

Operačné stredisko Policajného zboru

Operačné stredisko policajného zboru podľa zákona plní tieto úlohy:

- zabezpečuje príjem tiesňového volania a jeho vyhodnocovanie,
- informuje bezodkladne hlasovým a dátovým prenosom koordinačné stredisko a príslušné operačné stredisko tiesňového volania vo svojom zásahovom obvode o prijatí tiesňového volania na poskytnutie pomoci základnými záchrannými zložkami,
- spolupracuje so záchrannými zložkami integrovaného záchranného systému, ktoré pôsobia v jeho zásahovom obvode,
- podieľa sa na plnení úloh súvisiacich s vykonávaním záchranných prác na základe rozhodnutia štátnych orgánov podľa osobitných predpisov.¹²⁷

Informácie pre správu o udalosti: Pri volaní na tiesňovú linku treba predovšetkým uviesť adresu miesta udalosti, druh udalosti a rozsah, bližšie a spresňujúce údaje o udalosti (ohrozenie osôb, podlažie ...), najvhodnejšiu príjazdovú trasu (ak nie je zrejmá z adresy miesta), meno volajúcej osoby, tel. číslo atď.

¹²⁶ Zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme, § 10.

¹²⁷ Zákon č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme, § 10a.

4 ZÁCHRANNÉ TÍMY

Sily a prostriedky krízového manažmentu počas krízy pracujú nepretržite. Záchranné tímy sú ich výkonnou terénou zložkou. Záchranný tím je pohotovostný tím, ktorý je nasadený do služieb záchranného charakteru, či už ide o technické, lekárske, zdravotnícke, hasičské alebo iné špeciálne práce, pričom poskytuje základnú podporu na zdoľávanie následkov rôznych druhov katastrof a nešťastí pri záchrane ľudských životov, prostredia prírody a majetku. Môže sa nasadzovať zo vzduchu, po zemi, pod zemou, po vode a aj pod vodou, tiež operovať z ťažkých záchranných vozidiel alebo záchranných člnov.

Základné charakteristiky záchranného tímu:

- plní úlohy súvisiace so záchranou životov a zabezpečením základných životných potrieb ľudí (vyprošťovanie, evakuácia, odstraňovanie trosiek, rekonštrukcia objektov, zabezpečenie náhradného ubytovania, vody a potravín, zdravotnícke a lekárske činnosti, atď.); plní tiež úlohy na záchranu majetku a životného prostredia,
- môže obsahovať až niekoľko desiatok pracovníkov (organizovaní do skupín či podtímov); vzhľadom na požiadavky a rozsah nasadenia musia mať jednotliví členovia záchranného tímu patričné osvedčenia, kurzy, profesie a zamerania (napríklad hasič, zdravotník, technik, lekár, lezec, potápač, vodca plavidla atď.),
- pôsobí v postihnutej oblasti podľa potreby a situácie v horizonte niekoľkých dní až mesiacov.

4.1 Druhy záchranných tímov

V tejto časti uvádzame druhy záchranných tímov, ktoré sa najčastejšie používajú v nasadení pri mimoriadnych situáciách:

I. Záchranný podporný tím

Záchranný podporný tím je zväčša podriadený štábu a plní úlohy v zabezpečovaní potrieb štábu, nasadzovaných síl a prostriedkov. Jeho základné činnosti sú:

- pôsobí v záchrannom informačnom a koordinačnom centre (štáb),
- koordinuje zdroje a prísun síl a prostriedkov do postihnutej oblasti,
- analyzuje situáciu a poskytuje informácie štátnej správe.

II. Rýchly prieskumný tím

Je to tím zostavovaný zo skúsených záchranárov a odborníkov v danej oblasti podľa typu rozsiahlych krízových udalostí ako sú povodne a záplavy, ekologické havárie, potopenie plavidiel, zemetrasenie, rozsiahle požiare, atď. Vtedy sa použijú tzv. konzultanti napríklad z vodného hospodárstva, leteckého úradu, úradu jadrového dozoru, plavebnej správy,

životného prostredia, statiky atď. Rýchly prieskumný tím musí byť na mieste určenia čo najskôr, ale najneskôr do 12 hodín, je zabezpečený na min. 72 hodín samostatnej činnosti. Hlavná úloha rýchleho prieskumného tímu je posúdiť a vyhodnotiť situáciu v krízovej oblasti, dodať potrebné informácie krízovému štábu pri rozhodovaní o nasadení síl a prostriedkov krízového manažmentu.

Zloženie rýchleho prieskumného tímu:

- vedúci,
- logista a dokumentarista,
- komunikačný špecialista,
- špecialista na závaly a požiare,
- špecialista na infraštruktúru,
- zdravotník (lekár, medik, paramedik),
- špecialista na nebezpečné látky a materiály,
- špecialista na starostlivosť o postihnutých (psychológ, zdravotník, soc. pracovník, duchovný).

III. Mestský vyhľadávací záchranný tím (USAR)

Rezolúcia Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov (OSN) 57/150 deklaruje, že každá krajina má zodpovednosť za starostlivosť o obeť katastrof a iných mimoriadnych udalostí vyskytujúcich sa na jej území, zároveň má primárnu úlohu pri iniciácii, organizácii a koordinácii humanitárnej pomoci na svojom území. Preto je nevyhnutné, aby krajiny vytvorili silný rámec núdzového manažmentu založený na národnom hodnotení rizika.¹²⁸

Tím USAR (Urban Search And Rescue) je nasadený v prípade mimoriadnej udalosti alebo katastrofy (napríklad zemetrasenie, povodne, cunami, závaly, atď.). Názov v doslovnom preklade znamená vyhľadávanie a záchranu osôb v mestskom (urbanizovanom) prostredí. Špecializuje predovšetkým na záchranu z ruín a sutín, z výšok a hĺbok, z vody a pod vodou. Tím je pripravený na takmer okamžité nasadenie (väčšinou do 2 až 8 hodín). Prepravuje sa letecky, pozemnou cestou, resp. podľa potreby a možnosti pre čo najrýchlejšia najefektívnejšia zásah. Úzko spolupracuje s lokálnymi záchrannými jednotkami. Je vybavený najmodernejšou záchranskou technikou a technológiou vrátane pátracích psov.

Hlavné funkcie a charakteristiky tímu USAR:

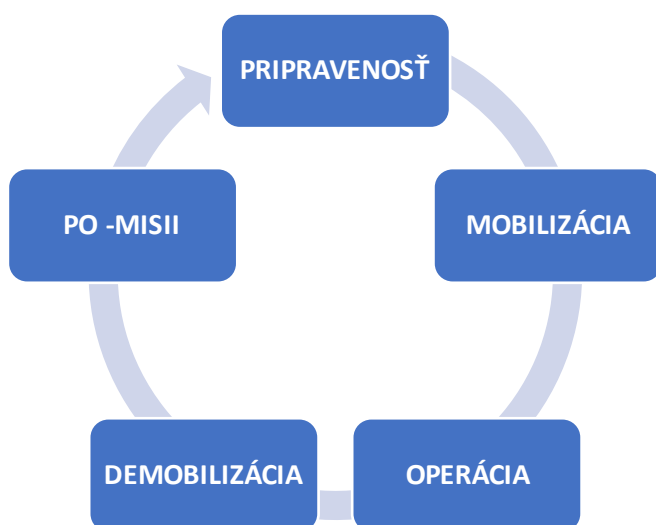
- je určený na vyhľadávanie zavalených osôb a ich vyslobodzovanie,
- v štruktúre má pracovníkov rôznych profesií, ktorí sú dobre organizovaní a môžu byť aktivovaní do 6 hodín (do 12 hodín presun na miesto, 72 hodín činnosti),
- štruktúra tímu USAR:

¹²⁸ OCHA. *INSARAG Guidelines 2020. Volume II. Preparedness and Response. Manual A Capacity Building.*

- technický tím (statické hodnotenie stavieb, opatrenia na vyslobodzovanie zavalených),
- vyhľadávací tím (vyhľadavanie zavalených osôb pomocou techniky a psov),
- záchranný tím (vyslobodzovanie osôb, zdravotný tím – zdravotnícka pomoc).

Manažéri a členovia tímu USAR sa riadia manuálom respektíve terénnym operačným postupom (Feld Operational Guide), ktorý obsahuje taktické informácie pre všetky misie, cvičenia a školenia v teréne. Operačné postupy obsahujú usmernenia k metodikám na efektívne riadenie piatich hlavných komponentov schopností tímov USAR: manažment, vyhľadávanie, záchrana, zdravotníctvo, logistika (zahŕňa bezpečnosť a zabezpečenie).¹²⁹

Funkcie tímov USAR sa riadia usmerneniami nastavenými v kontexte nasledujúceho cyklu odozvy:

Zdroj: INSARAG 2020: *Field Operational Guide*

Tím MUSAR – Pátracie a záchrannárske činnosti v mestskom prostredí stredného rozsahu

Slovensko má na národnej úrovni vybudovaný špecializovaný záchranný modul *Pátracie a záchrannárske činnosti v mestskom prostredí stredného rozsahu* (Medium urban search and rescue – MUSAR), ktorý je dislokovaný na Záchrannej brigáde v Žiline. Cieľom tohto projektu je modernizácia modulu na úroveň európskeho štandardu a jeho schopnosť participovať v koordinácii s inými modulmi pôsobiacimi počas zásahu v oblasti postihnutej mimoriadnou udalosťou spôsobenou zmenou klímy. Vzhľadom k špecifickým podmienkam pôsobenia modulu v mestskom prostredí si vybavenie modulu vyžaduje moderné pátracie technológie a zvýšenie efektívnosti manažmentu mimoriadnych udalostí ovplyvnených zmenou klímy. Hlavnou úlohou modulu je schopnosť poskytnúť v prípade mimoriadnej udalosti dva základné nástroje pomoci, ktoré sú predmetom projektu:

¹²⁹ <https://www.insarag.org/wp-content/uploads/2021/06/INSARAG20Guidelines20Vol20III.pdf>

- nástroj na pátranie po obetiach pod troskami, ich lokalizácia a záchrana,
- zabezpečenie priechodnosti nestabilného prostredia a úprava podmienok na prácu ostatných záchranných zložiek v súlade s úlohami vyplývajúcimi z nasadenia modulu v prostredí zasiahnutom mimoriadnou udalosťou spôsobenou zmenou klímy.¹³⁰

Slovenský MUSAR sa zapojil do profesionálnych záchranných akcií v Turecku po ničivom zemetrasení s magnitúdou 7,8 ktoré 6.2.2023 zasiahlo oblasť na juhovýchode Turecka blízko hraníc so Sýriou. Vyslaním záchranárov zareagoval na požiadavku zo strany európskeho Koordinačného centra pre reakcie na núdzové situácie (ERCC). Vybudovanie vyslaných tímov z HaZZ a Horskej záchrannej služby podporila Európska únia prostredníctvom operačného programu Kvalita životného prostredia v rámci realizácie projektu MUSAR¹³¹

Tímová atmosféra a tímový prístup k práci sú jednou zo základných podmienok efektívnej práce záchranárov – pochopenie významu tímovej práce je pre všetkých členov tímu veľmi dôležité. Spolupráca v skupine si pre svoju úspešnú činnosť vyžaduje tímový prístup, nakoľko sa jedná o základný predpoklad efektívnej práce.

Priebeh záchranných prác je podmienený týmito faktormi:

- jasné definovanie mimoriadnej udalosti,
- druh opatrení, ktoré treba zabezpečiť,
- určenie zodpovedných osôb pri vedení jednotlivých tímov,
- interpersonálna komunikácia medzi jednotlivými záchrannými tímami – záchrannými zložkami,
- akceptovanie vzájomného pôsobenia na mieste zásahu,
- konštruktívne prerozdelenie úloh v rámci naliehavosti pri poskytovaní pomoci,
- prostriedky potrebné na zabezpečenie výkonu.

IV. Medzinárodná poradná skupina pre pátranie a záchranu (INSARAG)

Medzinárodná poradná skupina pre vyhľadávanie a záchranu (International Search and Rescue Advisory Group – INSARAG) bola založená v roku 1991 na základe iniciatív medzinárodných tímov USAR, ktoré reagovali na zemetrasenie v Arménsku v roku 1988 a zemetrasenie v Mexico City v roku 1985. INSARAG je globálna sieť viac ako 90 členských štátov a organizácií zastrešených Organizáciou Spojených národov. INSARAG sa zaoberá mestským vyhľadávaním a záchranou (USAR – Urban Search And Rescue) a súvisiacimi problémami. Jej cieľom je vytvoriť minimálne medzinárodné štandardy pre tímy USAR a metodiku pre medzinárodnú koordináciu reakcie na následky zemetrasení a katastrof v zrútených štruktúrach. Sekretariát

¹³⁰ Ministerstvo vnútra SR. MUSAR - Pátracie a záchrannárske činnosti stredného rozsahu v mestskom prostredí.

¹³¹ Trend.sk.6.2.2023. Slovensko vysiela do Turecka hasičov aj horských záchranárov.

INSARAG sa nachádza na Úrade OSN pre koordináciu humanitárnych záležitostí (OCHA – United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs).¹³²

4.2 Funkcie, kompetencie a úlohy členov záchranného tímu

Každý záchranný tím je zložený z členov, ktorým sú priradené príslušné funkcie s určenými úlohami, kompetenciami a zodpovednosťami. Za organizáciu činnosti tímu a za účelné využitie techniky, látok a vecných prostriedkov na mieste zásahu zodpovedá vedúci tímu – veliteľ.

Veliteľ zásahu (zásahového tímu) podľa situácie na mieste zásahu plní tieto úlohy:

- organizuje záchranné a likvidačné práce s prihliadnutím na koordináciu zložiek integrovaného záchranného systému (IZS),
- velí tímu / tímom, určuje postupy,
- koordinuje činnosť tímu s ďalšími zložkami,
- informuje – komunikuje,
- zabezpečuje prieskum a vyhodnocovanie situácie,
- rozhoduje o zvolávaní ďalších síl a prostriedkov,
- organizuje výkon odborných služieb na mieste zásahu,
- organizuje spojenie na mieste zásahu ako aj spojenie medzi miestom zásahu a príslušným operačným a informačným strediskom,
- zabezpečuje súčinnosť so zložkami IZS a súčinnosť s orgánmi miestnej štátnej správy, orgánmi územnej samosprávy a inými právnickými a fyzickými osobami, ktoré poskytujú špeciálne služby a ďalšiu pomoc,
- vyhlasuje zodpovedajúci stupeň poplachu,
- vytvára zálohu síl a prostriedkov a organizuje výmenu zasahujúcich tímov.

Člen tímu – záchranár na mieste zásahu vykonáva tieto činnosti:

- plní úlohy určené veliteľom,
- vyhodnocuje situáciu,
- ak vznikne bezprostredné ohrozenie života zasahujúcich alebo zachraňovaných, je oprávnený meniť rozhodnutia veliteľa zásahu,
- informuje veliteľa zásahu o plnení úloh a o situácii,
- plní pridelené úlohy pri zdolávaní mimoriadnej udalosti – záchranné práce,
- poskytuje prvú pomoc osobe/osobám v tiesni.

Príklad konkrétneho záchranného tímu s funkciami, kompetenciami a úlohami:

- Veliteľ (líder) – velí a určuje spôsob práce / nasadenia, ale nesie aj zodpovednosť za prácu členov tímu.
- Zástupca veliteľa – riadi a kontroluje priebeh nasadenia a plnenia úloh na mieste. V prípade neprítomnosti veliteľa ho zastupuje v plnej miere.

¹³² INSARAG. 2021. *This is INSARAG. 30 Years of Preparedness and Response – Anniversary Edition*.

- Spojár / dokumentarista – zabezpečuje spojenie medzi záchranármi (členmi tímu), medzi tímom a velením, medzi velením a štábom, zabezpečuje fotodokumentáciu a písomnosti z miesta udalosti.
- Lekár (medik, zdravotník) – zabezpečuje zdravotný stav členov tímu a riadi poskytovanie predlekárskej prvej pomoci zachraňovaným (prvá pomoc, triedenie zranených, atď.).
- Záchranár – záchranár špecialista – vykonáva záchranné práce a špeciálne úlohy pri záchranných prácach:
 - hasič – je všeobecný názov zaužívaný pre členov záchranných tímov, ktorý môžeme meniť, napríklad hasič / hasič-záchranár / záchranár,
 - lezec – vykonáva záchranu z výšok a nad voľnou hĺbkou,
 - potápač – vykonáva práce pod vodou ako napríklad vyhľadávanie vecí, pátranie po utopených, technickú činnosť na opravách a kontrole,
 - pyrotechnik – v prípade podozrenia rieši situácie, kde je potrebné odstránenie a likvidácia výbušného materiálu ako sú míny, nevybuchnuté granáty, bomby, atď., alebo je nutnosť vykonať riadený výbuch,
 - plavec – rieši problematiku vodnej záchrannej a pátracej služby,
 - psovod – vykonáva činnosť pátrania po osobách a veciach, ale aj po látkach (napríklad horľavina alebo výbušnina).

V mieste zásahu koordináciu zložiek pri spoločnom zásahu riadi veliteľ zásahu sám alebo prostredníctvom ním zriadených výkonných orgánov. Pre vyššiu efektívnosť práce tímu je veľmi dôležitá vzájomná komunikácia na úrovni:

- veliteľ – zástupca
- veliteľ – zástupca – tím

Komunikácia na všetkých úrovniach sa deje na začiatku, počas nasadenia, na konci (brífing, debriefing), a to po stránke profesionálnej ako aj ľudskej (priateľskej).

Práca záchranných tímov v teréne si vyžaduje byť pripravený na tieto skutočnosti:

- obetovanie sa,
- práca ako poslanie,
- nepredvídateľnosť situácie,
- práca v náročných podmienkach (zima, špina, hluk, dážď a pod.),
- ohrozenie vlastného života,
- rýchle rozhodovanie,
- emocionálne vypätie,
- komunikovanie s ľuďmi v kritických situáciách,
- zvýšená miera odolnosti voči napätiu, záťaži,
- nutná sebakontrola,
- vysoké nároky na prípravu,
- práca v malom kolektíve,
- nestále pracovné prostredie,
- dlhé smeny, pohotovosť.

4.3 Zdravotný záchranný tím

Po zemetrasení na Haiti v roku 2010 stovky tímov lekárskej pomoci prišli na pomoc preťaženému miestnemu zdravotnému systému, pričom mnohé z týchto tímov boli nedostatočne pripravené a bez licencie na klinickú prax v rámci krajiny. Pokusy o koordináciu ich nasadenia a operatívneho riadenia zlyhali, čo viedlo k neblahej situácii pre postihnutú populáciu. Globálna medicínska komunita si uvedomila a zaviazala sa, že sa už nesmú opakovať rovnaké chyby.

V súčasnosti je koordinácia síl a prostriedkov jadrom rýchlej a účinnej reakcie v núdzových situáciách a pri poskytovaní humanitárnej pomoci. Vlády majú primárnu úlohu a zodpovednosť rozvíjať účinné domáce zdravotné systémy, integrovať všetky zdravotnícke programy manažmentu katastrof do národných plánov a posilniť kapacity pre koordinované reakcie na krízové situácie, ktoré súvisia so zdravím. V prípade rozsiahlych katastrof sa národné orgány často obracajú na medzinárodné spoločenstvo so žiadosťou o poskytnutie vyškolených zdravotných záchranných tímov, aby boli čo najrýchlejšie a najefektívnejšie nasadené v postihnutých oblastiach.¹³³

Všeobecné úlohy zdravotného záchranného tímu pri katastrofách

Vo všetkých fázach katastrofických udalostí zohráva zdravotný záchranný tím ústrednú úlohu v reakcii na núdzové situácie pri záchrane ľudských životov a ochrane zdravia zasiahnutej populácie. Pred katastrofami, počas nich a po nich členovia zdravotných záchranných tímov vykonávajú edukačné činnosti a intervencie na ochranu verejného zdravia. Poskytujú prvú pomoc, pokročilú klinickú starostlivosť a lieky na záchranu života, posudzujú, triedia a ošetrojú zranených, sledujú aktuálne potreby fyzického a duševného zdravia. Pomáhajú tiež s organizačnou logistikou, spolupracujú na vývoji prevádzkových protokolov a bezpečnostných opatrení, vykonávajú štatistickú analýzu údajov na úrovni jednotlivcov a komunity.

Členovia záchranných tímov okrem toho aktivujú organizačné plány núdzových operácií, podieľajú sa na systémoch riadenia incidentov, dohliadajú na používanie osobných ochranných prostriedkov a poskytujú krízové vedenie a komunikáciu, pričom často vystavujú svoje zdravie ohrozeniu. V komunitách zriaďujú prístrešky, organizujú odbery krvi a poskytujú pomoc obyvateľom s nedostatočnými službami vrátane riešenia sociálnych potrieb. Pomáhajú pri starostlivosti o zraniteľných seniorov, asistujú pri pôrodoch, pracujú na zlúčení rodín oddelených počas záchranných akcií. Katastrofy kladú mimoriadne požiadavky na systémy zdravotnej starostlivosti a často testujú vedomosti, zručnosti, schopnosti a osobné nasadenie všetkých zdravotníckych pracovníkov.¹³⁴

¹³³ WHO. 2020. *Emergency Medical Team Coordination Cell (EMTCC). Coordination handbook*.

¹³⁴ *Nurses in Disaster Preparedness and Public Health Emergency Response*. 2021. National Library of Medicine.

Počas katastrof členovia zdravotných záchranných tímov pôsobia tiež v útulkoch, v ktorých sú ubytovaní ľudia vysídlení následkom mimoriadnych udalostí. Títo ľudia vrátane detí, starších a ľudí s chronickými zdravotnými problémami, sú často ekonomicky znevýhodnení a veľmi zraniteľní voči zdravotným dôsledkom katastrofy. Zdravotné tímy pomáhajú zabezpečiť, aby evakuovaným osobám bola poskytnutá primeraná starostlivosť, vrátane fyzických a duševných chorôb. Môžu tiež pomôcť predchádzať zbytočným úmrtiam, ktoré by mohli byť spôsobené prerušením poskytovania služieb zdravotnej starostlivosti.

Výzvy a riziká humanitárneho ošetrovateľstva

Humanitárne ošetrovateľstvo priamo súvisí s katastrofami, zdravotné krízy sa môžu vyskytnúť kedykoľvek a kdekoľvek. Poskytovatelia humanitárnej zdravotnej starostlivosti čelia značným rizikám, medzi ktoré patrí najmä:

- **fyzické a život ohrozujuce nebezpečenstvo:** potreba humanitárneho ošetrovateľstva je najžiadanejšia hlavne na nebezpečných miestach, vrátane vojnových zón, utečeneckých táborov a odľahlých lokalít s malými zdrojmi;
- **kultúrne rozdiely:** členovia humanitárnych ošetrovateľských zložiek, ktorí vykonávajú humanitárnu prácu mimo domáceho prostredia, môžu zažiť odlišné miestne zvyky a náboženské praktiky, ktoré spochybňujú ich vlastné presvedčenie alebo princípy;¹³⁵
- **psychický stres:** podmienky v núdzovom prostredí môžu členov vystaviť riziku vyhorenia a vystavenia utrpeniu, ktoré môže viesť až k depresii.

Napriek týmto výzvam a rizikám je pre mnohých ošetrovateľov príležitosť pomôcť najzraniteľnejšej populácii v čase veľkej núdze tou najcennejšou prácou v ich kariére.

Vzdelávanie personálu zdravotných záchranných tímov

V oblasti vzdelávania zdravotníckeho personálu pre záchranné tímy je prioritné efektívne školenie postavené na dôkazoch. Prierezové kompetencie pre školenie v multidisciplinárnej zdravotnej pomoci a reakcii na núdzové udalosti vrátane vývoja noriem a usmernení sú:

- rozpoznať potenciálnu krízovú udalosť a implementovať počiatočné opatrenia,
- uplatňovať princípy riadenia krízových udalostí,
- demonštrovať zásady bezpečnosti pri krízových udalostiach,
- rozumieť inštitucionálnemu plánu núdzových operácií,
- demonštrovať efektívnu komunikáciu krízových udalostí,
- pochopiť systém velenia incidentov a svoju úlohu v ňom,
- ukázať vedomosti a zručnosti potrebné na splnenie úloh počas krízovej udalosti.

¹³⁵ Murgová, Anna – Jackulíková, Mária. – Popovičová, Mária. 2022. *Ošetrovateľstvo migrantov z vojnových konfliktov*, s. 58.

Záchranné zdravotnícke zložky

Systém poskytovania zdravotnej starostlivosti postavený na existencii samostatných poskytovateľov zdravotnej starostlivosti má počas krízových situácií náročnú úlohu. Treba zabezpečiť pripravenosť fungovania systému vo všetkých krízových situáciách, ktoré vyžadujú nutné vyhlásenie niektorého z krízových stavov.

Pokryť spektrum nárokov poskytovania zdravotnej starostlivosti tak v štandardných, ako i v neštandardných podmienkach si vyžaduje systémové riešenie, vychádzajúce z aktuálnych a reálnych možností poskytovateľov starostlivosti. Dotýka sa to týchto úrovní:

- 1) Štandardná prednemocničná neodkladná starostlivosť prostredníctvom záchranného systému, respektíve zdravotného záchranného systému, v zmysle zákona o integrovanom záchrannom systéme. Nástrojom záchranného systému je záchranný reťazec so svojim reťazcom prežitia z priestoru výskytu zdravotného postihnutia až po priestor nemocničnej starostlivosti, pričom sa využíva integrácia všetkých zložiek prednemocničnej neodkladnej starostlivosti.
- 2) Adaptácia záchranného systému do prostredia hromadných nešťastí prostredníctvom územného havarijného systému v zmysle požiadaviek zákona o prevencii závažných havárií, a to buď samostatne v rámci pôsobnosti nositeľa prednemocničnej neodkladnej starostlivosti, alebo v spolupráci s ostatnými nositeľmi tiesňových služieb v prostredí Integrovaného záchranného systému. Nástrojom zdravotníctva vo vnútri havarijného plánu správneho celku je traumatologický plán, ktorý rieši potreby zdravotnej starostlivosti a možnosti poskytovateľov pri výskyte hromadného postihnutia osôb. Ústrednú úlohu v koordinácii prednemocničnej neodkladnej starostlivosti vo vzájomnej previazanosti poskytovateľov zdravotnej starostlivosti (ambulantnej, neodkladnej nemocničnej a lôžkovej, hygienickej) zohráva príslušná zdravotná záchranná služba.
- 3) Prispôsobenie celej štruktúry poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a záchranného systému na mechanizmus zaistovania potrebných dodávok zdravotných služieb a potrieb prostredníctvom krízového systému.¹³⁶ Nástrojom pre zaistovanie potrebných dodávok prác a služieb je krízový plán správneho celku, ktorý obsahuje nutné dodávky zdravotných prác a služieb obyvateľstvu postihnutého správneho celku, bez ktorých nie je možné prekonať krízovú situáciu a dodávatelia zaistujú tieto potreby prostredníctvom plánu krízovej pripravenosti.¹³⁷

¹³⁶ Ministerstvo zdravotníctva SR. Odbor Krízového manažmentu. In: Zdravotná starostlivosť.

¹³⁷ Masár, Oto et al. 2016. *Kompendium medicíny katastrof pre študentov medicíny*, s. 17-19.

Kompetencie tímu zdravotníckych pracovníkov v záchrannej zdravotnej službe

Pre efektívne poskytovanie zdravotnej pomoci v prípadoch poskytovania neodkladnej zdravotnej starostlivosti je nevyhnutná vzájomná kooperácia a súhra tímu zdravotníckych pracovníkov, čo znamená rýchle, rozhodné a správne konanie.

Záchranný zdravotnícky tím je tvorený skupinami zdravotníckych odborníkov a podporného personálu, ktorých cieľom je poskytovať priamu klinickú starostlivosť ľuďom postihnutým katastrofou alebo núdzovými situáciami. Ide o vládne (civilné aj vojenské) a mimovládne tímy, ktoré je možné ďalej klasifikovať ako národné alebo medzinárodné, v závislosti od oblasti reakcie. Koordinačná zložka záchranného zdravotníckeho tímu zachytáva národný a medzinárodný rozmer reakcie zdravotníckych humanitárnych tímov, ako aj rôznorodosť špecializovaných a podporných tímov. Vzťahuje sa na každý tím, od veľmi malých skupín zdravotníckeho personálu, ktorí prichádzajú s batohmi, až po veľké profesionálne tímy z medzinárodných a mimovládnych organizácií či vlád. Môže ísť o tímy pôsobiace v poľných nemocniciach, ale aj mimo nich.

Kompetencie lekára, zdravotníckeho záchranára a sestry v záchrannej zdravotnej službe

Kompetencie zdravotníckych pracovníkov v záchrannej zdravotnej službe, v zdravotníckych povolaniach lekár, zdravotnícky záchranár a sestra, sa stali v posledných rokoch častým predmetom zmien. V odbore urgentná zdravotná starostlivosť dlhodobo rezonujú otázky možného odovzdávania niektorých kompetencií lekára záchrannej zdravotnej služby zdravotníckemu záchranárovi a sestre. Silná podpora presunu kompetencií je predovšetkým v prostredí zdravotníckych záchranárov. Zdravotníci záchranári majú vedomosti a zručnosti na zvýšenie kompetencií, avšak niektorí lekári sú zásadne proti. Definovanie kompetencií zdravotníckych pracovníkov v záchrannej zdravotnej službe nemá len charakter určenia oprávnení zdravotníckeho pracovníka, ale často sa zabúda na to, že je súčasne vymedzením zákonných povinností pracovníka, zasiahnuť v konkrétnom prípade zákonným spôsobom.

Slovenská právna úprava kompetencií záchranného zdravotníckeho tímu

Kompetencie tímu zdravotníckych záchranárov a sestier na Slovensku sú značne odlišné od kompetencií zdravotníckych pracovníkov v iných krajinách Európy a sveta. Právne pramene, ktoré upravujú kompetencie zdravotníckych pracovníkov záchrannej zdravotnej služby, majú podzákonný charakter. Základným právnym predpisom je v tomto prípade vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 321/2005 Z. z. o rozsahu praxe v niektorých zdravotníckych povolaniach. Ďalej je to nariadenie vlády č. 296/2010 Z. z. o odbornej spôsobilosti na výkon zdravotníckeho povolania, spôsobe ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, sústave špecializačných odborov a sústave certifikovaných pracovných činností. Tejto problematike sa okrajovo týka aj vyhláška Ministerstva zdravotníctva č. 306/2005 Z. z., ktorou sa ustanovuje zoznam sesterských diagnóz. V neposlednom rade je dôležitým právnym predpisom aj výnos Ministerstva zdravotníctva z 11. marca 2009 č. 10548/2009-OL, ktorým sa

ustanovujú podrobnosti o záchranej zdravotnej službe.¹³⁸ Reakciou na krízovú situáciu spôsobenú pandémiou Covid 19 bola vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky 295/2020 Z.z. o zmene rozsahu praxe v niektorých zdravotníckych povolaniach.¹³⁹

Kompetencie záchranárov na Slovensku upravuje vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 334/2010 Z. z ., ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva zdravotníctva č. 321/2005 Z. z. o rozsahu praxe v niektorých zdravotníckych povolaniach v znení neskorších predpisov (časť 132, s. 2703). V uvedenej vyhláške sa medzi zdravotníckymi záchranármi radia aj:

- zdravotnícky pracovník vo Vojenskom zdravotníctve ozbrojených síl v zdravotníckych povolaniach lekár a zdravotnícky záchranár.
- zdravotnícki záchranári v ambulanciách Hasičského záchranného zboru.
- zdravotnícki záchranári v ambulanciách Horskej záchranej služby.

Kompetencie môžeme rozdeliť na

- spoločné kompetencie – bez rozdielu špecializácie a vzdelania (sestry, záchranári).
- špeciálne kompetencie – podľa stupňa vzdelania, buď a) zdravotnícky záchranár so špecializáciou, respektíve diplomovaný zdravotnícky záchranár, alebo b) vysokoškolsky vzdelaný zdravotnícky záchranár – bakalársky stupeň urgentnej zdravotnej starostlivosti.¹⁴⁰

Odporúčania na riešenie kritických situácií pre zdravotníckych záchranárov

Bydžovský uvádza tieto odporúčania pre zdravotníckych záchranárov:

- nemôžete garantovať výsledok, ale musíte garantovať správny postup,
- buďte dobre oboznámení so svojim vybavením na poskytovanie pomoci a používajte overené a nacvičené postupy,
- vykonávajte len tie vyšetrenia u pacienta, ktoré môžu ovplyvniť váš ďalší postup,
- buďte opatrní, snažte sa predvídať a vždy včas rozpoznať nebezpečenstvo,
- pamätajte vždy ako na svoju bezpečnosť, tak aj na bezpečnosť pacienta,
- používajte postup ABCDE:
 - A – Air-Way (dýchacie cesty)
 - B – Breathing (dýchanie)
 - C – Circulation (krvný obeh)
 - D – Disability (neurologické problémy)
 - E – Exposure and Everything else (celkové vyšetrenie a ostatné potrebné)

¹³⁸ Čurila, Dušan. 2012. *Kompetencie lekára, zdravotníckeho záchranára a sestry v záchranej zdravotnej službe*.

¹³⁹ Zákon č. 578/2004 z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov § 4cn.

¹⁴⁰ VYHLÁŠKA Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky 334/2010 Z. z., z 9. júla 2010, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky č. 321/2005 Z. z. o rozsahu praxe v niektorých zdravotníckych povolaniach.

1. Pokiaľ sa stav pacienta zhoršuje, opakujte postup ABCDE.
2. Pokiaľ to nejde, majte plán B a C.
3. Ak si neviete poradiť, zavolajte pomoc.
4. Využívajte príležitosti na edukáciu a tréning, pripravujte sa na krízové situácie, „čo by som robil keby...“¹⁴¹

4.4 Špecifiká vedenia ľudí v záchrannom tíme

Vedenie ľudí je špecifickým druhom riadenia, v ktorom sa prelínajú prvky sociálnych systémov s prvkami riadenia biologických a psychologických systémov. Človek je nielen obdarený určitou fyziológiou a psychikou, ale je zároveň súčasťou užšieho a širšieho spoločenského prostredia. Najdôležitejší nástroj vedenia ľudí sú metódy ich vedenia.

Pred voľbou vhodnej metódy vedenia ľudí je rozhodujúcim faktorom **rešpektovanie základných špecifických črt kritických situácií**, medzi ktoré začleňujeme:

- zložitost', neprehľadnosť a dynamiku vývinu krízových situácií,
- vysokú mieru ohrozenia bezpečnosti vedúceho pracovníka i jeho podriadených pri plnení svojich povinností,
- vysoký stupeň zodpovednosti vedúceho pracovníka za bezpečnosť svojich podriadených,
- vysoký stupeň zodpovednosti vedúceho pracovníka za splnenie úloh obrany, ochrany a bezpečnosti ohrozených osôb a hodnôt,
- vysoký stupeň rizika v predpokladanom dopade prijímaných rozhodnutí.

Ďalším rozhodujúcim faktorom pri výbere vhodnej metódy vedenia ľudí je **štádium vývoja krízy**, ktoré má nasledovné špecifické charakteristiky:

- časový faktor,
- miera akútности nebezpečenstva ohrozenia života, zdravia i majetku,
- počet a pripravenosť zasahujúcich,
- stav ohrozených osôb,
- vlastnosti krízovej situácie, prostredie atď.

V jednotlivých štádiách vývoja krízy sa uplatňujú najmä metódy:

- vedenie prikazovaním – rieši sa velením resp. určením danej úlohy,
- metóda presvedčovania – vyžaduje náročné, systematické a dlhodobé pôsobenie, pričom konečný efekt možno očakávať v dlhšom časovom horizonte,
- metóda príkladu – vyžaduje si odbornú znalosť vedúcich členov tímu pri praktickej ukážke plnenia úloh na tvare miesta alebo udalosti,

¹⁴¹ Bydžovský, Jan. 2016. *Základy akutní medicíny*, s. 19 – 20.

- metóda hodnotenia ľudí – uplatňuje využívanie ekonomických nástrojov pri ovplyvňovaní správania; mali by viesť k pozitívnej motivácii na plnenie úloh a dosahovanie cieľov,
- vedenie pomocou informácie – je súbor systémov na monitorovanie rizík, ktorý poskytuje okamžitý prehľad o pohľadávkach a lepšiu kontrolu nad riadením rizika a príležitostí. Pomocou nástroja *informácie* máme prístup k väčšej škále podkladov, publikácií, či reportov o rizikách. Jasne prezentované informácie a analýzy nám pomôžu sledovať vývoj a momentálny stav situácie, udalosti a zachytiť prípadne eliminovať prípadné riziká.

5 OSOBNOSŤ ZÁCHRANÁRA A ETIKA ZÁCHRANÁRSKÝCH ČINNOSTÍ

V záchranskej práci osobnosť záchranára zohráva kľúčovú úlohu pri zvládaní situácie a vykonávaní záchranských činností. Profesia záchranára je rizikové povolanie, keďže pravdepodobnosť vzniku psychickej a fyzickej záťaže je v tejto profesii vysoká. Záchranár vykonáva činnosti, ktoré kladú veľké nároky na fyzickú, psychickú a materiálnu vybavenosť. V tomto zmysle sa profesia záchranára odlišuje od bežného povolania a vyžaduje si celoživotné vzdelávanie a praktické nacvičovanie modelových situácií. Činnosť záchranára musí byť v súlade s etickými princípmi humanitárnych činností.

5.1 Osobnosť človeka

V súčasnosti existuje množstvo definícií osobnosti človeka. Jedna z nich hovorí, že osobnosť je jedinečný a integrovaný celok vnútorných čŕt, dispozícií a duševných aktivít človeka, ktoré vznikajú socializáciou a pretváraním vrodených daností človeka a cez ktoré sa lámu všetky vonkajšie vplyvy. Osobnosť je teda pojem, ktorý poukazuje na individuálnu jednotu a integritu človeka, jednotu jeho duševných vlastností a dejov založenej na integrite telesnej, duševnej a duchovnej dimenzie, ktorá sa utvára a prejavuje v jeho spoločenských vzťahoch (sociálna dimenzia).

Mnohé ďalšie definície osobnosti uvádzajú integritu osobnosti a celistvosť psychických štruktúr ako aspekty osobnosti človeka, ktoré určujú:

- jedinečnosť rozvoja, usporiadania a prejavu osobnosti,
- spätosť psychického s fyzickým,
- spoločenskú povahu,
- úsilie aktívneho začlenenia sa do okolia.

Významným znakom osobnosti je to, že jej vlastnosti tvoria jednotný celok, štruktúru. Vlastnosti osobnosti klasifikujeme do základných skupín psychických vlastností osobnosti:

- schopnosti
- charakter
- temperament
- záujmy

Okrem základných skupín vlastností osobnosti sa sem zaraďujú aj potreby, motivačné (aktivačné) tendencie, postoje, zameranosť a pod.

5.2 Charakteristika osobnosti záchranára

Počas mimoriadnych udalostí vstupujú do rôznych situácií špeciálne pripravovaní ľudia, ktorých môžeme hromadne označiť ako záchranári. Ide o záchranárov, hasičov, policajtov,

zdravotníkov, vojakov, ale aj civilistov. Už zo samotného označenia „záchránár“ vyplýva, že ide o zameranie, do ktorého človek vstupuje s úmyslom zachraňovať.

Môžeme poukázať na fakt, že do profesií, pre ktoré je spoločným menovateľom „pomáhať“ nevstupujú len jednotlivci s tzv. čistým úmyslom pomáhať iným, ale častokrát pre nich býva motiváciou vidina sociálneho zabezpečenia, možnosť ubytovania a čerpania ďalších výhod, ako aj fakt, že poniektorí si vyberajú tieto profesie z dôvodu obmedzeného výberu zamestnania v mieste bydliska. Je samozrejmé, že záujemcovia o profesiu hasiča, policajta a vojaka musia úspešne absolvovať vstupné testy (psychologické, fyzické). Po povinnej odbornej príprave vstupujú do výkonu konkrétnej profesie záchránára a často sa stávajú priamymi účastníkmi mimoriadnych udalostí, ktoré ich rôzne ovplyvňujú.

Ako sme už uviedli, z hľadiska vysokej pravdepodobnosti vzniku psychickej a fyzickej záťaže je profesia záchránára rizikové povolanie. Práca záchránára kladie vysoké nároky na fyzickú, psychickú, ale aj na materiálnu vybavenosť. Presnejšia charakteristika záchránára sa viaže na konkrétnu činnosť a organizáciu pre ktorú pracuje. Záchránári, hasiči, zdravotnícki záchránári, horskí záchránári, banskí záchránári, príslušníci policajného zboru a iní členovia záchranných tímov majú zásadne rozdielnu náplň činnosti, ktorú v prípade zásahu vykonávajú. Z toho vyplývajú aj rozdielne požiadavky na výkon jednotlivých záchránárov.

Mnohí autori sa problematike záchránarov venujú len z pohľadu ich špecializácie, najčastejšie analyzujú ich schopnosti ako súbor predpokladov pre vykonávanie určitej činnosti, osobnostné charakteristiky, etiku pomáhajúceho, požiadavky na osobnosť záchránára a pod. Podľa štúdií medzi typické osobnostné charakteristiky záchránarov patrí vysoká odolnosť voči záťaži, ochota podstúpiť veľké riziko a orientácia na činnosť. Ide o rysy, ktoré pozitívne prispievajú ku zvládnutiu napätých situácií. K osobnostným charakteristikám záchránarov patrí ďalej potreba riadiť, vysoká potreba stimulácie, okamžité vyhodnocovanie vecí, neschopnosť povedať nie.¹⁴²

K nutnej osobnostnej výbave každého záchránára patrí najmä schopnosť zvládať veľkú psychickú záťaž. Táto práca predurčuje záchránarov na to, aby zdolávali náročné situácie ohrozenia ľudského života, aby boli schopní pracovať v improvizovaných podmienkach, ovládali svoje emócie, boli svedkami životných tragédií a spolurozhodovali o prežití, či neprežití človeka. Zároveň nastupujúci záchránári očakávajú, že budú vystavení týmto situáciám, chcú zachraňovať ľudské životy, chcú ľuďom pomáhať.

Dôležitou schopnosťou záchránára patrí kritické myslenie, čo je cielené, kontrolované myslenie, založené na dôkazoch a faktoch, nie na domnienkach alebo emóciách. Je to myslenie vyžadujúce stratégie, ktoré posilňujú ľudský potenciál a kompenzujú problémy spojené s ľudskou prirodzenosťou. Myslieť kriticky znamená schopnosť rýchlo a systémovo riešiť niekedy zdanlivo neriešiteľné situácie. Kritické myslenie je kľúčom k predchádzaniu a riešeniu problémov. Ten, kto kriticky nemyslí, sa mnohokrát stáva súčasťou problémov, nie ich

¹⁴² Andršová, Alena. 2012. *Psychologie a komunikace pro záchránáře*.

riešení. Záchranár musí neustále vyhodnocovať a robiť komplexné rozhodnutia, prispôbovať sa novým situáciám a musí byť schopný aplikovať svoje teoretické znalosti do praxe.

Nevyhnutné je odhodlanie zachraňovať, schopnosť potlačiť strach a dôvera v seba samého. Záchranára však ovplyvňujú aj rôzne motívy. Tie sa časom menia, od túžby po sebarealizáciu, prekonávania prekážok či seba samého, k radosti z dobre vykonanej práce a pocitu naplnenia vyplývajúceho z rešpektu a ocenenia okolia. Ďalším významným faktorom pre prekonávanie prekážok sú city. Rozhodovanie záchranára závisí aj od terénu, dôležitú úlohu tu zohráva taktická pripravenosť. Taktiku záchrany, jej plánovanie a s tým súvisiace činnosti by sa mal záchranár učiť na cvičisku a nie v mimoriadnej situácii, nakoľko sa môže dopustiť fatálnej chyby, čo môže mať za následok veľké poškodenie zdravia, či dokonca smrť zachraňovaného alebo záchranára.¹⁴³

Na záver tejto kapitoly zhrňme základné osobnostné predpoklady a charakteristiky pre profesiu záchranára:

- odolnosť voči záťažovým situáciám,
- kritické myslenie,
- vysoká miera sebakontroly,
- schopnosť potlačiť strach a podstúpiť veľké riziko,
- schopnosť rýchlo vyhodnocovať situácie a rýchlo sa rozhodovať,
- empatické správanie a s tým súvisiaca verbálna i neverbálna komunikácia,
- fyzická zdatnosť a zručnosť,
- ochota ďalšieho vzdelávania.

5.3 Etické princípy záchranárskych činností

Práca záchranára je súčasťou humanitárnej pomoci. Humanitárna pomoc je materiálna alebo logistická pomoc poskytovaná prevažne v reakcii na humanitárne krízy vrátane prírodných katastrof a katastrof spôsobených ľudskou činnosťou. Prvoradým cieľom humanitárnej pomoci je záchrana životov, zmiernenie utrpenia a podpora ľudskej dôstojnosti. Možno ju odlíšiť od rozvojovej práce, ktorá sa snaží riešiť základné sociálno-ekonomické faktory, ktoré by mohli viesť ku krízam či núdzovým situáciám.¹⁴⁴

Humanitárne zásady sú základom každej humanitárnej práce. Usmerňujú humanitárnu činnosť a ich uplatňovanie je nevyhnutné na odlíšenie humanitárnej činnosti od iných foriem aktivít a pomoci. V rámci poskytovania humanitárnej pomoci sú kľúčové tieto štyri zásady:

Ľudskosť: Ľudské utrpenie musí byť čo najrýchlejšie miernené či zastavené vhodnými aktivitami.

¹⁴³ Riedl, Alfred – Schelten, Andreas. 2013. *Grundbegriffe der Pädagogik und Didaktik beruflicher Bildung*.

¹⁴⁴ *The Sphere Project Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response*.

Neutralita: Humanitárni pracovníci nesmú zaujať pozíciu žiadnej zo znepriatelených strán v konflikte a taktiež sa nesmú miešať do kontroverzných situácií politického, rasovo orientovaného, náboženského či ideologického pôvodu.

Nestrannosť: Humanitárna pomoc má byť adresovaná v závislosti od núdze a potreby pomoci postihnutým jedincom. Má byť prvotne poskytnutá tým, ktorých zranenia či utrpenie sú najväčšie. Nesmie robiť výnimky ani zvýhodňovanie na základe národnosti, rasy, pohlavia, náboženského presvedčenia atď.

Nezávislosť: Humanitárna pomoc má byť nezávislá od politických, ekonomických, vojenských a iných cieľov.¹⁴⁵

Práca záchranných tímov v teréne si vyžaduje pripravenosť na tieto skutočnosti:

- práca ako poslanie, obetavosť,
- nepredvídateľnosť situácie,
- práca v náročných podmienkach (zima, špina, hluk, dážď a pod.),
- ohrozenie vlastného života,
- rýchle rozhodovanie,
- emocionálne vypätie,
- komunikovanie s ľuďmi v kritických situáciách,
- zvýšená miera odolnosti voči napätiu a záťaži,
- nutná sebakontrola,
- vysoké nároky na prípravu,
- práca v tíme,
- nestále pracovné prostredie,
- dlhé smeny, pohotovosť.¹⁴⁶

Etické prístupy záchranných tímov USAR

1. Etické správanie nasadených členov tímu USAR ako aj miestnych predstaviteľov postihnutej krajiny je prvoradým záujmom INSARAG, ktorý pomáha v postihnutých krajinách.
2. Tímy USAR by sa vždy mali snažiť byť vnímané ako zástupcovia dobre organizovanej, kvalitne vyškolenej skupiny špecialistov, pripravených a sústredených pomôcť komunitám, ktoré potrebujú odbornú pomoc. Mali by sa postarať o to, aby výsledok ich činnosti bol pozitívny a aby sa vynikajúco správali v pracovnom a spoločenskom prostredí.
3. Súčasťou etických prístupov tímov USAR je dbať na ľudské práva, právne, morálne a kultúrne otázky týkajúce sa vzťahov medzi členmi záchranného tímu a postihnutou komunitou.
4. Všetci členovia tímov USAR sú ambasádormi svojho tímu, svojej krajiny a reprezentujú širšiu komunitu INSARAG. Akékoľvek porušenie zásad alebo nevhodné správanie členov tímu je považované za neprofesionálne. Akékoľvek nevhodné správanie môže diskreditovať

¹⁴⁵ CHS Aliance. 2014. *Základná humanitárna norma kvality a zodpovednosti*, s. 8.

¹⁴⁶ Pastuchová Neumanová, Andrea. 2017. *Vybrané kapitoly psychosociálnej práce prezáchranárov*, s. 53.

dobrú prácu tímov USAR, čo sa môže negatívne odraziť na výkonoch dotknutých tímov, na povesti ich vysielajúcich krajín, ako aj širšej komunity INSARAG.

5. Členovia USAR tímu počas nasadenia nikdy nesmú zneužívať žiadnu situáciu alebo príležitosť. Všetci členovia tímu majú zodpovednosť správať sa vždy profesionálnym spôsobom.
6. Tímy USAR, ktoré sú nasadené na medzinárodnej úrovni, musia byť sebestačné, aby neboli bremenom pre už tak preťaženú oblasť či krajinu, ktorej sa snažia pomôcť.

Záchranári INSARAG pracujú v súlade s humanitárnymi princípmi, ktoré tvoria jadro každej akcie humanitárnej činnosti.

Citlivé otázky kultúrnych rozdielov, na ktoré je potrebné brať ohľad pri záchranárskych činnostiach:

- hodnota, ktorú miestna komunita pripisuje životu,
- kultúrne povedomie vrátane rasy, náboženstva a národnosti,
- nosenie slnečných okuliarov počas rozhovorov môže byť považované za nevhodné,
- komunikačné bariéry spôsobené jazykovými rozdielmi,
- rozdiely v pracovnej etike a hodnotách,
- rôzne miestne oblečenie,
- miestne zvyky týkajúce sa jedla a mravov,
- miestne postupy presadzovania práva,
- miestna politika v oblasti zbraní,
- miestne životné podmienky, návyky vodičov a miestne obyčaje,
- miestna politika používania rôznych liekov,
- užívanie alkoholu a nelegálnych drog,
- zaobchádzanie s citlivými informáciami,
- použitie pátracích psov,
- starostlivosť a zaobchádzanie s pacientmi a/alebo zosnulými,
- dress code alebo štandardy,
- rodové obmedzenia,
- rekreačné obmedzenia,
- obmedzenia miestnej komunikácie a akceptovaný spôsob,
- zhotovovanie a ukazovanie obrázkov obetí alebo štruktúr,
- zbieranie suvenírov (stavebných dielov a pod.),
- poškodzovanie, ku ktorému dochádza pri použití systému štruktúrného označovania,
- vstup do zakázaných oblastí (vojenské, náboženské atď.).¹⁴⁷

¹⁴⁷ Annex_B1_-_Ethical_Considerations.pdf. In: INSARAG_Guidelines_Vol_III_2023

6 PRÍKLADY TÍMOVEJ PRÁCE V HUMANITÁRNYM NASADENÍ

V tejto kapitole prinášame tri príklady tímového nasadenia v rôznych humanitárnych mimoriadnych situáciách medzinárodného dosahu.

6.1 Zemetrasenie na Haiti v roku 2010

Zemetrasenie, ktoré postihlo Haiti 12. januára 2010, malo silu 7,0 Mw. Epicentrum sa nachádzalo pri meste Léogâne, ktoré leží asi 25 km západne od hlavného mesta krajiny Port-au-Prince.

Zemetrasenie postihlo približne 3 milióny obyvateľov ostrova. Podľa správ haitskej vlády zahynulo vyše 200 tisíc ľudí, okolo 300 tisíc bolo zranených, milión ľudí sa ocitlo bez strechy nad hlavou. Krajina utrpela aj obrovské materiálne škody. Podľa odhadov sa zrútilo či ťažko poškodilo viac ako 250 tisíc domov a budov. Celá infraštruktúra, komunikačné systémy, elektrické a rozvodné siete, pozemná, námorná aj letecká doprava boli silne poškodené. Zničené boli verejné budovy, nemocnice, kostoly, prístav i letisko. Hlboko narušená infraštruktúra a všeobecný chaos sťažovali prísun a distribúciu humanitárnej pomoci. Katastrofická situácia s mnohými obeťami v podmienkach subtropického počasia a nedostatočná kapacita márníc si vynútili pochovávanie do masových hrobov.

Viacere štáty okamžite zareagovali na túto núdzovú situáciu a poskytli Haiti humanitárnu pomoc, finančné prostriedky, materiálne vybavenie, tiež vlastné záchranné a lekárske tímy alebo inžiniersky a pomocný personál.

Po rozbehnutí záchranných prác sa stalo prioritou sprevádzkovanie medicínskej starostlivosti, sanitárnych zariadení a distribúcia zásob obyvateľstvu. Výpadky tejto pomoci spôsobovali veľkú nespokojnosť nielen zo strany záchranárov, ale predovšetkým miestneho obyvateľstva. Objavili sa i prípady rabovania a násilností. Na poriadok preto všade dohliadala armáda.

Na pomoc zemetrasením zasiahnutému Haiti sa zapojila aj Slovenská republika. Vláda SR vyslala do postihnutej oblasti svoj letecký špeciál na palube s tímom záchranárov a tímom zdravotníkov:

- Komplexná centrálna záchranná služba v Gabčíkove (KCZS),
- Tropic team Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, n.o..

KCZS je organizácia, ktorá sa zaoberá záchrannými a vyhľadávacími prácami v prípadoch mimoriadnych situácií s pôsobnosťou na Slovensku i v zahraničí.

Tropic team je organizačná jednotka Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety na úrovni katedry, ktorej cieľom je združovať a vzdelávať odborníkov v oblasti medicínskych,

zdravotníckych a sociálnych vied, aby sa mohli uplatniť na rozvojových a humanitárnych misiách doma a v zahraničí, a to najmä v znevýhodnených krajinách s nízkymi príjmami.

Zdroj: Archív KCZS

Zdroj: ArchivKCZS

Zdroj: ArchívKCZS

Postup tímovej spolupráce v humanitárnej misii na Haiti v roku 2010

Začiatok vzájomnej spolupráce medzi Tropic teamom a KCZS – profesor Vladimír Krčméry a Ján Culka

Zdroj: Archív KCZS

Stan pre lekársky a zdravotnícky tím Vysokej školy sv. Alžbety na mieste pôsobenia na Haiti

Zdroj: archív KCZS

Stany Komplexnej centrálnej záchranej služby pre vyhľadávací a záchranný modul a tilové zabezpečenie na mieste pôsobenia na Haiti

Zdroj: archív KCZS

Ponuka pomoci prostredníctvom vlády Slovenskej republiky

Zdroj: archív KCZS

Zostavenie tímov podľa interných predpisov spolupracujúcich zložiek

Zdroj: archív KCZS

Kontrola

- legislatíva,
- memorandum,
- zákony, atď.

Kontrola potrebných dokumentov, očkovaní a zdravotného stavu členov misie

- kontrola očkovacích preukazov,
- v prípade potreby zabezpečiť potrebné preočkovanie, lieky (napr. antimalariká, atď.),
- kontrola zdravotného a psychického stavu členov misie.

Zdroj: archív KCZS

Výber a kontrola potrebného MTZ, výstroja a výzbroja (odev, obuv, OOPP, záchrannárska technika a technológia, lieky, zdravotnícky materiál, tylové zabezpečenie: stany, ohrievače, poľná kuchyňa, potraviny, pitný režim, veci osobnej očisty, atď.)

Zdroj: archív KCZS

Určenie komunikácie

- medzi spolupracujúcimi tímami,
- medzi tímom a ich domácou organizáciou,
- medzi účastníkmi misie a vládou SR, médiami, atď.

Zdroj: archív KCZS

Zabezpečenie dopravy

- určenie a zabezpečenie dopravy
 - členov misie
 - nákladu / karga
- zabezpečenie spätnej dopravy na územie Slovenska

Zdroj: archívKCZS

V záchranej misii na Haiti roku 2010 doprava bola zabezpečená prostredníctvom slovenskej vlády – leteckým špeciálom Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

6.2 Požiar v utečeneckom tábore Moria na ostrove Lesbos v roku 2020

V tejto časti ilustrujeme dôkazy z Grécka, aby sme poukázali na riziko humanitárnej katastrofy utečencov a žiadateľov o azyl v gréckom utečeneckom tábore Moria, kde úplne zlyhal manažment rizika katastrof. K dlhodobu neriešeným hrozbám sa pridružila pandémia Covid-19, ktorá v noci z 8. na 9. septembra v roku 2020 vyvrcholila do komplexnej (zloženej) núdzovej situácie a humanitárnej katastrofy.

Populácia utečencov v utečeneckom tábore Moria v roku 2020 sa skladala prevažne z afganských, afrických a (menej) sýrskych utečencov.¹⁴⁸ Tábor Moria postavený pre kapacitu 3 200 ľudí, dosiahol v lete 2020 počet 23 000 ľudí. Množstvo utečencov umiestnených v neľudských podmienkach tábora bolo extrémne. Chýbala mu základná infraštruktúra, podobne ako v táboroch na iných gréckych ostrovoch (Samos, Chios). Priestory a stavby určené na sanitáciu a bývanie boli plánované na dočasné použitie, aj napriek tomu fungovali už niekoľko rokov. Ubytovanie, ktoré bolo nad plánované kapacity, utečenci poznali pod názvom „džungľa“. Neľudské podmienky pre život spočívali hlavne v absencii základného vybavenia a služieb. Komplikovaný prístup k zdravotnej starostlivosti, k liekom, nedostatok jedla, vysoká kriminalita, násilie a zlé hygienické podmienky predstavovali nebezpečné zdravotné hrozby.¹⁴⁹ Zdĺhavé azylové konanie a beznádej utečencov spôsobili dlhodobé vážne problémy s duševným zdravím a nedostupnosťou psychologickej pomoci.¹⁵⁰ Medzikultúrne a medzináboženské konflikty medzi utečencami v priestoroch tábora, striedali konflikty s miestnymi komunitami na Lesbose. Do tejto vrcholne napätej atmosféry vstúpila pandémia Covid-19. Tábor Moria predstavoval situáciu, kde prepuknutie pandémie bolo mimoriadne nebezpečné. Predstavovalo priamu hrozbu pre zdravie a život utečencov v dôsledku preplneného nedôstojného bývania v kontexte mnohých rozšírených komorbidít.

Na kritickú situáciu upozorňovali mnohé humanitárne organizácie¹⁵¹ ako aj komisár Rady Európy, ktorý riziko definoval ako „výbušnú situáciu spojenú s bojom o prežitie“.¹⁵² Lekári a zdravotnícke tímy pôsobiace v Morii poukazovali na neuveriteľne vysokú hrozbu násillia, predovšetkým sexuálneho násillia, keďže v dôsledku nedostatku elektriny bola v tábore v noci tma a nedostatok personálu. Komunikácia bola veľmi zložitá, keďže utečenci mali obrovskú jazykovú bariéru.

¹⁴⁸ UNHCR 2022. COVID-19 pandemic.

¹⁴⁹ Lacobucci, Gareth 2020. *Covid-19: Doctors warn of humanitarian catastrophe at Europe's largest refugee camp*; Raju, Emmanuel – Aveb-Karlsson, Sonja. 2020. *COVID-19: How do you self-isolate in a refugee camp?*

¹⁵⁰ MSF (Médecins Sans Frontières). 2020. *Greek government must end lockdown for locked up people on Greek islands*.

¹⁵¹ Brandenberger, Julia et al. 2020. *The global COVID-19 response must include refugees and migrants*. Raju, Emmanuel – Aveb-Karlsson, Sonja. 2020. *COVID-19: How do you self-isolate in a refugee camp?* Lacobucci, G. 2020. *Covid-19: Doctors warn of humanitarian catastrophe at Europe's largest refugee camp*.

¹⁵² BBC NEWS 2020.

Protipandemické opatrenia v lete 2020 dramaticky zvýšili napätie a násilie.¹⁵³ Mnohé mimovládne organizácie, poskytujúce zdravotnú starostlivosť opakovane upozorňovali na tragické riziká umiestnenia tábora do masovej karantény Covid-19 a uväznenia obyvateľov „v ich pekelných podmienkach, predstierajúc spôsob ochrany ostrova pred šírením vírusu“. Bolo logické, že pri tak rizikových podmienkach prišiel deň ktorého sa všetci obávali: Covid-19 pozitívny rezident utečeneckého tábora Moria.

Po tomto zistení bol najväčší a najobávanejší utečenecký tábor Moria umiestnený do karantény. Po mapovaní a testovaní kontaktov pozitívneho rezidenta bolo 8 septembra 2020 potvrdených 35 pozitívnych na ochorenie Covid-19.¹⁵⁴

Dňa 8. septembra o 21. hodine sa členovia mimovládnych organizácií pôsobiach v prijímacom a identifikačnom stredisku Moria, po konzultácii s veliteľom tábora a vedúcim policajnej stráže zaviazali lokalizovať 35 pacientov pozitívnych na ochorenie Covid-19, ako aj ich 80 príbuzných s cieľom prepraviť ich do karantény v oplotenom areáli vzdialenom 300 metrov od tábora. Pohyby členov mimovládnych organizácií si všimli utečenci Afganskej národnosti, ktorí sa nachádzali v tej istej časti tábora Moria. Dobrovoľníkov následne obkľúčilo asi 200 utečencov a požadovalo ich odchod. Napätie sa rýchlo stupňovalo, utečenci po dobrovoľníkoch hádzali kamene, zranili ich a prinútili utiecť. Na miesto bola vyslaná špeciálna policajná jednotka s príkazmi na normalizáciu situácie. Medzitým sa napätie zhoršovalo. Afganskí ľudia zničili neďalekú karanténnu časť spravovanú mimovládnu organizáciou a „prepustili“ 81 pacientov, ktorí boli v karanténe. Po dvoch hodinách sa vzburá afganských utečencov stupňovala, postupne vypukli požiare, ktoré sa kvôli silnému vetru rozšírili.

Oficiálne dokumenty a vyšetrovacie správy uvádzajú, že dňa 8.9.2020 krátko pred polnocou postavili afgánski vzbúrenci provizórne cestné uzávery pred brány tábora s horiacimi odpadkovými košmi a chemickými toaletami. Krátko nato zaútočili na políciu a ničili kancelárie OSN, UNHCR, EUROPOLU, policajné stanovišťa a pohotovostné kliniky, ktoré sa nachádzali v priestoroch utečeneckého tábora. Kvôli obrovskému požiaru bol vydaný príkaz na úplnú evakuáciu utečeneckého tábora Moria. Na druhý deň ráno, sa utečenci vrátili pre osobné veci ktoré mohli byť zachránené, no v skutočnosti zakladali nové požiare, ktoré viedli k úplnému zdevastovaniu tábora Moria.

¹⁵³ MSF (Médecins Sans Frontières). 2020. *Greek government must end lockdown for locked up people on Greek islands.*

¹⁵⁴ ECRE Weekly Bulletin 2022.

Utečenecký tábor RIC Moria bol podpálený v utorok v noci z 8. na 9. septembra 2020. Podpaľáči opakovane 3 dni tábor podpaľovali. 10. septembra 2020 popoludní vypukol v Morii tretí požiar, ktorý zničil to málo, čo bolo ešte požiarom nedotknuté. Požiar sa zaobišiel bez zranení a bez straty na životoch, no tisíce ľudí ostalo bez strechy nad hlavou.

Zdroj: <https://www.iefimerida.gr/ellada/moria-ebalan-fotia-se-skines>

Tri dni trvajúci požiar spôsobil humanitárnu katastrofu. Vo voľnej prírode sa bez prístrešia ocitlo 12 000 ľudí, nachádzajúcich sa medzi náhrobkami na neďalekom cintoríne a na vidieckych a pobrežných cestách. Následne polícia zriadila blokádu, aby zabránila utečencom v prístupe do hlavného mesta Mytilene. Ľudia okrem straty prístreškov čelili nedostatku jedla a vody v prostredí pandémie Covid-19. Niektorí z infikovaných a pozitívnych na Covid-19 sa stratili v dave.

Zdroj: BBC NEWS

Postup tímov humanitárnych organizácií a manažment reakcie na humanitárnu katastrofu po ničujúcom požiari v utečeneckom tábore Moria

Humanitárna zdravotná pomoc v utečeneckých táboroch na ostrove Lesbos v Grécku bola poskytovaná na základe podpisu Memoranda o spolupráci VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave s mimovládnu organizáciou Crisis management association (C.M.A.), registrovanou v Grécku. Takto získal slovenský tím zdravotníkov povolenie na vstup do utečeneckého tábora Moria a kompetencie spolupracovať s tímom štátnej organizácie verejného zdravia (EODY), v programe EODY support. Prioritou spolupráce bola zdravotná starostlivosť o maloleté deti bez sprievodu (MBS).

Tím VŠZaSP sv. Alžbety spolu s C.M.A. tímom na klinike pre MBS Moria, Lesbos pred požiarom

Zdroj: archív Márie Jackulíkovej

Zdravotný tím VŠZaSP sv. Alžbety a C.M.A. tím poverený gréckymi autoritami, aby poskytol humanitárnu zdravotnú pomoc MBS, začali pracovať hneď prvý deň po katastrofickom požiari v náhradných priestoroch. Ošetrovaných bolo 70 z 210 maloletých detí bez sprievodu, ktorí boli vo večerných hodinách letecky evakuovaní z ostrova Lesbos na pevninu Grécka

Ošetrovanie MBS po katastrofickom požiari Moria na ostrove Lesbos. Išlo o ošetrovanie očí po slznom plyne, vyvrtnutie členku, odreniny a drobné poranenia po konflikte s políciou, ale aj o predávkovanie návykovými látkami.

Zdroj: archív Márie Jackulíkovej

Zdroj: archív Márie Jackulíkovej

Po zničení utečeneckého tábora Moria bol do troch dní zriadený a vybudovaný nový utečenecký tábor Kara Tepe, kde Tím VŠZaSP sv. Alžbety, C.M.A. tím a EODY tím zabezpečovali epidemiologickú situáciu. Všetci ľudia z pôvodného tábora, ktorí sa nachádzali na uliciach, boli povinne testovaní antigénovým testom na Covid-19. V prípade pozitivity sa ihneď odoberal PCR test na Covid-19 z dôvodu verifikovania výsledkov. Pozitívni ľudia boli v priestoroch karantény prísne kontrolovaní gréckymi autoritami. Zdravotnícke humanitárne tímy otestovali 7 tisíc ľudí vstupujúcich do nového utečeneckého tábora. Ostatní boli postupne evakuovaní na pevninu Grécka.

Zdroj: archív Márie Jackulíkovej

Následne zabezpečovali doplnenie liekov pre pacientov s prerušenou liečbou neprenosných ochorení (hypertenzia, diabetes a iných chronických ochorení).

Zdroj: archív Márie Jackulíkovej

Humanitárna katastrofa si pre jej závažnosť vyžiadala príchod tímu WHO lekárov a profesionálne ošetrojúcich, zloženého z pediatrov, chirurgov, psychológov, lekárov urgentnej starostlivosti, logistov a špecialistov z oblasti manažmentu katastrof. Tím VŠZaSP sv. Alžbety, tím C.M.A a tím EODY spolupracovali s lekármi tímu WHO a zabezpečovali v utečeneckom tábore Kara Tepe 24 hodinovú zdravotnú starostlivosť počas trojmesačného obdobia vyhlásenej núdzovej situácie.

Príchod zdravotníckeho WHO tímu a koordinačné stretnutia v tábore Kara Tepe

Zdroj: archív Márie Jackulíkovej

Výetrovatelia katastrofického požiaru v Morii usvedčili 6 mladých mužov afganského pôvodu. Štvorica mladíkov vo veku 19 – 20 rokov, dvaja najaktívnejší boli 17-roční maloletí, ktorí boli zatknutí po vydaní zatykača Mytilénskou prokuratúrou.¹⁵⁵

¹⁵⁵ KINGSLEY, Patrick. 2020. Fire Destroys Most of Europe's Largest Refugee Camp, on Greek Island of Lesbos

Klinika pre MBS zničená katastrofickým požiarom 8.9.2020

Utečenecký tábor Moria zničený katastrofickým požiarom 8.9.2022

Zdroj: archív Márie Jackulíkovej

6.3 Vojnový konflikt na Ukrajine od roku 2022

Vznik vojnového konfliktu na Ukrajine v februári 2022 predstavoval značnú výzvu pre humanitárne a záchranné organizácie na celom svete. Vojna na Ukrajine, charakterizovaná rýchlym eskalovaním, si vyžiadala okamžitú humanitárnu reakciu. Táto rýchla akcia je príkladom humanitárneho princípu včasnosti, ktorý umožňuje, že pomoc je poskytnutá včas tým, ktorí ju potrebujú. Slovenské neziskové organizácie, ako napríklad STEP-IN, boli príkladom tohto princípu, keď rýchlo mobilizovali zdroje a personál na pomoc prílivu utečencov. Ich odpoveď bola vedená dôkladným hodnotením potrieb, v súlade s humanitárnym princípom reagovania na najnaliehavejšie potreby na základe objektívnej analýzy.

Step-In je nezisková organizácia zameraná na poskytovanie zdravotnej starostlivosti v humanitárnom a posthumanitárnom kontexte. Svoju činnosť začala ako humanitárna pobočka Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Iraku. Postupne sa oddelila od vysokej školy a vypracovala sa na samostatnú neziskovú humanitárnu organizáciu, ktorá v súčasnosti pôsobí v krajinách Stredného východu (Sýria, Irak) a na Ukrajine.

Krízový intervenčný bod STEP-IN, zriadený na ukrajinskej strane hraníc v lokalite Malyj Bereznyj, bol priamou odpoveďou na humanitárnu krízu vyplývajúcu z vojny. Zásadným aspektom tejto intervencie bolo, že STEP-IN začal poskytovať pomoc na základe oficiálneho pozvania od ukrajinského ministerstva zdravotníctva. Tento prístup má priamy odkaz na medzinárodné humanitárne právo, ktoré stanovuje, že humanitárna pomoc môže byť ponúknutá a môže byť prijatá alebo odmietnutá štátom alebo stranou konfliktu. V tomto prípade bola pomoc STEP-IN prijatá ukrajinskou stranou, čo je v súlade s princípom suverenity a spolupráce medzi humanitárnymi organizáciami a štátnymi orgánmi. Na tejto misii sa zúčastnili aj členovia Katedry misiológie Vysokej školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.

Okrem toho, poskytovanie pomoci vo forme teplých jedál, informácií a psychologickej pomoci ľuďom čakajúcim na prechod hraníc, bola významná z hľadiska potreby daných služieb, ale aj ich doplnkovosti a nevytvárania duplicity. STEP-IN zabezpečoval služby, ktoré neboli v danej oblasti dostupné alebo boli nedostatočné. Týmto postupom sa organizácia riadila ďalšími kľúčovými humanitárnymi princípmi – poskytovanie pomoci na základe potrieb a neduplikovanie pomoci.

O dva mesiace od vypuknutia vojny STEP-IN rozšíril pôsobenie v rámci krajiny a na západnej aj východnej Ukrajine začali pôsobiť mobilné zdravotné tímy zložené z lekárov, zdravotných sestier, psychológov, psychosociálnych pracovníkov a koordinátorov. Tieto tímy poskytovali (v čase písania textu naďalej poskytujú) ľuďom zdravotnú starostlivosť vrátane starostlivosti o duševné zdravie.

Dôležitosť a praktické aspekty spolupráce

Efektívnosť mobilného zdravotníckeho tímu závisí na bezproblémovej spolupráci medzi jeho jednotlivými členmi ako aj na jeho spolupráci s externými aktérmi. Každý člen tímu, od lekára až po psychosociálnych pracovníkov a recepcionistu, zohráva kľúčovú úlohu pri poskytovaní celostnej starostlivosti. Spolupráca s inými mimovládnymi organizáciami a štátnymi aktérmi rozširuje dosah služieb tímu, zabezpečuje, že pomoc nie je izolovaná, ale je integrovaná do širšej siete podpory, čím zosilňuje dopad a relevanciu poskytovanej pomoci. To umožňuje komplexnejšiu reakciu na zložité potreby, ktoré vznikajú v krízových situáciách, a zabezpečuje, že potreby žiadneho príjemcu pomoci nie sú prehliadané.

Spolupráca v tíme

V rámci tímu synergia medzi lekárom, psychológom a psychosociálnymi pracovníkmi umožňuje celostný (holistický) prístup k zdraviu, uznávajúc prepojenosť fyzického a duševného zdravia. Táto prepojenosť je o to viac viditeľná a citeľná v krízových situáciách. Preto úzka spolupráca lekára a psychológa zohráva dôležitú úlohu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti ľuďom žijúcim vo vojne. Preto možnosť odoslať pacienta po vyšetrení lekárom k psychológovi či naopak, významne zvyšuje kvalitu poskytovanej zdravotnej starostlivosti. Psychosociálni pracovníci pracujú na komunitnej úrovni, poskytujú psychoedukáciu a v prípade potreby referujú beneficentov lekárovi či psychológovi.

Významnú úlohu v zdravotníckom tíme zohrávajú aj nezdravotníci. Recepcionista okrem samotnej registrácie pacientov a zbere dôležitých štatistických údajov (ktoré sa referujú tzv. health cluster-u) zohráva kľúčovú úlohu pri komunikácii s príjemcami pomoci a zbere spätnej väzby. Zber týchto údajov a aktívne udržiavanie otvorených komunikačných kanálov s beneficentami je nástrojom na zlepšenie poskytovaných služieb. Tým sa zároveň dodržiava jeden zo základných humanitárnych štandardov kvality a zodpovednosti, ktorý zabezpečuje, že ľudia a komunity postihnuté krízou sú nielen informované a konzultované, ale majú aj možnosti vyjadriť svoje obavy alebo sťažnosti, ktoré sú následne humanitárnymi aktérmi zohľadnené.

Spolupráca s externými aktérmi

Mechanizmy externej spolupráce nastavuje koordinátor zdravotného tímu. Externá spolupráca zahŕňa pravidelné reportovanie a koordináciu s tzv. health cluster-om, čím sa okrem iného zabezpečuje neduplikovanie pomoci, a teda dodržiavanie ďalšieho štandardu humanitárnej práce.

Mobilný zdravotnícky tím funguje v rámci ďalších existujúcich štruktúr v daných regiónoch. Preto je dôležité, aby sa od začiatku a kontinuálne budovala spolupráca a referenčné mechanizmy, či už na vyššie odborné pracoviská alebo na doplňujúce služby pre pacientov. Koordinátor je zodpovedný za nadviazanie a udržiavanie vzťahov s najbližšími

nemocnicami, ale aj s inými organizáciami, ktoré pracujú v zdravotnom sektore v danom regióne. Nastavené referenčné mechanizmy pomáhajú doplniť a skvalitniť poskytovanú zdravotnú starostlivosť. Užšia spolupráca s lokálnymi inštitúciami a inými aktérmi zároveň slúži ako zdroj informácií v dynamicky sa rozvíjajúcom kontexte.

Srdcom úspešnej misie mobilných zdravotných tímov je teda ich schopnosť efektívnej tímovej spolupráce. Táto spolupráca nie je dôležitá len pre interné fungovanie tímu, ale je rovnako nevyhnutná pre synergickú prácu s externými partnermi. Synchronizácia činností a kompetencií jednotlivých členov tímu v kombinácii s externými zdrojmi zvyšuje efektívnosť poskytovanej pomoci a umožňuje rýchlo reagovať na meniace sa okolnosti krízovej situácie. Významným prvkom je tiež schopnosť tímu pružne reagovať na špecifické potreby komunity, čo zvyšuje dôveru organizácie medzi príjemcami pomoci.

V neposlednom rade sú významnými faktormi úspechu a efektívnosti tímu neustála komunikácia, kontinuálne vzdelávanie a spoločná evaluácia práce, ktoré umožňujú mobilným zdravotným tímom neustále sa zdokonaľovať a prispôbovať sa v snahe poskytovať čo najlepšiu možnú starostlivosť v extrémnych podmienkach.

Rozkladanie stanu na ukrajinsko-slovenskej hranici v prvých dňoch vojny, lokalita Malýj Bereznyj, Ukrajina

Zdroj: archívStep-In

Ukrajinski utečenci na ukrajinsko-slovenskeji hrani v lokalite Malyj Bereznyj, Ukrajina

Služba utečencom na ukrajinsko-slovenskeji hrani v lokalite Malyj Bereznyj, Ukrajina

Zdroj: archív Ladislava Bučka

Lekárka so zdravotnou sestrou z mobilného zdravotného tímu, Dnepropetrovská oblasť, Ukrajina

Zdroj: archívStep-In

Mobilný zdravotný tím v činnosti, Dnepropetrovská oblasť, Ukrajina

Zdroj: archívStep-In

Зáchranári mobilného zdravotného tímu – nácvik prvej pomoci, mesto Dnipro, Ukrajina

Členka mobilného zdravotného tímu počas školenia o mentálnom zdraví pre miestne obyvateľstvo v Dnepropetrovskej oblasti, Ukrajina

Zdroj: archívStep-In

Literatúra

Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. 2015. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky. [online] Dostupné na: <https://www.minzp.sk/agenda-2030/> cit. 20.6.2020.

Akreditačná správa Vysoké školy zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety 2017. [online] Dostupné na: <https://seu.sk/files/200000091-d4038d4fd6/AccreditationReportMay2017StElizabethUniversity-0.pdf>

ANDRŠOVÁ, Alena. 2012. *Psychologie a komunikace pro záchranáře*. Praha: Grada.

ARMSTRONG, Michael – TAYLOR, Stephen. 2015. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Grada.

BABJAK, Štefan. 2011. *Tímová práca v produkt dizajne I.: Metodológia pre projektovo orientované vzdelávanie*. In: Transfer inovácií, 19/2011, s. 223-225. [online] Dostupné na: <https://www.sif.tuke.sk/transferinovacii/pages/archiv/transfer/19-2011/pdf/223-225.pdf> (citované: 8.6.2022).

BARTKOVJAK, Marián et al. 2019. *Príprava humanitárnych pracovníkov a očkovanie pred odletom na projekty*. In: ACTA CHEMOTHERAPEUTICA ISSN 1335-0579 ROČNÍK 28, VOLUME 1/2019.

BAUMGARTNER, Boris. 2015. *Postavenie rozvojových krajín vo svetovom hospodárstve*. In: Studia commercialia Bratislavensia, vol. 8, No. 31, 3/2015.

BAY, Rolf. 2000. *Účinné vedení týmu*. Praha: Grada Publishing.

BBC 2020. [online] Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-52379956> .

BBC News. 2020. *Moria migrants: European countries agree to take minors after fire*. In: BBC News. 11.9.2020. Europe. [online] Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-54116971> (citované 22.12.2021).

BEASLEY, David. 2020: WFP Chief warns of hunger pandemic as COVID-19 spreads (Statement to UN Security Council), WFP, [online] Dostupné na: <https://www.wfp.org/news/wfp-chief-warns-hunger-pandemic-covid-19-spreads-statement-un-security-council>(citované: 17.9.2020)

BEDRNOVÁ, Eva – NOVÝ, Ivan a kol. 2007. *Psychologie a sociologie řízení*. Praha: Management Press.

BELBIN, Meredith. 2010. *Team Roles at Work*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

BELBIN, Meredith. 2013. *Management Teams. Why They Succeed or Fail*. London, New York: Routledge.

Bezpečnostná rada Slovenskej republiky. 2017. *Terminologický slovník krízového riadenia a zásady jeho používania*. [online] Dostupné na: <https://www.reserves.gov.sk/wp-content/uploads/2019/10/Terminologick%C3%BD-slovn%C3%ADk-kr%C3%ADzov%C3%A9ho-riadenia.pdf> (cit. 5.9.2021)

BĚLOHLÁVEK, František. 2008. *Jak vést svůj tým*. Praha: Grada.

Belbinove roly. In: Firemný kouč. [online] Dostupné na: <https://www.firemnykouc.sk/belbinove-roly/> (citované: 31.10.2022).

BONEBRIGIT, Denise. 2010. *40 years of storming: a historical review of Tuckman's model of small group development*. In: Human Resource Development International, Vol. 13, No. 1, 2010, s. 111–120.

BOROŠ, Július – ONDRIŠKOVÁ, Edita - ŽIVČICOVÁ, Eva. 2000. *Psychológia*. Bratislava: IRIS.

BRANDENBERGER, Julia et al. 2020. *The global COVID-19 response must include refugees and migrants*. In: Swiss Med Wkly, 150:w20263. [online] Dostupné na: <https://smw.ch/index.php/smw/article/view/2771> (citované: 3.10.2021).

BUČKO, Ladislav. 2021. *Misijná a charitatívna práca*. Bratislava: VŠZSP sv. Alžbety.

BUČKO, Ladislav et al. 2018. *Interfaith dialogue from the viewpoint of Syrian migrants in the Alexandria refugee camp in Greece*. In: Acta Missiologica, ISSN 2453-7160 (online), 1337-7515 (print). - Roč. 12, č. 2 (2018) s. 18-36. [online] Dostupné na: <https://www.actamissiologica.com/sub/am-2,-2018.pdf> (citované: 3.11.2021).

BUČKO, Ladislav et al. 2018: *Skúsenosti z výskumu medzi-náboženského dialógu z pohľadu sýrskych migrantov v tábore Alexandria v Grécku*. In: Medzináboženský dialóg a migračná kríza (Ed. M. Dojčár) ISBN 978-80-568-0134-5, s. 27-38.

BYDŽOVSKÝ, Jan. 2016. *Základy akutní medicíny*. Příbram: Vysoká škola zdravotnictva a sociálnej práce sv. Alžbety.

CARE INTERNATIONAL. 2018. *Suffering in Silence*. [online] Dostupné na: https://www.care-international.org/files/files/Report_Suffering_In_Silence_2018.pdf (citované: 3.12.2023).

CAZABAT, Christelle. 2017. *The ripple effect: economic impacts of internal displacement IDMC Geneva*, [online] Dostupné na: https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/inline-files/20180608-idmc-economic-impacts-intro_0.pdf (cit. 21.8.2021).

COUNCIL FOREIGN RELATIONS. 2020. *Top Conflicts to Watch in 2020: A Crisis Between Russia and Ukraine*. [online] Dostupné na: <https://www.cfr.org/blog/top-conflicts-watch-2020-crisis-between-russia-and-ukraine> (cit. 5.5.2021)

CUMISKEY, Lydia et al. 2017. *Developing and Implementing Effective (Multi-hazard) Early Warning Systems: The Vital Role of Young Professionals* [online] Dostupné na: <https://www.wateryouthnetwork.org/supporting-and-connecting-young-professionals-on-multi-hazard-early-warning-systems-publication-and-poster-launched/> (cit. 5.6.2021)

ČURILA, Dušan. 2012. *Kompetencie lekára, zdravotníckeho záchranára a sestry v záchrannej zdravotnej službe*. [online] Dostupné na: <https://www.pravovzdravotnictve.sk/sk/casopis/pravo-a-manazment-v-zdravotnictve/viac-zdravotnej-starostlivosti-neznamena-aj-lepsiu-starostlivost.m-723.html> (cit. 15.9.2020)

ČERNOTA, Mikuláš. 2013. *Životné prostredie a rozvoj v podmienkach 21. storočia*. In: *Rozvojové vzdelávanie. Témy a metódy*. 2013. (M. Cenker, ed.) Bratislava: Nadácia Pontis.

COHEN, Susan – BAILEY, Diane. 1997. *What makes teams work: Group effectiveness research from the shop floor to the executive suite*. In: *Journal of Management*, Vol. 23, Issue 3, s. 239–290.

DEBNÁR, Róbert. 2017. *Tímová práca*. [online] Dostupné na: www.ipaslovakia.sk/clanok/timova-praca (citované: 25.5.2022).

DEVINE, David. 2002. *A review and integration of classification systems relevant to teams in organizations*. In: *Group Dynamics: Theory, Research, And Practice*, Vol. 6(4), s. 291-310.

DUBÉCI, Martin – URBÁNIKOVÁ, M. 2015. *Výzva k ľudskosti. Postoje slovenskej verejnosti k utečencom*. [online] Dostupné na: <http://www.slideshare.net/mdubeci1/analytick-sprva> (cit. 18.5.2018).

ECRE 2022. *ECRE Weekly Bulletin 2022* [online]. In: ECRE.. Dostupné na: <https://ecre.org/media/ecre-weekly-bulletin/> (citované 2022- 08-11)

EUROPEAN COMMISSION. 2020. *International development aid*. [online] Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policycoordination/international-economic-relations/international-development-aid_en (cit.20.9.2020)

EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY. 2018. *Sledovanie pokroku Európy v plnení cieľov v oblasti klímy a energetiky do roku 2020*. [online] Dostupné na: <https://www.eea.europa.eu/sk/themes/climate> (cit. 25.6.2020)

EURÓPSKY PARLAMENT. 2022. *Azyl a migrácia v EÚ - fakty a čísla*. [online] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/20170629STO78630/azyl-a-migracia-v-eu-fakty-a-cisla>

FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION. [online] Dostupné na: <http://www.fao.org/>

FRAGILE STATES INDEX. 2020. *Index nestability krajín*. [online] Dostupné na: <https://fragilestatesindex.org/data/> (citované:15.7.2020).

FRANTIŠEK pápež. 2015. *Laudato si. Encyklika Svätého Otca Františka o starostlivosti o náš spoločný domov*. [online] Dostupné na: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/ dokumenty-a-vyhlasenia/p/ dokumenty-papezov/c/encyklika-laudato-si>. (cit.10.9.2020).

GARRY, Sylvia – CHECCHI, Francesco. 2019. *Armed Conflict And Public Health: Into The 21st Century*. In: Journal of Public Health, Volume 42, Issue 3, September 2020, Pages e287–e298, [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdz095>

GLOBAL INTERNAL DISPLACEMENT DATABASE, 2019. [online] Dostupné na: <https://www.internal-displacement.org/database/displacement-data>

HACKMAN, J. Richard. 1991. *Groups that work (and those that don't): Creating conditions for effective teamwork*. San Francisco: Jossey-Bass.

HAI ALI, Peri et al. 2019. *Migrants and refugees from Syria and Iraq, via Balkan route are not a public health threat (research note)*. In: Lekársky obzor, vol LXVIII, nr. 5-6, 2019, ISSN 0457-4214, s. 155-156.

HARDY, Mária et al. 2019. *Is the homeless sheltered population a public health threat?* In: Lekársky obzor, vol LXVIII, nr. 5-6, 2019, ISSN 0457-4214, pp. 151-153

HAYES, Nicky. 2018. *Fundamentals of Social Psychology*. London: Routledge.

HIGGS, Malcolm. 2006. *What Makes for Top Team Success? A Study to Identify Factors Associated with Successful Performance of Senior Management Teams*. In: Irish Journal of Management, 2006, vol. 27, no. 2, s. 161-188.

HIKMET, Nina. 2016. *Výskum otázok vojny a mieru v súčasnej spoločnosti. Issues of war and peace in contemporary society*. Univerzita Mateja Bela, Fakulta medzinárodných vzťahov, Banská Bystrica 2016, Security, Economy & Law Nr 1/2016 (X), (37–62), [online] Dostupné na: http://security-economy-law.pl/wp-content/uploads/2016/10/SEL_10_37-62.pdf (20.08.2018).

HOFBAUEROVÁ, Blanka – PÁLENÍKOVÁ, Milica. 2019. *Epidémie počas dovolenky v uzavretých priestoroch lietadla a lode typu „cruise ships“. Psychoterapia pri panike alebo antibiotiká pri hnačke?* In: Acta chemotherapeutica. - ISSN 1335-0579. - Roč. 28, č. 2 (2019) s. 27-28

ICAO International Civil Aviation Organization. [online] Dostupné na: <https://www.icao.int/annual-report-2018/Pages/the-world-of-air-transport-in-2018.aspx> (cit. 20.8.2021).

IDMC The Internal Displacement Monitoring Centre. [online] Dostupné na: <https://www.internal-displacement.org/> (cit. 20.8.2021).

International Organization for Migration. [online] Dostupné na: <https://dtm.iom.int/europe/arrivals> (cit. 21.8.2021).

IOM Slovensko. 2020. *Fakty a čísla o svetovej migrácii*. [online] Dostupné na: <https://www.iom.sk/sk/migracia/migracia-vo-svete.html> (cit. 21.8.2021).

IVANČÍK, Radoslav. 2013. *Teoretický pohľad na základné pojmy krízového manažmentu z vojensko – bezpečnostného hľadiska*. In: Krízový manažment 1/2013, s. 12-20. [online] Dostupné na: <https://krm.uniza.sk/pdfs/krm/2013/01/02.pdf> (cit. 20.8.2020).

JUSKO, Slavomír – FAZEKAŠOVÁ, Martina – BECÍK, Branislav. 2006. *Tímová práca*. Fakulta ekonómie a manažmentu, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. [online] dostupné na: https://spu.fem.uniag.sk/mvd2006/zbornik/sekcia4/s4_jusko_slavomir324.pdf (citované: 24.5.2022)

KAFKOVÁ, Jiřina et al. 2020. *Global Climate Change Related Zoonotic ID And Impact On Global Healthcare Economics*. In: Acta Chemotherapeutica , Vol 28, nr. 3-5, 2019 ISSN 1335-0579, s. 50-53.

KINGSLEY, Patrick. 2020. *Fire Destroys Most of Europe's Largest Refugee Camp, on Greek Island of Lesbos*. In: The New York Times [(accessed on 30.September 2020)]; Available online: <https://www.nytimes.com/2020/09/09/world/europe/fire-refugee-camp-lesbos-moria.html>.

KOLAJOVÁ, Lenka. 2006. *Týmová spolupráce. Jak efektivně vést tým pro dosažení nejlepších výsledků*. Praha: Grada.

KOLÁROVSKÝ, Ondrej. 2022. *6 vecí pre zdravú kultúru tímu*. [online] Dostupné na: https://idea-list.sk/6-veci-pre-zdravu-kulturu-timu/?fbclid=IwAR0cMF91qPhjE8jafkRp9_YYSpSL77CB8iXjW15TuxCiO_Ms3rGRyp3GQA (citované: 11.11.2022)

KOVÁČ, Róbert – KRČMÉRY, Vladimír – PÁLENÍKOVÁ, Milica 2018. *False Fear from Marginalized Groups (Homeless, Orphans, Migrants) to Our Society – No Carriers of Dangerous Microorganisms*. In: Clinical social work and health intervention. - ISSN 2076-9741 Online 2222-386X. - Roč. 9, č. 2 (2018) s. 54-57.

LACOBUCCI, Gareth. 2020. *Covid-19: Doctors warn of humanitarian catastrophe at Europe's largest refugee camp*. [online]. In: BMJ, London vol. 368, doi: 10.1136/bmj.m1097. (Published 17 March 2020) Dostupné na: <https://www.bmj.com/content/368/bmj.m1097.long>

LAPIN, Milan. 2018. *Globálne otepľovanie môžeme spomaliť. Rozhovor Slovenských elektrární s klimatológom profesorom Lapinom*. [online] Dostupné na: <https://www.seas.sk/clanok/globalne-oteplovanie-mozeme-spomalit/339> (cit.15.7.2020).

MASÁR, Oto et al. 2016. *Kompendium medicíny katastrof pre študentov medicíny*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Lekárska fakulta.

MEIER, Rolf. 2009. *Úspěšná práce s týmem*. Praha: Grada.

Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky. *Povodne, úvod*. [online] Dostupné na: <http://www.minzp.sk/sekcie/temy-oblasti/voda/ochrana-pred-povodnami/povoden-uvod.html> (cit.14.7.2020).

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Krízové riadenie. Bezpečnostný systém. [online] Dostupné na: https://www.minv.sk/?Bezpecnostny_system (cit.18.7.2023).

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Krízové riadenie. Orgány krízového riadenia. [online] Dostupné na: https://www.minv.sk/?Organy_krizoveho_riadenia (cit.5.8.2023).

MÍKA, Vladimír Tomáš – HUDÁKOVÁ, Mária – ŠIMÁK, Ladislav. 2015. *Manažment a krízový manažment. Úvod do krízového manažmentu*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline - EDIS.

MSF (Médecins Sans Frontières). 2020. *Greek government must end lockdown for locked up people on Greek islands*. [online]. In: <https://www.msf.org/covid-19-excuse-keep-people-greek-islands-locked>.

msg life Slovakia: 8 tipov, ako vybudovať úspešný a fungujúci pracovný tím. 2022. [online] dostupné na: <https://msg-life.sk/clanky/lifestyle/8-tipov-ako-zlepsit-timovu-pracu/>, (citované: 31.10.2022).

Nurses in Disaster Preparedness and Public Health Emergency Response. National Library of Medicine. 2021. [online] dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK573904/> (citované: 7.4.2023).

OCHA, Unated Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2018: About OCHA Yemen. [online] Dostupné na: <https://www.unocha.org/yemen/about-ocha-yemen> (citované: 3.8.2018).

Olah, Branislav. 2014. *Život ako hra*. In: Andreotti, Vaness et al. 2014. *Globálne vzdelávanie kontext a kritika*. Zvolen: Technická univerzita vo Zvolene.

OSN CZ. 2020. *Fakta o hladu*. [online] Dostupné na: <https://www.osn.cz/sdg-2-vymytit-hlad-dosahnout-potravinove-bezpecnosti-a-zlepseni-vyzivy-prosazovat-udrzitelne-zemedelstvi/fakta-o-hladu/> (cit.2.5.2020).

PÁLENÍKOVÁ, Milica. 2021. *Platformy moslimsko kresťanskej spolupráce z pohľadu moslimských utečencov*. Bratislava: VŠZaSP, ISBN: 978-80-8132-225-9, s. 150.

PÁLENÍKOVÁ, Milica – BENCA, Juraj a kol. 2019. *Antibiotické minimum počas živelných katastrof. (Antibiotic „minimum“ drug catastrophes) Skúsenosti z rokov 2010-2019 a z Haiti 2010*. In: *Acta Chemotherapeutica*, vol 28, nr. 1, 2019, ISSN 1335-0579, s. 14-16.

PASTUCHOVÁ NEUMANOVÁ, Andrea. 2017. *Vybrané kapitoly psychosociálnej práce pre záchranárov*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru. [online] Dostupné na: https://www.akademiapz.sk/sites/default/files/OVVP/PUBLIKACIE/2017/Obsah_Vybran%C3%A9%20kapitol%C3%A9%20psychosoci%C3%A1lnej%20pr%C3%A1ce%20pre%20%C3%A1chran%C3%A1rov.pdf (cit. 13.3.2023).

PLAMÍNEK, Jiří. 2009. *Týmová spolupráce a hodnocení lidí*. Praha: Grada.

Polis Slovakia. 2015. *Prieskum: Slovensko by nemalo prijať utečencov*. [online] Dostupné na: <http://www.sita.sk/sk/blog/2015/06/prieskum-slovensko-by-nemalo-prijat-utecencov> (cit. 18.8.2017).

RAJU, Emmanuel – AVEB-KARLSSON, Sonja. 2020. *COVID-19: How do you self-isolate in a refugee camp?* Int J Public Health 65, 515–517 (2020). <https://doi.org/10.1007/s00038-020-01381-8>.

RECHTORÍK, Miroslav. 2020. *Riadenie tímovej spolupráce na organizačnej úrovni*. Dizertačná práca. Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta riadenia a informatiky.

RIEDL, Alfred – SCHELTEN, Andreas. 2013. *Grundbegriffe der Pädagogik und Didaktik beruflicher Bildung*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

SEN, Amartya. 1999. *Development as Freedom*. Oxford 1999, ISBN 0-19-829758-0.

SHEA, G. P. – GUZZO, R. A. 1987. *Groups as human resources*. In: Rowland, K. M., Ferris, G. R. (Eds.), *Research in personnel and human resources management*, Vol. 5, s. 323-356. Greenwich, CT: JAI.

SMERNICA O POVODNIACH EÚ, Osobitná správa 2018. [online] Dostupné na: <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/floods-directive-25-2018/sk/> (citované 29.8.2021).

STEIN, Judith. *Using the Stages of Team Development*. In: MIT Human Resources. [online] dostupné na: <https://hr.mit.edu/learning-topics/teams/articles/stages-development> (cit: 6.11.2022).

SUNDSTROM, Eric – DE MEUSE, Keneth – FUTRELL, David. 1990. *Work teams: Applications and effectiveness*. In: *American Psychologist*, Vol. 45, No.2, s. 120–133.

ŠIMÁK, Ladislav et al. 2006. *Terminologický slovník krízového riadenia*. Žilina: Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline.

ŠIMÁK, Ladislav. 2016. *Krízový manažment vo verejnej správe*. Žilina: Edis.

ŠRAMKOVÁ, Mária et al. 2020. *Akútne situácie a katastrofy v zdravotníckej a sociálnej práci*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety.

TAKE ACTION FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS, UN. 2020. [online] Dostupné na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (cit. 5.5.2020).

The Nine Belbin Team Roles. In: Belbin. [online] Dostupné na: <https://www.belbin.com/about/belbin-team-roles> (cit: 6.11.2022).

The Sphere Project Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response. [online] Dostupné na: https://reliefweb.int/report/world/sphere-project-humanitarian-charter-and-minimum-standards-disaster-response?_gl=1*6jaljp*_ga*MTE3Mzg0MTk4NC4xNjc5NTIwMzI5*_ga_E60ZNX2F68*MTY3OTUyMDMyOC4xLjEuMTY3OTUyMDQ2Ni4zOC4wLjA (cit: 13.3.2022).

TOPOĽSKÁ, Alexandra et al. 2019. *Infekcie v dôsledku bojových operácií na Blízkom východe tzv. Libanonský paradox verzus epidémia cholery v Jemene (Review)*. In: *Acta Chemotherapeutica*, vol 28, nr. 3-5, 2019 ISSN 1335-0579, s. 23-25.

TUCKMAN, Bruce – JENSEN, Mary. 1977. *Stages of small-group development revisited*. In: *Group & Organization Studies*, 1977, 2(4), s. 419-427.

UN DESA United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs– Trends in International Migrant Stock: The 2019 revision (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2019). [online] Dostupné na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/wallchart/docs/MigrationStock2019_Wallchart.pdf (cit. 2.10.2020).

UN News. 2020. *New wave of famine could sweep the globe, overwhelming nations already weakened by years of conflict, warn UN officials*. [online] Dostupné na: <https://news.un.org/en/story/2020/09/1072712> (cit. 2.10.2020).

UNHCR. 2022. *COVID-19 pandemic*. In: *Emergencies*. [online] Dostupné na: <https://www.unhcr.org/coronavirus-covid-19.html> (citované 27.6.2022).

UNICEF. 2022. Ako UNICEF aktuálne pomáha na Ukrajine. [online] Dostupné na: <https://www.unicef.sk/ukrajina/>

UNISDR. 2016. *Report of the Open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction*. [online] Dostupné na: https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf (cit.18.8.2019).

UNITED NATIONS. 2016. *New York Declaration for Refugees and Migrants*. [online] Dostupné na: https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ODG/GCM/NY_Declaration.pdf (citované: 20.9.2020).

UNITED NATIONS. 2020. News. [online] Dostupné na: <https://news.un.org/en/story/2020/07/1069161>

UNITED NATIONS Convention to Combat Desertification. 2017. <https://hlpf.un.org/inputs/united-nations-convention-to-combat-desertification-uncdd>

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME. 2016. [online] Dostupné na: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (cit.18.8.2019).

UNITED STATES COMMISSION ON INTERNATIONAL RELIGIOUS FREEDOM (USCIRF). 2017. Syria. [online] Dostupné na: http://www.uscifr.gov/sites/default/files/Tier1_SYRIA.pdf (cit. 16.7.2018).

Uznesenie Európskeho parlamentu. 2015. [2015/2977 (RSP)]. [online] Dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2015-1240&language=EN> (cit. 14.10.2018).

WFP World Food Programme. 2020. Our vision: five steps to Zero Hunger. [online] Dostupné na: <https://www.wfp.org/zero-hunger> (cit. 2.10. 2020).

WHO. 2018. *Climate change and health*. [online] Dostupné na: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health> (cit. 29.9.2020).

WHO. 2020. Our values, our DNA. [online] Dostupné na: <https://www.who.int/about/who-we-are/our-values> (cit. 29.9.2020),

World Bank. 2017. The Visible Impacts of the Syrian War May Only be the Tip of the Iceberg [online] Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2017/07/18/the-visible-impacts-of-the-syrian-war-may-only-be-the-tip-of-the-iceberg> (cit. 10.9.2019).

World Bank. 2018. Helping Countries Navigate a Volatile Environment, [online] Dostupné na: <https://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/overview#> (cit. 10.7.2020).

World Food Programme. 2021. [online] Dostupné na: <https://www.wfp.org/publications/hunger-map-2021> (cit. 24.9.2021).

Zákon č. 319/1996 Z.z. Dohovor o právnom postavení utečencov. [online] Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1996/319/>

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 42/1994 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva. [online] Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1994-42>

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 444/2006 Z.z. o civilnej ochrane obyvateľstva. [online] Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2006/444/>

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 129/2002 Z.z. o integrovanom záchrannom systéme. [online] Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/129/>

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/2002 Z.z. o riadení štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu. [online] Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/387/>

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 227/2002 Z.z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. [online] Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/227/>

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 414/2002 Z.z. o hospodárskej mobilizácii. [online] Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/414/>